

Amaç ve Kapsam

AURUM Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kere yayımlanan (Haziran – Aralık) hakemli bir sosyal bilimler dergisidir. Derginin amacı sosyal bilimler ekseninde eleştirel araştırmalar, disiplinlerin sınırlarının dışına çıkan kuramsal tartışmalar ve ampirik analizler için bir tartışma platformu teşkil etmektir. *AURUM* disiplinler arası ve karşılaştırmalı çalışmaları teşvik etmektedir.

AURUM SBD derginin kapsam çeşitliliğini yansıtan özgün makale, kitap eleştirisi, eleştiri makalesi ve yorumlar yayımlanmaktadır. Dergi aynı zamanda özel tematik sayılar hazırlamak üzere konuk editörleri davet etmektedir. Her makale yayımlanmadan önce çift-kör hakemlik sürecinden geçer. *AURUM SBD* önceliği yayımlanan çalışmaların sosyal bilimler alanına özgün katkılar yapacak, güçlü, kuramsal ve/ ampirik niteliklere sahip olmasıdır.

Aims and Scope

AURUM Journal of Social Sciences is a peer-reviewed social science journal published biannually (June – December). The aim of the journal is to provide a forum for critical scholarship across the social sciences, for theoretical debates and empirical analyses that move away from narrow disciplinary focus. AURUM JSS strongly encourages interdisciplinary and comparative research.

AURUM JSS publishes original research articles, book reviews, review articles, and commentaries that reflect the diversity of the journal's scope. The journal also invites guest editors for special thematic issues. Each submission goes through a double blind review process. AURUM JSS policy is that published articles make original and strong theoretical and/or empirical contributions in their scholarly fields.

Yazışma ve İnternet Adresi / E-mail and website

e-mail: aurum@altinbas.edu.tr

web: <http://dergipark.gov.tr/aurum>

İletişim / Contact

Altınbaş Üniversitesi, Mahmutbey Dilmenler cad. No. 26, 34217 Bağcılar – İSTANBUL

Yayın Aralığı / Publication Frequency: Yılda 2 sayı – 6 ayda bir / *Published biannually – every 6 months*

Dil / Language: Türkçe – İngilizce / Turkish – English

Yazım Kuralları / Guide for Contributors

<http://aurum.altinbas.edu.tr/tr/sosyal-bilimler-dergisi>

Web tasarım & Görsel tasarım / Web Design & Visual Design

Irmak KİBAR ALBAYRAKTAROĞLU

Grafik Tasarım / Graphic Design

Ali KILIÇ, Sultan ÖZER

Dizgi / Typesetting

İdeal Kültür Yayınevi

Baskı / Print

Sena Ofset

Yayın Tarihi / Date of Publication

31 Haziran 2020

ISSN: 2458-9896

AURUM

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Sahibi / Owner

Altınbaş Üniversitesi, Mütevelli Heyeti Başkanı
Altınbaş University, President of the Board of Trustees
Ali ALTINBAŞ

Genel Koordinatör / General Coordinator

Çağrı ERHAN

Editörler / Editors

Nur Banu KAVAKLI
Fatoş ALTINBAŞ

Editör Asistanı / Editorial Assistant

Irmak KIBAR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Fulya EREKER
Ercan GEGEZ
Saim KILIÇ
Ahmet Cemil YILDIRIM

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Uğurcan AKYÜZ, Yakın Doğu Üniversitesi	Cemal KAFADAR, Harvard University
Ali ALP, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	Hasan KÖNI, Kültür Üniversitesi
Ayşegül ALTINBAŞ, Altınbaş Üniversitesi	Heinz-Peter MANSEL, Köln University
Barrie AXFORD, Oxford University	Antje NÖTZOLD, Chemnitz University
Ali DAYIOĞLU, Yakın Doğu Üniversitesi	Kaan H. ÖKTEN, Mimar Sinan Üniversitesi
Ahmet DIRISS, Tunis University	Çınar ÖZEN, Ankara Üniversitesi
Devrim ERBİL, Mimar Sinan Üniversitesi	Alessandro QUARENGHI, Milan Catholic University
François GEORGEON, EHESS	Şükran ŞIPKA, Altınbaş Üniversitesi
Boris JELEV, St.Cyril and St. Methodius University	Alexandre TOURMAKINE, Orient- Institute
Ahmet Kasım HAN, Altınbaş Üniversitesi	

AURUM Sosyal Bilimler Dergisi, **İdealOnline veritabanı, Ulrich's Periodicals Directory, Neliti, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), ResearchBib (Academic Resource Index), Index Copernicus, Asos Index, CiteFactor, ProQuest Central, ProQuest Turkey Database, International Institute of Organized Research (I2OR), Biblioteca IBT-CCG UNAM, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), SOBIAD** gibi ulusal ve uluslararası indekslerde/veritabanlarında taranmaktadır.

AURUM Journal of Social Sciences is indexed in a number of national and international databases such as **İdealOnline, Ulrich's Periodicals Directory, Neliti, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), ResearchBib (Academic Resource Index) and Index Copernicus, Asos Index, CiteFactor, ProQuest Central, ProQuest Turkey Database, International Institute of Organized Research (I2OR), Biblioteca IBT-CCG UNAM, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), SOBIAD.**

Editörlerin Sorumlulukları ve Yükümlülükleri

AURUM editörleri, derginin yayımlanması kapsamında yürüttükleri tüm faaliyetlerde hesap verilebilirlik ilkesi çerçevesinde hareket etmekle yükümlüdürler. Editörlerin ana hedefi okuyucuların ihtiyaçlarına cevap vermenin yanında AURUM'un akademik niteliğini artırmaktır. Düşünce ve ifade özgürlüğünü desteklemek ve yayımlanan akademik içeriğin güvenilirliğini temin etmek başlıca görevleri arasındadır. Yayımcılık sektöründe yaşanan finansal zorluklar göz önünde bulundurulduğunda, AURUM'u ticari kaygılardan korumak, onun entelektüel ve etik standartlarından ödün vermesini önlemek editörlerin sorumluluğundadır. Editörler, gerekli olduğu durumlarda düzeltme, teklif ya da özür yazısı gibi metinleri yayımlamayı peşinen kabul ederler. Dergi'nin okuyucuya karşı sorumluluğunun hassas bir mesele olmasına binaen AURUM editörlerinin okuyucuyu herhangi bir araştırma ya da akademik çalışmanın finansal destekçilerini açıklama mecburiyeti bulunmaktadır. Finansal destekçilerin, akademik bir çalışmanın üzerinde herhangi bir etkisi olması durumunda, okuyucu mutlaka bilgilendirilmelidir. Editörlerin akademik bir çalışmayı kabul ya da reddetme süreci öznel değerlendirmelere göre değil, nesnel standartlar çerçevesinde, çalışmanın özgünlüğü ve AURUM'un araştırma alanlarına uygunluğu bağlamında gerçekleştirilir. Makale gönderimleri tamamen demokratik esaslara göre yürütülür ve yapısal bir hata olmadıkça tüm başvurular değerlendirmeye alınır. Bir yazarın, çalışmasına ilişkin AURUM'dan kabul yazısı alması halinde, bu hakkı süreç içinde değişen/göreve yeni başlayan editörler tarafından geri alınamaz. Yazarlara, editoryal değerlendirmelere itiraz etmesini sağlayacak süreçlerin işletilmesi hakkı verilir. Editörlerin, AURUM'da yayımlanacak metinlerin yayımlanmasına dair bir kılavuz hazırlama mecburiyetine binaen AURUM, web sitesinde yer alan yazım kurallarının arkasında durmakla beraber bu kılavuzda herhangi bir değişiklik yapma hakkını mahfuz tutar.

Liabilities and Responsibilities of Editors

AURUM editors are obliged to be accountable for all kinds of activities they engage within the context of publishing the journal. Their main goal is set to respond the need of readers and authors while enhancing the academic performance of the journal. It is their duty to support freedom of opinion and ensure the reliability of the academic content. Considering the financial challenges in publishing sector, the editors are obliged to exclude impacts of any commercial concerns on AURUM not to sacrifice from its intellectual and ethical standards.

They accept in advance to publish any kind of corrections, refutations and excuses when required. The responsibility towards readers is a sensitive issue where the editors should inform about the funder of particular research or other academic work. If the financial supporters of particular research have any impact on a scholarly work, the reader must be informed. Editors' action to admit or reject a scholarly work must be free of subjective criterion but based on objective standards related to its uniqueness/originality and relevance to the research areas of AURUM. The process of receiving application shall be fully democratic where all applications to be considered unless major errors are observed. Once an author receives an acceptance of publishing from AURUM, his/her right cannot be withdrawn in case of an editor change within the process. The authors shall be given an opportunity to initiate an appeal process against any editorial discretion. As editors should offer a guidance of preparing the manuscripts, AURUM stands behind its published 'style guide' and preserves its right to make revisions.

İçindekiler / Contents

VII Editorden / Editorial

Araştırma Makalesi/Research ARTICLE

- 1-11 **Koronavirus Sonrası Yeni Dünyada Bağımlı Tüketimciliğin Kültürel Eleştirisi**
The Cultural Critique of Addictive Consumerism in The Post-Coronavirus New World
Sertaç Timur DEMİR
- 13-22 **Turkey's Membership Process In a Multi-Speed European Union**
Çok Vitesli Avrupa Birliği'nde Türkiye'nin Üyelik Süreci
Ekrem Yaşar AKÇAY, İdris TURAN
- 23-44 **Türk ve İsviçre Hukukunda Evlat Edinme Kurumunun Miras Hukuku ile İlişkisi**
The Relationship Between Adoption Institution and Inheritance Law Under Turkish Law and Swiss Law
Şükran ŞIPKA, Ece ERGÜN
- 45-58 **Foreign Market Entry Mode Choice In Service Firms: a Business Model Perspective**
Hizmet Firmalarında Yabancı Pazarlara Giriş Stratejileri: Bir İş Modeli Perspektifi
Alptegin ALBAYRAKTAROĞLU
- 59-71 **Rezerv Paraların Geleceğine İlişkin Bir Ampirik Çalışma**
An Empirical Study on The Future of Reserve Currencies
Ali ALP, Saim KILIÇ, Hadi GÖNÜLALÇAK,

REVIEW ARTICLE/DERLEME MAKALE

- 73-82 **Sosyal Hizmet Uygulamalarında Ekopsikolojiyi Düşünmek**
Thinking Ecopsychology In Social Work Practice
Filiz ER, Çiğdem CANATAN, Berçem BARUT, Yunus KARA

SANAT ELEŞTİRİSİ/ART CRITICISM

- 83-87 **Sanatta Konu Olarak Hastalık**
Diseases As a Subject Matter In Art
Fırat ARAPOĞLU

- 89-91 **Şehnaz Tahir Gürçağlar, Kelimelerin Kıyısında: Türkiye’de Kadın Çevirmenler (Derleme), İstanbul: İthaki Yayınları, 2019, 378 Sayfa.**
Üyesi Gözde ORHAN
- 93-95 **İhsan Fazlıoğlu, “On History of Science with Fuat Sezgin”. Turkish Studies Review, Volume 2, Issue 4, 2004 – 2: 355-370.**
Mehmet Hamdi ÖRÜM

Editörden

AURUM: Sosyal Bilimler Dergisi'nin beşinci yayın yılının ilk sayısında farklı disiplinlerden makaleler ve araştırma yazınları ile sosyal bilimlere katkı sunmak üzere karşınızdayız. Yılda iki kere yayımlanan (Haziran – Aralık) ve hakemli bir sosyal bilimler dergisi olan *AURUM SBD*'nin amacı sosyal bilimler ekseninde eleştirel araştırmalar, disiplinlerarası kuramsal tartışmalar ve araştırmaya dayalı analizler için bir tartışma platformu oluşturmaktır. Disiplinlerarası ve karşılaştırmalı çalışmaları öne çıkarmayı hedefleyen dergimiz, sosyal bilimler alanına özgün katkılar yapacak, güçlü, kuramsal ve/ veya deneye dayalı niteliklere sahip makale, kitap eleştirisi, eleştiri makalesi ve yorumlar yayımlanmaktadır.

Beşinci yılımızın ilk sayısı, sosyal bilimler çatısı altında, ekonomi, sosyoloji, siyaset, hukuk, güzel sanatlar gibi farklı disiplinlerden beş özgün makale, bir derleme makale, bir sanat eleştirisi ve bir kitap ve bir söyleşi incelemesini bir araya getiriyor.

Sertaç Timur DEMİR, 'Koronavirüs Sonrası Yeni Dünyada Bağımlı Tüketimciliğin Kültürel Eleştirisi' başlıklı makalesinde alışverişe dayalı yaşam biçimini oluşturan, teşvik eden ve yürüten tüketimci modern kültürün analizini yapmayı hedeflemektedir.

Ekrem Yaşar AKÇAY ve İdris TURAN, 'Çok Vitesli Avrupa Birliği'nde Türkiye'nin Üyelik Süreci' başlıklı makalesinde, Avrupa Birliği'nin yapısını ve bu yapının Türkiye-AB ilişkilerine etkisini incelemektedir. Buna ek olarak, AB'nin yeni yapısının Türkiye için avantaj mı yoksa dezavantaj mı olacağına dair cevaplar aramaktadır. Ayrıca AB'nin yeni modelinde Türkiye'nin AB'ye tam üyelik ihtimalini araştırmayı amaçlamaktadır.

Şükran ŞİPKA ve Ece ERGÜN, 'Türk ve İsviçre Hukukunda Evlat Edinme Kurumunun Miras Hukuku ile İlişkisi' başlıklı makalesinde, evlatlık kurumu ile ilgili yasal düzenlemelerin İsviçre Medeni Kanunu ile Türk Medeni Kanunu arasında karşılaştırmalı olarak uygulama farklılıklarını anlatmakta ve bu kanunların miras hukuku ile ilişkisine değinmektedir.

Alptekin ALPBAYRAKTAROĞLU, 'Hizmet Firmalarında Yabancı Pazarlara Giriş Stratejileri: Bir İş Modeli Perspektifi' başlıklı makalesinde, hizmet firmalarının uluslararasılaşması konusuna iş modeli perspektifinden yaklaşarak spesifik öneriler getirmekte ve bu sayede bu alandaki yeni araştırmalara yön göstermektedir.

Ali ALP, Saim KILIÇ ve Hadi GÖNÜLALÇAK, 'Rezerv Paraların Geleceğine İlişkin Bir Ampirik Çalışma' başlıklı makalelerinde, ABD Doları'nın lider rezerv para statüsünü gelecekte koruyup koruyamayacağını ve dolayısıyla da küresel ekonominin yeni bir lider rezerv para talep etme olasılığının bulunup bulunmadığını araştırmaktadır.

Filiz ER, Çiğdem CANATAN, Berçem BARUT ve Yunus KARA, 'Sosyal Hizmet Uygulamalarında Ekopsikolojisi Düşünmek' başlıklı derleme makalesinde bireylerin bedensel, ruhsal, bilişsel ve sosyal iyilik hallerinin yaşadıkları çevre ile doğrudan ilişkili olduğunu savunmakta, insan ve çevre arasındaki etkileşime odaklanan ve insanların doğal çevre ile yerleşik bir bağlantısı olduğu fikrine dayanan ekopsikoloji kavramını açıklamaktadır. Çalışmalarında, ekopsikolojisi ve amaçladıklarını sosyal hizmet uygulamalarında göz önünde bulundurulmasını ve sunacağı katkıları ele almaktadırlar.

Sanat eleştirisi kısmında, Fırat ARAPOĞLU, 'Sanatta Konu Olarak Hastalık' başlıklı yazısında hastalığın sanatta ele alınışını ve etkisini ve Covid-19 salgınının sanata yansımalarını tartışmaktadır.

Ayrıca kitap incelemesi kısmında Gözde ORHAN, Şehnaz Tahir Gürçağlar'ın, *Kelimelerin Kıyısında: Türkiye'de Kadın Çevirmenler* adlı kitabını incelerken, Mehmet Hamdi ÖRÜM Fuat Sezgin'in bilim tarihi anlayışını süblime kavramı üzerinden tartışmaktadır.

Aurum Sosyal Bilimler Dergisi, 2020 yılının Mart ayından itibaren dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgının hastalığı sebebiyle dijitalleşen eğitim sistemi ve değişen toplumsal düzen ile pandemi sonrası tüketim alışkanlıklarını inceleyen makale ile başlayan bu sayı ile akademik yayıncılık alanına katkılarını sürdürerek yoluna devam etmektedir.

Banu KAVAKLI, Altınbaş Üniversitesi, banu.kavakli@altinbas.edu.tr

Fatoş ALTINBAS, Altınbaş Üniversitesi, fatos.altinbas@altinbas.edu.tr

Editorial

AURUM: Journal of Social Sciences, presents its readers with articles from a variety of social science disciplines in the first issue of its fifth year of publication. *AURUM JSS* has become one of the mostly preferred venues for original research articles that enrich the field and scholarly discussions. Published twice a year (June and December) as a peer-reviewed social sciences journal, *AURUM JSS* is aimed at providing a platform for critical social science research, theoretical discussions forcing disciplinary limits and interdisciplinary works. Targeted at highlighting interdisciplinary and comparative studies, our journal has been publishing articles, book reviews, critical reviews and commentaries with strong theoretical and/or empirical analyses that make original contributions to the field of social sciences.

The first issue in our fifth year brings together six original articles, one art critique and two reviews from a variety of disciplines under the roof of social sciences, ranging from law and management to marketing, finance and social work.

In the article titled 'The Cultural Critique of Addictive Consumerism in the Post-Coronavirus New World', Sertaç Timur DEMİR analyzes the consumerist modern culture that constitutes, encourages and maintains consumption while focusing on the question of how the consumerist culture design principles and discourses to generate shopping addiction. Viewing shopping as a pathology, he evaluates the Covid-19 pandemic as a phenomenon that makes this pathology visible.

The second article of the issue is by Ekrem Yaşar AKÇAY and İdris TURAN KARA and is titled 'Turkey's Membership Process In a Multi-Speed European Union'. In this article, they assess the potential effects of a multi-speed European Union on Turkey-EU relations and try to evaluate whether the EU's new structure will be an advantage for Turkey or not. In other words, their study aims to explore the possibility of Turkey's EU full membership in the EU's new model.

Şükran ŞIPKA and Ece ERGÜN's article 'The Relationship Between Adoption Institution and Inheritance Law Under The Turkish Law and Swiss Law' compares Turkish and Swiss civil codes in terms of the relationship between adoption and inheritance, and argues that the relevant provisions of the Swiss Civil Code as to the adoption institution have not been identically adopted and a sui generis hybrid system has been adopted in Turkey.

In 'Foreign Market Entry Mode Choice in Service Firms: A Business Model Perspective' Alptekin ALPBAYRAKTAROĞLU, classifies services along three dimensions (inseparability, capital intensity, degree of customization) and develops propositions regarding the right foreign market entry mode. This article introduces the business model concept as a new perspective for research on decision making in service firm internationalization.

In their article titled 'An Empirical Study on the Future of Reserve Currencies', Ali ALP, Saim KILIÇ and Hadi GÖNÜLALÇAK investigate whether the U.S. dollar will lose its hegemony as a global reserve currency in the future, and try to determine the likelihood of a worldwide demand for a new reserve currency.

Filiz ER, ıdem CANATAN, Berçem BARUT and Yunus KARA takes on eco-psychology, which focuses on the interaction between people and the environment and is based on the idea that humans have an established connection with the natural environment in their review article titled 'Thinking Ecopsychology in Social Work Practice'. They argue that ecopsychology aims to help people discover the connection they have with the natural environment they are a part of and to turn this connection into human-environment oriented mutual functionality and look for the uses of this concept in social work practice.

This issue's art review is dedicated to the relationship between art and diseases. Fırat ARAPOĞLU traces how pandemics are depicted in art works and discusses the impact of the Covid-19 pandemic on art.

We present our readers with two reviews. Gzde ORHAN reviews an edited book on Female Translators in Turkey and Mehmet Hamdi RM reviews Fuat Sezgin's history of science through a lens provided by the concept of sublime.

In this latest issue that takes off with a research article on the Covid-19 pandemic, AURUM: Journal of Social Sciences is dedicated to serving as a milieu for original and high-quality works across all social science disciplines.

Fatoş ALTINBAS, Altınbas University, fatos.altinbas@altinbas.edu.tr

Banu KAVAKLI, Altınbas University, banu.kavakli@altinbas.edu.tr

RESEARCH ARTICLE/ ARAŞTIRMA MAKALESİ

KORONAVIRUS SONRASI YENİ DÜNYADA BAĞIMLI TÜKETİMCİLİĞİN
KÜLTÜREL ELEŞTİRİSİDoç. Dr. Sertaç Timur DEMİR¹

¹Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi Radyo Televizyon Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Radyo Televizyon ve Sinema, Gümüşhane
stdemir@gumushane.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-9420-9416

Received Date/Geliş Tarihi: 02.04.2020 Accepted Date/Kabul Tarihi: 24.05.2020

Öz

Bu makale alışverişe dayalı yaşam biçimini oluşturan, teşvik eden ve yürüten tüketimci modern kültürün analizini yapmayı hedeflemektedir. Bu amaçla bu çalışma, tüketimci kültürün alışveriş bağımlılığını harekete geçiren ilke ve söylemleri nasıl tasarladığı sorusuna odaklanmaktadır. Hiç şüphesiz tüketimcilik sorunsalı sosyal bilimler için daima kritik yere sahip olagelmıştır, çünkü o zenginlik, eşitlik, ekoloji, etik, gündelik yaşam, kent, aile, din ve kimlik gibi ana kavramları barındırmaktadır. Bu açıdan alışveriş kavramı yalnızca üretim ilişkileri içinde belirlenen bir ekonomik parametre olarak görülmemelidir. Aksine o patolojik olarak hıza ve hıza adapte günümüz kültürünün bir çıktısı ve semptomudur. Bu anlamda küresel koronavirüs salgını, bu patolojiyi biraz daha görünür ve trajik kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketimcilik, Modern Kültür, Bağımlılık, Koronavirüs, Sosyal Değişim.

THE CULTURAL CRITIQUE OF ADDICTIVE CONSUMERISM IN THE
POST-CORONAVIRUS NEW WORLD

Abstract

This article aims analysing of the consumerist modern culture that constitutes, encourages and maintains this modus. For this reason, this paper focuses on the question of how the consumerist culture designs principles and discourses to seduce shopping addiction. No wonder that the problem of consumerism has always a crucial place for social sciences because it involves different key concepts such as wealth, equality, ecology, ethics, everyday life, the city, family, religion and identity. In this sense, the concept of shopping should not be seen merely as an economical parameter determined within the relationships of production. Instead, it is pathologically both output and symptom of the contemporary culture adapted into speed and pleasure. In this respect, global coronavirus epidemic has made this pathology more visible and tragic.

Keywords: Consumerism, Modern Culture, Addiction, Coronavirus, Social Change.

1. GİRİŞ

Tüketimci kültür evreninin bir parçası olmak için uzun prosedürlerden geçmeye veya çetin sınırlar aşmaya gerek kalmamıştır. Arzulanan hayata –ki bunun gerçekte ne olduğunun artık kesin bir yanıtı da yoktur–engebeli yollardan değil; *tıklanan* tuşlardan gidilmektedir. İhtiyaçlar listesi gibi gündelik hayat pratikleri de, gerçekliği bozan ve sonra da yeniden kuran o yüksek çözünürlüklü ekranlarda üretilmekte ve tüketilmektedir (Demir, 2019). Bu durum, daha fazlasını “satın alma” isteğiyle yüklü “tüketimci sınıf”ın, ki Hillary Mayel’e göre bu yaklaşık iki milyar insana tekabül etmektedir (2004), esasında dijital bağlarla tüketim ağına bağlanmış çok daha fazlana karşılık geldiğini ima etmektedir. Ekranların sağladığı bu yıkıcı kolaylık, yalnızca alışveriş tarzlarını değil; yaşama ve insana dair en temel sorgulamaları yerinden sarsmakta; hevesli ama köksüz; kalabalık ama aidiyetsiz; eşyalarla dolu ama anlamdan yoksun bireyler türetmektedir. Dünyada yaşanan *koronavirüs salgını*, bu yönelimi olanca netliğiyle belirginleştirmiştir. Parmak izi ya da göz tarama gibi dijital gölgelerden ibaretleşen modern bireyin alışverişi de, tıpkı kendi dünyası gibi gittikçe sanallaşmakta ve kredi kartlarıyla otomatik talimatlara endekslenmektedir.

İnsanın mutlak varlığındaki siliniş ya da müphemlik, alışveriş kültüründeki *insansızlaşma* eğilimleriyle benzeşmektedir.¹ Teknolojiler kadar insanın reel çevresi de insansızlaşmaktadır. Özellikle COVID-19 salgını sürecinde iyiden iyiye görünürleştiği gibi, günümüz insanının tüketimcilikle ilişkisi çevrimiçi ağlara alternatifsiz bir şekilde dahil olmuştur. Buna göre “evde kalan” sayısız insan, tüketim alışkanlıklarıyla bağını yitirmemek adına alışverişlerini internet üzerinden gerçekleştirmiştir. COVID-19 salgınının etkilerinin çok fazla olduğu Nisan ayı sonunda Wall Street Journal’ın Euromonitor International adlı pazar araştırmaları yapan şirkete dayandırarak yaptığı haberde özellikle evlerin tüketici davranışları açısından çok boyutlu bir mekâna dönüştüğünden bahsedilmiştir (Byron, 2020). Aynı araştırmada yerel ürünlere olduğu kadar tek kullanımlık, internete dayalı, temassız ve sesle yönetilen robotik ürünlere de ilginin artmış olduğunun altı çizilmiştir. E-ticaret yazılımı girişimcilerinden Bigcommerce bünyesinde Susan Meyer tarafından yapılan “COVID-19’un Çevrimiçi Alışveriş Davranışı üzerindeki etkisini Anlamak”² başlıklı araştırmasına göre (2020), insanların online olarak satın aldıkları şeylerin oranını şu şekilde ortaya koymuştur: %18.9 hediye ve hususi ürün, %14.3 kıyafet ve aksesuar, %8.4 ev ve bahçe gereçleri, %7.2 yiyecek/içecek ve %7 oyun/oyuncak.

15 Nisan 2020 tarihinde izyico Marketing Team tarafından yayınlanan veride evde sosyalleşme sürecinin merkezi olarak sosyal medya işaret edilmiştir. Bu çalışmaya göre salgın boyunca tüketim ekseninde önce çıkan temalardan bazıları şunlardır; paket servis, atıştırmalıklar, dayanıklı gıda, stoklama, görüntülü konuşma, film izleme, kitap okuma, temizlik, evde spor, meditasyon, uzaktan eğitim, çocuk bakımı, online bankacılık, dijital ödeme, bağış ve hobiler. “Evde kalma”ya bağlı olarak medya tüketiminde de dünya geneli büyük artışlar gözlemlenmiştir. Statista bünyesinde Amy Watson tarafından yayımlanan araştırmaya göre 2020 Mart ayı itibarıyla haberlere olan ilgide %67 artış sözkonusudur. Ayrıca Netflix gibi dijital mecralarda film izlemelerinde %51, televizyon izlemelerinde %45, WhatsApp ve Messenger gibi iletişim kanallarının

1 E-ticaret gibi internet tabanlı alışverişler bugün olabildiğince sıradanlaşmıştır. Son yıllarda özellikle robot ve yapay zekâ teknolojilerinin bir uzantısı olarak, insansız araç, insansız mağaza veya insansız restoranlar gibi otonom işleyen model sistemler üzerinde pilot çalışmalar yapılmaktadır. *Geleceğin dünyası* olarak pazarlanan bu yeni anlayışın ipuçları örneğin Tesla’nın otonom araç veya Amazon’un “Amazon Go” gibi işçisiz mağazalarında gözlemlenebilir. Salgın sonrasında, dünyanın daha fazla insansızlaşacağını varsaymak, artık akıldışı bir kehanet değildir.

2 “Understanding the COVID-19 Effect on Online Shopping Behavior”

kullanımında %45, sosyal medya kullanımında %44, bilgisayar ve video oyunlarına harcanan zamanda %36 ve kitap okuma ve sesli kitap dinlemelerinde %35 artış tespit edilmiştir.

Tüketilen şeylerin ölçüsüzlüğü, tüketim araçlarındaki sınırsızlığa koşuttur. Yaşamı sürdürme aracı olmanın ötesine geçen tüketim, geldiğimiz noktada sisteme uyum amacına hizmet etmektedir (Demirel ve Yegen, 2015) Bir sonraki adımda bu, *hiçbir şey satın almamaya* denk düşen bir tür *her şeyi alma* praksiyle birleşmektedir. Yani bu hem yaşamsal bir pratiktir hem de olabildiğince kısa ömürlüdür (Senemoğlu, 2017). Para ekonomisinin gücünün de sınılandığı bu zeminde, zaman ve mekân dijital akışa göre yeniden tecrübe edilmektedir. Yabancılaştırıcı dijital tüketimcilik evreninde (Cohen, 2004) ön-şart olarak sisteme kaydedilen kişisel bilgiler an itibarıyla bireyciliğini ve mahremiyetini yitirmekte, büyük oranda kamusal nitelik kazanmaktadır.

Yaş, adres ya da cinsiyetin ötesinde hobiler, dinlemekten ya da yemekten hoşlanılan şeylerin ne olduğu, en son ne zaman tatil planlandığı, en sevilen çocukluk arkadaşının adının ne olduğu, tüm bunlar ve daha fazlası, tüketim dünyasına dâhil olmak adına kendiliğinden gönüllü sunulan verilerdir. Koronavirüs salgını, modern bireyin her şeyini sunmaya hazır olduğu bir savunmasızlık duygusunu harekete geçirmiştir. Bu *yeni dünyada* beden üzerindeki hak ve kontrollerin, bu anlamda, kişinin kendisinden çıkarak sağlık sistemine bağlanacağı öngörülebilir. Dahası bireyi [daha doğrusu bedeni] monitorize eden takip ve denetim teknolojileri yaygınlaşacak ve kişiselleşecektir. Özünde bu, özünde, bir mahremiyet ve hürriyet sorunsalı olarak yeni tartışmalara kapı aralayacağına benzemektedir.

Salgınla birlikte ivme kazanan yeni dünyanın hedeflerinden biri budur. Bu yüzden çeşitli nöro-pazarlama stratejinin³ gölgesinde, Lindstrom'un dediği gibi, "aralıksız her gün pazarlamacı ve reklamcılardan gelen yüzlerce olmasa bile en azından düzinelerce mesajın bombardımanı altındayız. Televizyon reklamları. Otoyol tabelaları. İnternetteki haberler. Alışveriş merkezlerinin ön cephelerini kapsayan duvar panoları. Bir sürü marka hakkında tanıtıcı enformasyon sürekli ve her yönden büyük bir hızla üzerimize yağıyor" (2009). Bu devasa kuşatılmışlık ortamında insanlar, yaratılan sentetik alışkanlıklar üzerinden *kancaya takılan avları* andırmaktadır (Eyal ve Hoover, 2015). Jean Baudrillard'a göre de (2019), tüketimle edinilen nesnelere basit bir alışveriş etkinliğinin çıktıları değil; bizatihi yaşamın ürünleştirilmesidir. Belki de bu nedenle tüketimciliğin kendisi özellikle nostaljik muhafazakarlar, eşitlikçiler ve çevreciler tarafından genellikle aşağılayıcı bir ifade olarak kullanılmaktadır (Reeves, 2019).

1.1. Yaklaşım ve Yöntem

Bu çalışmada cevabı aranan sorular şunlardır: Yaşanan koronavirüs salgınının gölgesinde tüketimci kültür nasıl bir yeni-form kazanmaktadır? Ne tür söylemler ve ilkeler benimsenmektedir? Sürekli yenilediği trendler üzerinden tüketimcilik kendisini nasıl tekrar tekrar inşa etmektedir? Tüketicilerin ayartılmasına yönelik ne gibi tuzaklar bulunmaktadır? Hiç şüphesiz tüketim meselesi akademik sahada en fazla pazarlama disiplinine konu olsa da (Aydın, Marangoz ve Fırat, 2015); bir toplum sorunsalı olarak da sosyolojinin yakından ilgilendiği bir tartışma zemindir. Çünkü tüketim, sosyolojinin hemen hemen tüm alt tartışmalarını artiküle edebilecek bir kesişme noktası niteliğindedir. Örneğin üretim, zenginlik, eşitlik, ahlak, gündelik yaşam,

3 Nöro-pazarlama (Neuromarketing): Pazarlama stratejilerinin insan beyninin satın alma algılarının temel alınarak oluşturulmasıdır.

medya, kent, aile, din ve kimlik gibi esaslı anahtar meselelerin tümünün tüketim ilişkileri içinde güçlü bağları mevcuttur. Bu nedenle bu sosyal teorik çalışma, salgın sonrası yeni dünyanın benimsenmekte olan yeni tüketim alışkanlıklarına odaklanmaktadır.

Bu çalışmada tüketimcilik, içinde yaşadığımız toplumun bir semptomu olarak değerlendirilmektedir. Tüketimcilik, burada tanımlandığı şekliyle belli birkaç ayırt edici belirti içerse de, temelde modern bireyler içinde gittikçe normalleşen bir ritüele dönüşmektedir. Alışveriş yapmak ile alışveriş bağımlısı olmak arasındaki ayırım, konuyla ilgilenen çeşitli anabilim dalına mensup farklı uzman tarafından, özellikle ihtiyaçlar ekseninde tanımlanmaya çalışılmakla beraber, modern kültürde "ihtiyaç" denilen şeyin gerçekte neye tekabül ettiği, çerçevesinin ne olduğu hala çok muğlaktır. Nitekim alışveriş bağımlısı birey için satın alma belirgin bir gereksinimi karşılamaya dönük olmak zorunda değildir. Kompulsif satın alma bozukluğu⁴ esasında, bir bakıma diğer bağımlılık türlerinden farklı olarak "yokluk" ya da "yoksunluk" sorunu değil; aksine bir "varlık" ve "fazlalık" sorun olarak görülebilir. Dolayısıyla bağımlı karakterin özlemini çektiği şey, eksikliğini hissettiği değil; kendisinden kaçtığı ya da farkına varmadığı bir sahiplik ilişkisidir.

Dahası, burada söz konusu olan ihtiyaç, esasında biyolojik, yani varlığın devamı için olmazsa olmaz bir şeyin ihtiyacı değil; kültürel, yani sonradan ve dış uyarıcılarla öğrenilen ve edinilen ihtiyaçlardır. Bağımlılığın nesnesi olan tüketim metainin, bir tehditten çok albenili bir ödülümü gibi görünmesinin nedeni biraz da budur. Yine de bireyin kendisini olduğu kadar ailevi, mesleki ve toplumsal ilişkilerini de etkileyen alışveriş bağımlılığının geçerli bir mental rahatsızlık mı yoksa bireylerin duygularını yönettikleri veya kendi kimliklerini ifade ettikleri boş zaman aktivitesi mi olduğu konusunda birbirinden farklı görüşler vardır (Murali, Ray ve Shaffiulla, 2012). Bu makalede tüketimciliğin uç semptomu olan alışveriş bağımlılığı kültürel bir okumayla ele alınmaktadır. Bu okumada tüketimcilik de asıl analiz konusu değil; kültürel ve toplumsal değişimin bir tür aynası olarak konumlandırılmaktadır. Koronavirüs salgını, hiç şüphesiz, bu ve benzeri değişimler için çarpıcı bir kırılma dönemini ifade etmektedir.

2. SALGIN OLARAK TÜKETİMCİLİK

Yaşamın anlam ve değerini satın alınabilir objelere indirgeyen alışveriş bağımlılarını, diğer tüketicilerden ayıran belirli çarpıcı farklar bulunmaktadır. Bu bağımlılığın karakteristiğinde her şeyden önce bir gizleme ve gösterme paradoksu bulunmaktadır. Şöyle ki, bunlar bir yandan satın aldıkları hizmet ya da ürünleri teşhir edip; buradan bir tür övgü ya da statü elde etmeyi arzularken; diğer yandan kendilerine hesap sorabilecekleri kişilerden sakınmayı ve saklanmayı tercih ederler. Bunun sonucunda, onların ölçsüz tüketimleri, tanımadıkları dış dünyaya karşı entegrasyon; tanıdıklarına karşı ise çatışma unsuruna dönüşür. Bunu aşmak için kolaylıkla yalanlar söyleyebilirler. Mutluluk arayışının bir sonucu olarak en çok üzgün veya kızgın olduklarında alışveriş yapmaktadırlar. Dahası, alışveriş yapmak için paralarının olup olmasının önemi yoktur. Kolayca kredi çekebilir, senet imzalayabilir ya da kişilere borçlanabilirler. Anın hazzını elde etme yolunda, gelecekte yaşanabilecek sorunları görmezden gelebilirler.

Onlar için görünmez olan bir diğer şey ise, hali hazırda sahip olduklarıdır. Yani alışveriş yönelimleri, ellerinde olmayan bir şeyin açığını kapatmaya dönük olmak zorunda değildir. Bunun karşısında kendilerini

4 Compulsive buying disorder. Devamlı, kontrolsüz, önu alınamayan, rahatsızlık verici ve aşırı satın alma davranışı.

durdurmak isteseler de, bunu genellikle başaramazlar. Zaten alışveriş sonunda belli belirsiz bir pişmanlık ve mahcubiyet de hissederler. Fakat bu uzun sürmez. Özellikle kredi kartlarıyla kurdukları ilişki, bir nesne ilişkisinin ötesindedir. Onun yokluğunda derin eksiklik hissedebilirler. Yemek ve uyku gibi temel ihtiyaçlarında çok ciddi düzensizlikler yaşarlar. Özetle, takıntı düzeyindeki tüketimci yaşam biçimi, tüketim etkinliği sürecinin sınırlarını aşmaktadır. Bireyin kendi varlığı, etrafıyla etkileşimi ve dünyayı algılama tarzı, bağımlılığının tesiri altındadır.

Tüketimcilik özünde bir *an* sorunsalıdır. Daha açık bir ifadeyle, tüketmeye bağımlı birey, kontrolünü yitirerek peşine düştüğü obje ya da eylemin parıldayıp sönmüştüğü hazzının peşindedir. İçi haz vadiyle dolu bu *an* öylesine aşkın anlamlara sahip görünür ki, hayatın geri kalan tüm fragmanları bu *an'a* yapışmış gibidir. Özgüvenin yüceltiği modern toplumda, alışveriş yapmak incinmiş güven duygusunun bir telafisi gibi de algılanabilmektedir. Alışveriş bağımlılığıyla mücadele etmenin güçlüğü buradadır: Kişi, kendisine haz ve kimlik yüklediğini varsaydığı bir şeyi içselleştirip varlığıyla bütünleştirerek onu, uğrana her şeyin feda edilebileceği bir noktaya taşımaktadır. Dahası bu algılama bulaşıcıdır da.⁵ Bu bulaşıcılık durumu, önlenemez bir virüs salgınıyla ilgisiz olmakla beraber, belli bir mekânsal sınırlılıktan da muaftır. Alışveriş, artık AVM binalarından taşmıştır. Dijital dokusuyla ekranlarda daima el altındadır. Bu nedenle alışveriş bağımlılığına karşı girişilecek mücadele, gündelik yaşamın hemen her köşesine ulaşan çok boyutlu keskin değişimleri mecbur bırakmaktadır.⁶

Tüketim, yanılısal bir şekilde, kitlesel değil de; bireye özgü alışverişlerle dolu bir eylemiş gibi görünmeye eğilimlidir. Hedef-kitle açısından olabildiğince genel ürün ve hizmetler sunulsa da, tüm bunlar sanki tümüyle otantik ve *kişiyeye özel*miş gibi durmaktadır. Oysa resme panoramik açıdan bakıldığında, alışveriş yaparak bireyliğini inşa ettiğini düşünen tüketiciler, hiç de ayrıcalıklı olmayan küresel bir yığını oluşturmaktadırlar. Öyle ki, henüz yeni satışa çıkacak bir ürünü satın almayı isteyen her bir birey, açılış saatine yakın mağazanın önünde toplandığında, kendisini birbirinin aynısı olan amorf bir kitlenin içinde sıradan bir nokta olarak bulacaktır. Kapılar açıldığında yaşanan izdihamın ortasında, bir taraftan hiç de özel biri olmadığını hissedecek; fakat sonra muhtemelen bu his, ürüne ulaşmanın güçlü arzusu tarafından bastırılacaktır.

“Her şeyden önce müsrif olarak başlayan yaşam standardı unsurunun, tüketicinin tahayyülünde, yaşam için gerekli bir şey haline gelmesi oldukça sık bir durumdur ve böylelikle bu unsur, tüketicinin alışlagelen harcamasının diğer herhangi bir ögesi kadar zaruri olur” (Veblen, 2016). Oysa sahiplikler hafifletmezler; aksine ağırlaştırırlar. Çünkü satın almak için belli bir bedel ödenmeli, sonrasında ise onu kullanmanın, muhafaza etmenin ya da ortadan kaldırıp daha yenisini almanın masraf ve meşakkatine katlanılmalıdır. Bu nedenle hoşnutsuzluktan kaçma praksişi olarak alışveriş tüketimcilik, sürekli form değiştiren başka hoşnutsuzları harekete geçirmektedir. Bu hoşnutsuzlukların bir kısmı ruhsal, bir kısmı ise fiziksel rahatsızlıklara dönüşmeye oldukça açıktır.

5 Tüketimci kültür karşıtlarınca türetilmiş *affluenza* kelimesi de, alışveriş bağımlılığının bulaşıcı dokusuna gönderme yapmaktadır. Nitekim *affluenza*, *affluence* (bolluk) ile *influenza* (grip) kelimelerinden türetilmiştir.

6 Bu noktada, dünyayı derin bir şekilde etkileyen Koronavirüs salgını sürecinde, başta alışveriş kültürü ve tüketim alışkanlıkları olmak üzere, dijital mecraların gittikçe tek ve alternatifsiz mecraya evrildiği belirtilmelidir.

3. EVDE KALMA HALLERİ: DUVARLAR ARASINDA ÇEVİRİMİÇİ OLMAK

Koronavirüs sonrası *evde kalan* kitleler için ise mücadele edecek rakipler kalmamıştır. Yalnızca benliklerini yeniden ürettikleri ekranlara hiç olmadığı kadar yoğunlaşarak, tümü niceliksel beğenilere indirgenmiş kurgusal dünyalar tasarlamaktadırlar. Tüketimci kültürün müşterisine sunduğu bu ışıltılı *özel olma* vaadi, sonu gelmeyen arzu-tatmin döngüsüne bu kez tümüyle dijital mecralara yaslanarak kendi varlığını devamlı kılabilmektedir. Sonsuz tüketim sirkülasyonunun özü, gerçekleşen kısa süreli tatminlerin mutlak kalıcı olmamasındadır. Ne var ki salgın sonrası *evde kalan ekran müdavimleri* için böylesi bir anlık tatmin bile ulaşılmaması güç bir hedefe dönüşmüştür.

Müşterinin satın aldığı her ürün, eşzamanlı olarak başka yeni bir şey alma arzusunu kışkırtmaktadır. Bu arzu, öğrenilen ve öğretilen bir güdü olduğundan, tatminin yerleşik fiziksel limitleri de yoktur (Burch, 2011). Özellikle medyatik model hayatlara öykündüren bu kültürde her şey esas itibarıyla sıfırdan başlamakta ve başladığı gibi yine sıfıra ulaşmaktadır. Öyle ki, ihtiyacı olan her şeye sahip olan biri bile sanki hiçbir şeye sahip değilmiş gibi hissedebilmektedir. Tüketim metaı, evinde kalmış modern bireyin belki de tek avuntusudur. O, hayatta kalmanın hem bir göstergesi, hem de yoludur sanki. Salgın sonrası insanın özgürlüğü, bu açıdan yağma ve yığılma özgürlüğüdür.⁷ Modern tüketimci kültüre özgü yağmacılık ve yığılmacılık bu nedenle birbirinin simbiyotik⁸ ikizleridir.

Bu durum, örneğin *çöp evlerde* sembolik bir görünüm kazanmaktadır. Esasında ihtiyaçlar dışında satın alınmış ve bir yerlerde atıl kalmış eşyalarla dolu her ev, bir bakıma çöp evdir. Salgın sonrası en şanslı evlerin bile yazgısı çöp ev olmaktır. Nitekim burada, güvensizliğin gerçeğe dayanan ama bu gerçekten daha büyük bir korkuya dayanan bu yağma ve yığılma tavrı belirmektedir. Bu patolojinin gölgesinde, içinde yaşadığımız dünyanın kendisi an itibarıyla hem olabildiğince ıssız ama hem de tıkabasa dolu bir çöp evi andırmaktadır. Dünya “atılabilir, tek kullanımlık nesnelere dolu konteyner” ise (Bauman, 2005) tüketiciler de bu konteyner etrafında aynı anda hem büyük iştah hem de önlenemez bir korkuyla oyun oynayan çocuklara benzetilebilir.

İvan İllich, tüketimci dünya görüşünün, yaşama dair bir deneyim olan ölüm gibi acı ve ıstırapı da değersizleştirildiğini, bunun yerine ise teknoloji ve sağlığı ikamet edişini eleştirmektedir (2011). Çünkü bu dünya, parası ya da borçlanma cesareti olan herkesi, içinde neredeyse hiçbir istisna bırakmayacak bir ivmeyle, her kültür grubundan bireyi acı yerine haz ve kanaat yerine hırs gibi duygularla bir tür *meta-varlığa* indirgemektedir. Bu meta-varlık her şeye burada ve hemen şimdi sahip olmayı istemektedir. Bauman’a göre (2018) bir şeyi beklemeden veya bekletilmeden elde etmek, içinde yaşadığımız tiyatral güç hiyerarşisi oyununun tepesinde olmak demektir; buna göre beklemek veya bekletilmek zafiyet göstergesiyken; muktedirler arzuladıkları yeri ve şeyi vakit kaybetmeksizin, yani *hemen şimdi* elde ederler. Buna bağlı olarak, yeni tüketimcilik evreninde ihtiyaçlara yer kalmamıştır. Onlar hızlı değişimin önündeki yavaş töreleri temsil etmektedirler çünkü. Tüketim iştahından mahrum, buna karşı sosyal yardıma muhtaçtırlar. Dijital dünyanın müdavimleri değil; en iyi olasılıkla izleyicileridirler. Bunun için ya kendilerini tecrit etmeliler ya da anti-aging⁹ kür, kozmetik ve programlarıyla gençliğin izini kaybetmemelidirler.

⁷ Koronavirüsle birlikte beliren bu özgürlüğün ironisi, raflarda bulunamayan tuvalet kağıdı ve kolonyayla metaforize edilebilir.

⁸ Birbirini besleyen.

⁹ Yaşlanmayı geciktiren.

Değişime bağımlı hale gelmiş kitlelerin, evlerinde kaldıklarında yapabilecekleri yegâne değişim eşyaları değiştirmektir. Bu nedenle alışverişle elde edilmeye çalışılan saadet, saadetin kendisi değil; umudu (Bauman, 2011) veya belki de, mutsuzluktan kaçma avuntusudur. Öte yandan evler, George Ritzer'in "tüketim mabedleri" anlatısının (2011) dışında değil; artık merkezindedir. Tüketimci kültürde satın alınan her meta, kullanım değerinden daha yüklü ve hatta aşkın anlamlara sahiptir. Örneğin alışveriş bağımlıları bu durumu "boşluk" kelimesiyle ifade ederler. Bu yolda en'lerin ve daha'ların son durağı yoktur. Her zaman daha ve en iyisi, güzeli, kalitelisi, gösterişlisi veya işlevseli mevcuttur (Demir, 2019). "Son moda" dediğimiz şey, tüketildiği anda son bulan ve yerini bir sonrasına açan bir *ara an*'dan başka bir şey değildir. Satın alınmadan önce benliğe eklemli bir şeymiş gibi görünen ürünün, ödemenin hemen ardından gözden düşmeye başlaması bundandır. O, önce *daha yeni* olan bir versiyonla değiştirilmenin motivasyonunu kıskırtmış, sonra da diğer yığıntıların arasındaki seçkin-olmayan yerini almıştır. Salgın sonrası, satın alınan ürünle geçirilen vakit genişlemeye ve tüketicinin gündelik yaşamında daha fazla yer bulmaya açıktır. Bunun sonucunda neyin gerçekten gerekli olduğu sorusunun yanıtı daha fazla önemli ve işlevsel olacaktır.

Tüketimci kültürde bir diğer müphem kavram "yeterli"dir. Sunumlardan ibaret zorlamasız bir kültürde (Bauman 2012), *yeterli*'nin tam olarak ne olduğu bilgisi neyin gerçekten ihtiyaç olduğu tanımına göre değişmektedir. Ne var ki modern gündelik yaşamda hemen her şeye hem de birden fazla sayıda sahip olmak elzem bir ihtiyaç olarak pazarlanabilmektedir. Günümüzde neyin elzem ve ne kadarın yeterli olduğunun kesin bir yanıtı kalmamış gibidir. Aksine, yanıtlar, içinde yaşadığımız tüketimci kültüre koşturularak verili ve tekrar edicidir. Örneğin, Nokia'nın 2013 yılında yaptırdığı bir araştırmaya göre, insanlar günde 150 defa, yani ortalama her altı dakikada bir cep telefonlarını kontrol etmektedirler (Willard, 2013). Ayrıca Minimalizm adlı belgeselde (2015) belirtildiğine göre, "doğduğumuz günden beri her gün ortalama 5000 reklam görüyoruz. Ve hepsi de aynı şeyi söylüyor: Hey, işte hayatın böyle olmalı".

Önü alınamayan tüketim meşguliyeti, kendisi dışındaki tüm rutinleri ya kendisine uyarlamakta ya da tümüyle baskılamaktadır. Bağımlıların, tüketmek suretiyle hedefledikleri sosyalleşmenin tam aksine, gitgide daha fazla izole olmalarının nedeni budur. Bu açıdan koronavirüsle ilgili alınan tedbirler, tüketimci karakterin eylemlerini tümüyle kısıtlamamış; aksine gittikçe dijitalleşen doğasına radikal olarak hız kazandırmış, bunun aksini sezinen iç sesinin tümüyle kısılmasına neden olmuştur.

4. SONUÇ

4.1.1. Önermeler

Modern kültür başından beri görünürlüğü teşvik etmiştir. Fakat artık bu yeterli değildir. Artık nicel bir *veri* olarak kayıt altında olmak ve bilinirliğin güncellenmesi esastır. Daha açık ifadeyle, kayıt altında olmak, benliğin ve hayatta kalmanın asıl kıstası sayılmaktadır. Bu nedenle üreticilerin, reklamcılarının, pazarlamacıların, satıcıların veya dağıtımçıların hedef-kitleleri olan tüketicileri tanıması için derin gözlemler ya da büyük ölçekli anketler yapmasına artık gerek yoktur. Bugün modern birey, daha önce belirtildiği gibi, kullandığı –belki de kendisini kullanan teknolojilerin üzerine attığı dijital ama şeffaf imzalar ile büyük veriyi kendiliğinden ve sorgulamaksızın inşa etmektedir. Daha çarpıcı bir ifadeyle, daha sonra kendisini ayartacak ve düzenleyecek olan sisteme, duygusal ve bedensel düşkünlüklerine dair veriyi bizzat

kendi elleriyle ve devamlı vermeye açıktır. Tüketicilerin kendileri hakkındaki *bilgi akışının sürekliliği*, itaati ve tüketim arzusunu canlı tutacak güdüleyici mesajların sürekliliğiyle buluşmaktadır.

Geldiğimiz noktada, tüketimden farklılaşan tüketimcilik, tekinsiz bir bağımlılık ruhuna bürünmüştür. İhtiyaçların tanım ve çerçevesi artık müphemdir; dahası, çoğunlukla pazarlama stratejilerinin gölgesinde sentetik arzular tarafından güdülenmektedir. Yeterli ihtiyacın çerçevesini sonsuz derecede esnekleştiren tüketimci kültür, yığılmacılığı ve yağmacılığı eş zamanlı işletmektedir. Bu nedenle alışverişe bağımlı karakterin eşyayla kurduğu ilişki, mülkiyetin geçiciliğiyle ilişkilidir. Yani o, yapbozun esasında hiçbir zaman tamamlanamayacak olan parçasının peşindedir. Bu nedenle alışverişkoliğin doldurmayı arzuladığı boşluk, tüketilen her eşyanın ardından biraz daha genişlemektedir. Salgınla birlikte bu boşluklar, daha doğrusu gündelik hayatta fazla ve eksik olan şeyler günyüzüne çıkmıştır.

Kendisini tam olarak neyin mutlu edeceğini bilemeyen bir kişi için, bu uğurda kalkışılan her girişim, isabetli olsun ya da olmasın, kutsalmış gibi görünebilir. Koronavirüs salgınının neden olduğu korku, şayet toplum hafızasında kalıcı bir etki yaratırsa, bu girişimlerin salgın sonrası daha dengeli bir noktaya taşınacağı umulabilir. Ancak modern birey, unutmakta oldukça mahirdir. Bu durumda, mahrum kalınan günler, bir tür telafi edilme telaşına dönüşecek ve kitleler tüketimlerine kaldıkları yerden ve bu kez daha aç ve tutkulu bir şekilde devam edeceklerdir. Üstelik alışverişte vücut bulan bu yeniden-bağımlılık yönelimi, başka bağımlılıkların önünü açacaktır. Sonunda, salgın sürecinin imkan tanıdığı hayata ve varlığa dönük nitelikli anlam sorgulamaları yerini bir tür anlam-karmaşasına bırakacaktır. Bu anlam kaybı, varlığın her gün daha fazla silikleşmesiyle son bulacaktır.

4.2. Öneriler

Salgınla beraber dış dünyaya açılan tek güvenilir [virüsten etkilenmeyen] unsurların teknolojiler olduğu kanaati oluşmuştur. Özellikle iletişim teknolojileri, gerek sürecin yürütülmesinde ve gerekse asli ihtiyaçların temin edilmesinde başat rolü üstlenmiştir. Salgın sonrası evrede, teknolojilerin üstlendiği bu misyondan geri dönüş olmayacağını varsayarak, bu teknolojilerle ilgili olarak insanların –şayet kaldıysa böyle bir seçenek, aralarındaki ilişkiyi yeniden bir araç-insan ilişkisine indirgemeleri önerilebilir. Bu, teknolojinin değil; özünde insanın geleceğine dair bir karardır. Çünkü geldiğimiz noktada, modern insanın yazgısıyla teknolojinin yazgısı birbirine düğümlenmiş görünmektedir. Ekranlar, artık modern bireyler olarak içine baktığımız ve varlığımızdan kopuk bir dünyayı değil; her geçen gün daha yoğun bir şekilde içine düştüğümüz ve nerdeyse tümüyle içinde yaşadığımız bir hayat formunu ifade etmektedir. Bu “neredeysel” ifadesinin yakın bir gelecekte karşılığı olmayabilir.

Ekran merkezli yaşama araya mesafe koymayı da öneren yaklaşımlara gelince –ki bu çalışmada bunun gerekli olduğu ima edilmiştir, onlar *bulaşıcı* tüketimciliğin karşısına sade gerçeği ikame etmektedir. Bunun için tüketim çağrılarıyla yüklü çevrimiçi dünyadan belli bir süreliğine de olsa çıkış yapılmalıdır. Örneğin isimler ve elektronik kimlikler şirketlerin sürekli reklam göndermelerini sağlayan e-posta listelerinden çıkarılmalıdır. Ucuz ve hızlı internet alışverişinin sağladığı kolaylığın önü alınması güç bir alışkanlık yarattığı unutulmamalıdır. Bu nedenle gerek internet gerekse mağaza alışverişi öncesinde biraz beklemekte, alınması planlanan eşyanın gerçekten ihtiyaç olup olmadığının sorgulanmasında fayda vardır. Bu amaçla

hem bütçenin hem de hali hazırda sahip olunan şeylerin farkında olunmalıdır. Dağınıklık giderilmeli, istiflenmiş eşyalar toplanmalı, fazlalıklar ve eksiklikler hakkında kesin ve güncel bilgi sahibi olunmalıdır.

Eksik olan şeylere dair şikayetçi olmaktan vazgeçip; sahip olunanları tamir etmenin yolları sonuna kadar aranmalıdır. Koronavirüs salgını, sahip olageldiklerimiz içinde yeteri değeri vermediğimiz birçok şeyin önemini hatırlatmıştır. Bu açıdan, eski eşyalara dair daha yapıcı ve onarıcı bir bakış geliştirilmelidir. Söz konusu eşyayı, tatminsiz moda kriterlerine göre değil; işlevleri ve sağlamlıkları açısından değerlendirmek gerekmektedir. İnsan ilişkileri için de aynı öneri geçerlidir. Analog iletişimin kayıp izleri yeniden takip edilmelidir. Konuşmanın, dinlemenin, dokunmanın ve göz göze gelmenin yarattığı sıcaklığın daha fazla anlaşıldığı karantina günlerinin ardından *geleneksel iletişime sadakat* gündeme gelmelidir. Ayrıca, özellikle popüler kültürün piyasa sürdüğü yıldızlara ve rol model olarak tanımlanan fenomenlere –ki evde kalmanın sonucu olarak bu dijital fenomenlere biraz daha yakınlaşıldı, öykünülmemeli; bu kurmaca hayatların işaret ettiği konforun aşırı kırılğan olduğu unutulmamalıdır. Nitekim hayatın başkalarıyla yarış içinde değil; kendi içinde yürünen bir yol olduğu düşünülmelidir. Bu düşünceyi geliştirmek ve canlı tutmak için ufuk açıcı kitaplara, ayıltıcı yalnızlıklara, dinlendirici yürüyüşlere, keyif aile sohbetlerine veya huzur verici ibadetlere yönelinebilir. Bunlar, bireyin denge içinde arzu ve zafiyetlerini tanıması ve teskin etmesi açısından da kadim ve yetkin usullerdir.

Son olarak, yaşlılar küresel salgının tam içine, modern toplumunsa dışına itilmektedir. Esasında yaşlıların yitimi, ailenin çözülmesine eşlik etmektedir. Eskinin yalnızca müzeler ya da koleksiyoncularda değer bulması gibi, salgının en fazla tehdit ettiği yaşlılar da gündelik yaşamın karar mekanizmalarından el çekmektedir. Son günlerini kapalı kapılar ardında, ıssız huzurevlerinde ya da izole yoğun bakım ünitelerinde geçiren yaşlıların geleceğin dünyası söyleyecek sözleri olmalıdır. Bu nedenle kültürel mirasın taşıyıcısı yaşlılar hakkında geliştirilen örtük ötekileştirici etiketlenmenin tersyüz edilmesi hayattır. Deneyimlerini, görgülerini ve birikimlerini kolektif hafızanın merkezine konumlandırabilmek için özellikle yaşlıların görgüleri sözlü tarih çalışmaları gibi girişimlerle kayıt altına alınmalıdır. Hızla akan modern kültüre somut kancalar atmak önemlidir, çünkü tüketimci kültür, maziden geleni çürütmeye, geleceği şimdiki zamanın içinde eritmeye ve şimdiki yıkıcı boşluklar fragmanına dönüştürmeye eğilimlidir. Her çağın kendi türevinde hastalıklar türettiği ve yaydığı varsayılırsa, içinde yaşadığımız çağdaş kültürün, koronavirüsün sinsi ve yayılmacı doğasına benzediği iddia edilebilir.

5. KAYNAKÇA

Adorno, T. W. (2016). Kültür endüstrisi kültür yönetimi (M. Tüzel, N. Ülner ve E. Gen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydın, A. E., Marangoz, M., ve Fırat A. (2015). Tüketim Kültürü Çalışmaları Üzerine Bir Literatür Taraması. Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, 7 (1), 23-40.

Baudrillard, J. (2019) Tüketim Toplumu (F. Keskin ve H. Deliceçaylı, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman Z. (2012). Akışkan modern dünyadan 44 mektup (P. Sıral, Çev.). İstanbul: Habitus Kitap.

Bauman, Z. (2005). Bireyselleşmiş toplum (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2018). Iskarta hayatlar: modernite ve safraları (O. Yener, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Burch, M. A. (2011). Enough is enough: finding a graceful balance in life, InnerSelf, <https://innerself.com/content/personal/happiness-and-self-help/life-changes/3941-enough-is-enough.html>, erişim tarihi: 27 Mart 2020.

Byron, E. (2020). Home as Refuge, Fewer Reusables, Less Privacy: The Consumer Trends Emerging From Coronavirus Lockdowns, Wall Street Journal, 27 Nisan 2020. <https://www.wsj.com/articles/home-as-refuge-fewer-reusables-less-privacy>, erişim tarihi: 16 Mayıs 2020.

Cohen, L. (2004). A Consumer's republic: the politics of mass consumption in postwar America. New York: Vintage Books.

Demir, S. T. (2019). Ten medeniyeti: modern kültürde beden ve ötesi. İstanbul: Açılım Kitap.

Demirel, S. ve Yegen, C. (2015). Tüketim, Postmodernizm ve Kapitalizm Örgüsü. Ankara Üniversitesi İlef Dergisi, 2 (1), 115-138. doi: 10.24955/ilef.305275

Eyal, N. ve Hoover, R. (2015). Kancaya takılınca: alışkanlık yaratan ürünler geliştirmenin sırları (H. Deliceçaylı, Çev.). Ankara: Elma Yayınevi.

İllich, İ. (2011). Tüketim köleliği (M. Kardeşhan, Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.

İyzico Marketing Team (2020). Corona Virüs, Tüketim Dünyasında Neleri Değiştirdi? İyzico, 15 Nisan 2020. <https://www.izyico.com/blog/corona-virus-tuketim-dunyasinda-neleri-degistirdi/>, erişim tarihi: 2 Mayıs 2020.

Lindstrom, M. (2009). Buyology (Ü. Şensoy, Çev.). İstanbul: Optimist Yayınları.

Mayel, H. (2004). As consumerism spreads, earth suffers, study says. The National Geographic, 12 Ocak 2004. <https://www.nationalgeographic.com/environment/2004/01/consumerism-earth-suffers/>, erişim tarihi: 28 Mart 2020.

Meyer, S. (2020). Understanding the COVID-19 Effect on Online Shopping Behavior, Bigcommerce, <https://www.bigcommerce.com/blog/covid-19-ecommerce/#changes-in-revenue-across-ecommerce>, erişim tarihi: 12 Mayıs 2020.

Murali, V., Ray, R., & Shaffiullha, M. (2012). Shopping addiction. Advances in Psychiatric Treatment, 18(4), 263-269. doi:10.1192/apt.bp.109.007880

Reeves, R. (2019). Consumerism isn't a sellout - if capitalism works for all. The Guardian, 3 Temmuz 2019, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/jul/03/consumerism-isnt-a-sellout-if-capitalism-works-for-all>, erişim tarihi: 5 Mayıs 2020.

Ritzer, G. (2011). Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek (Ş. S. Kaya, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Schmich, M. (1986). A stopwatch on shopping, Chicago Tribune. 24 December 1986.

Senemoğlu, O. (2017). Tüketim, Tüketim Toplumu ve Tüketim Kültürü: Karşılaştırmalı Bir Analiz. İnsan ve İnsan, 4 (12), 66-86. doi: 10.29224/insanveinsan.313030

Veblen, T. B. (2016). Aylak sınıfın teorisi: kurumların iktisadi incelemesi (E. Kırmızıaltın ve H. Bilir, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.

Watson, A. (2020). In-home media consumption due to the coronavirus outbreak among internet users worldwide as of March 2020, by country, Statista, 30 Nisan 2020. <https://www.statista.com/statistics/1106498/home-media-consumption-coronavirus-worldwide-by-country/>, erişim tarihi: 14 Mayıs 2020.

Willard, S. (2013). Study: people check their cell phones every six minutes, 150 times a day. Elite Daily, 12 Şubat 2013. <https://www.elitedaily.com/news/world/study-people-check-cell-phones-minutes-150-times-day>, erişim tarihi: 2 Mayıs 2020.

RESEARCH ARTICLE/ ARAŞTIRMA MAKALESİ

TURKEY'S MEMBERSHIP PROCESS IN A MULTI-SPEED EUROPEAN UNION

Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Yaşar AKÇAY¹¹Hakkari University, FEAS, Political Science and International Relations, Hakkari
ekremyasarakcay@hakkari.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-9157-6133Dr. Öğr. Üyesi İdris TURAN²²Hakkari University, FEAS, Political Science and International Relations, Hakkari
turan.idris@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-8184-0110

Received Date/Geliş Tarihi: 07.03.2020 Accepted Date/Kabul Tarihi: 20.05.2020

Abstract

The European Union, established after World War II, has strengthened the revival of Europe, which has suffered greatly due to the war in many areas, including economic, political and socio-cultural. At the same time, the European Union overtook the conflicts between states. The European Union, which has occasionally passed through major breaks since its foundation, has recently begun to evolve into a new structure called multi-speed Europe. On the 60th anniversary of the signing of the Treaty of Rome, the member states, for the first time, have mentioned this new structure in an official publication. This structure has led to disagreements 13 among EU member states. On the other hand, it is also a matter of curiosity how the candidate countries will follow once this structure is created. This study assesses the potential effects of a multi-speed European Union on Turkey-EU relations. In addition, it tries to evaluate whether the EU's new structure will be an advantage for Turkey or not. In other words, this study aims to explore the possibility of Turkey's EU full membership in the EU's new model.

Keywords: European Union, Turkey, Multi-Speed Europe, Future of the European Union.**ÇOK VİTESLİ AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TÜRKİYE'NİN ÜYELİK SÜRECİ****Öz**

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Avrupa Birliği ekonomik, politik ve sosyo-kültürel alanlarda sorun yaşayan Avrupa'nın dirilişini sağlamıştır. Aynı zamanda Avrupa Birliği devletler arasındaki çatışmaları önlemiştir. Kuruluşundan bu yana Avrupa Birliği ana kırılmalar geçirmiş ve çok vitesli Avrupa halini almıştır. Roma Andlaşması'nın imzalanmasının 60. yıldönümünde, ilk kez resmi yayınlarında bu yeni yapıdan bahsetmişlerdir. AB üyesi devletler arasında bu yapı anlaşmazlıklara yol açmıştır. Diğer yandan yeni üye devletlerin bu yeni yapıya nasıl uyum sağlayacakları merak konusu olmuştur. Bu çalışma çok vitesli Avrupa Birliği gibi bir yapıyı ve Türkiye-AB ilişkilerine etkisini inceleyecektir. Buna ek olarak, bu çalışma AB'nin yeni yapısının Türkiye için avantaj mı yoksa dezavantaj mı olacağına dair cevaplar arayacaktır. Bir başka deyişle bu çalışma AB'nin yeni modelinde Türkiye'nin AB'ye tam üyelik ihtimalini araştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Çok Vitesli Avrupa, Avrupa Birliği'nin Geleceği.

1. INTRODUCTION

The European Union, which was established after the Second World War, caused the revitalization and strengthening of Europe, which suffered economically, socially and politically, after the war. The European Union has been experiencing many crises until today (Constitutional Rights Foundation, 2018). Especially, these crises arising from institutional structure have started to appear every time. For example, the process of the adoption of the EU Constitution has been unsuccessful because of the French and the Dutch veto, and so the idea of the United States of Europe has fallen into a dream (Council on Foreign Relations, 2018). However, the EU has continued its path by accepting the Lisbon Treaty on December 13, 2007.

The EU, which has been seriously affected by the global economic crisis in 2008, has not been able to do the desired success in trying to get rid of this crisis. EU, which has realized that the current institutional structure cannot solve the global economic crisis, has begun to work towards a new structure (European Commission, 2018a). In fact, this structure, which has been discussed for a long time and is known as Multi-speed Europe, has appeared in an EU document for the first time. It is thought that the EU will relax in the Rome Declaration, which was prepared on March 25, 2017, the 60th anniversary of the Treaty of Rome (Council of European Union, 2018).

With this new structure of the EU, Turkey's EU membership process has started to be discussed. Turkey trying to become an EU member since 1959, has not been successful so far (Kuneralp, 2018). Moreover, the negative developments between the EU and Turkey, such as Cyprus problem, global economic crisis, coup attempt on July 15, 2016, have led to disappointment and trust issues between the two sides. Turkey's EU membership seems unlikely in the current EU structures. However, the discussions began that took an opportunity for Turkey with Multi-speed Europe. On the other hand, the changes in this structure are directed towards the member countries than the candidate countries (Seyrek, 2018). In fact, the reason for such a study is that the EU has not been able to find solutions to recent crises. The EU projected to go into a new structure, which countries and how to begin the enlargement process as well as that of Turkey's EU membership has been one of the priority issues to be curious about what will result. Therefore, this study will evaluate whether Turkey's EU membership will be possible in EU's this new structure (Sungur, Keskin and Dulupçu, 2013). The basic problem of the study is to find out what is the possibility of Turkey's full membership in the EU's new structure. That is to say when the troubling issues were also taken into account, will Turkey become an EU member in the EU's new structure? Alternatively, if there is an opportunity for Turkey it will make recommendations about what should be done by Turkey.

2. MULTI-SPEED EUROPE

The concept of the Multi-speed Europe, one of the controversial issues of European integration, was first used by the former German Prime Minister Willy Brandt in the 1970s (Eylemler, 2015). In 1975, Tindemans, in this report, foresees that member states that fulfill their obligations early should reach a level of further cooperation (Cvce, 2018). Later, the Christian Democratic Union and the Christian Social Union (CDU / CSU) of the German Parliament issued a policy paper in September 1994 entitled Reflections on European Politics. With this document, the debate about differentiated integration has been revived. It was called

to realize a Multi-speed or variable geometry models. Within this structure, it is envisaged to create a core structure consisting of Germany, France and Benelux countries in this document (Kahraman, 1997). It is foreseen that the common aims of the integration in the Multi-speed European model are to reach member countries at different times. Member states don't need to transfer developed programs and policies at the same time, and simultaneous implementation is often not possible. Member countries need to act according to their capacities (Ulger, 2014).

A group within the European Union argues that the EU will be unique and heterogeneous in the future. In this context, as nation-states have different aims and interests in integration, they will likely come from different approaches in future European integration. For this reason, there will be a European integration at different times in different future periods (Stubbs, 1996). This heterogeneous structure, designed for Europe, allows member states to adopt the EU policies at different times. But member states will adopt EU policies in absolute terms, even at different times (Akgül-Açıkmeşe, 2004). The idea of a Multi-speed Europe, which has begun to be debated in this way, is to find a group of countries that define common goals, pioneer integration and carry it forward. Although the other members who follow the country group share the common goals, there are differences in the schedule (Ozdemir, 2012).

The main aim of a Multi-speed European approach is to create a monolithic EU architecture. Flexibility for integration is provided in the time variable (Zervakis, 2018). This approach is based on the assumption that countries within the EU will not be able to reach common goals at the same time as their capacities and organizational structures are different (Oğurlu, 2018). It is foreseen that some countries will progress on the path of others, except for the integration, when some countries are allowed to integrate faster than others and to deepen integration. Member countries will adapt to the policy developed by the EU at different times and common goals will be achieved in a gradual way (Soyaltın, 2015).

In the Multi-Speed European model, it is imperative that member states make common integration levels. States will be able to reach foreseen goals at different dates. It is not possible for slow-moving states to avoid inclusion in certain policies of integration (Giardoni, D'Odorico and Carrillo, 2015). Provide a temporary exemption for certain countries in the arrangements for the common market proposed by the Single European Act and providing the transitional period and safeguard measures in some areas for the newly participating countries can also be applied in the Multi-speed European model (Arsava, 2011). What matters in this model is that all member states adopt the same policies and aims. But it is not possible for them to go into practice at the same time. The transition to the monetary union introduced by the Maastricht Criteria is also compatible with the Multi-Speed European approach. Although countries such as Britain and Denmark have recorded that they will not take part in integration in this area, it is possible to change this depending on the conjuncture (Kutlay, 2011).

It acts on the ground that not all countries in the EU have the same request and capacity to reach common aims. In this framework, the Multi-speed Europe foresees gradual attainment of common aims to prevent EU integration. Thus, while common policies are advanced by a group of leading countries, other members follow it over time (Oniç ve Kutlay, 2012). Economic and monetary harmonization, tax harmonization and accession agreements have been important policy and practice areas adopted by the Multi-speed European approach. In the recent rhetoric of European leaders, especially the Chancellor Angela Merkel

of Germany, the Multi-speed European approach has come to the forefront, with the different needs in the region not to overlook the different policy options approach for countries (Karahan and Ozsöz, 2017).

The complete disintegration of the EU as a possible scenario is beyond the scope of this study. Considering the achievements of the European Union over half a century and especially the level of economic integration achieved, it can be said that this is not likely to happen soon. But it is also clear that the group will not be able to continue in this way (European Commission, 2018b). First, it is necessary for economic integration to be supported by political integration so that structural measures can be taken quickly. On the other hand, in the case of the Common Foreign and Common Security Policy, the move needs even greater. Including the EU as a serious actor in world politics is as vital to the Community and its members as it is vital to achieving world peace and international political and economic balances. The European question has come to the end of the soft power has become anxiously questioned (Eren, 2014). The number of members has increased and the European Union, which will be increased further, has begun to become difficult or even unsuccessful to deepen integration with supranational regimes and to develop homogeneous policies (Larsen, 2010).

The method of integration implemented to make sure the Economic and Monetary Union is already a Multi-speed Europe model (Kaveshnikov, 2018). The legal sub-structure of this flexible integration method must be drafted as an integration method, and the contractual legal sub-structure of the opt-out right de facto applied by personal common policy-based or national government's bargaining power. Political polyphony, which has increased with enlargement and led to the weakness of decision-making, can turn into a flurry (Leal-Arcas, 2007). The multilevel flexible integration model will make the institutional operation of the EU effective and in this way, the concerns about the political and economic future of the European Union will come to an end. Enlargement will make it possible for new members to join by becoming an excuse for deepening integration. The credibility of the EU and the membership negotiations under the Covenant principle must be able to be terminated positively. When the enlargement policy is approaching the end, the European Neighborhood Policy and the East Partnership program can continue the EU normative influence and continue to give to international peace and co-operation (Eren, 2014).

The multi-speed European modeling drawbacks are in the belief that some countries, especially Eastern European countries, will be left when making progress in certain areas. At the same time, it is pointed out that this structure will create groups within the EU and make the already complex decision-making mechanism even more complicated (Baldwin, 1995). Those who think that the EU will deepen the distinction between the East and the West suggest that this would lead to two distinct types of membership, one group of rich Western countries and another group of poor Eastern countries. For example, Poland, which is a member of the EU and benefits from the EU budget, is most opposed to multi-speed model. Polish Prime Minister Beata Szydlo argues that Eastern European countries will be left in the multi-speed European scenario, so they are against fashion (Euronews, 2018).

However, if the lagging Member States can no longer join the progressive group in the long term or permanently, or are no longer willing to join, this core group decides and implements its own integration steps and goals. Within the scope of the Economic and Monetary Union (EMU), the transformation from such a very fast Europe to a core Europe is discussed (Tekin, 2017).

3. TURKEY'S MEMBERSHIP IN MULTI-SPEED EUROPEAN UNION: IS IT POSSIBLE TO MEMBERSHIP TO EU FOR TURKEY?

Turkey's EU membership process debated from the very beginning. On one hand, the EU expected that Turkey has to establish close ties with Europe, on the other hand, The EU approached to Turkey's full membership with suspicion. Changes in the structure of the EU did not prevent this suspicion either. Because it has identified problems and shortcomings in Turkey's EU membership between Turkey and the EU. For this reason, models other than full membership have been proposed. This option is a privileged partnership. The Privileged Partnership, which is first referred to by former French President Valery Giscard d'Estaing in April 2000 within the framework of Turkey-EU relations and later by German leader Angela Merkel in 2004. Certain groups from EU member countries such as Germany, France and Austria claim and lead to various discussions purporting that an option of Privileged Partnership with Turkey is not present in the EU acquis and the EU has never entered into such a partnership with any country before (Atılğan and Klein, 2006).

The problems between Turkey and the EU were effective in the proposal of such an option. For instance, with the Cyprus problem that emerged after the negotiations started, the EU suspended 8 chapters, 5 chapters of France and 6 chapters of Southern Cyprus, and the relations suffered greatly. Positive Agenda was published in 2012 to revive the Turkey-EU negotiation process moving sluggishly for some reasons such as Cyprus problem, the Arab Spring, the Constitutional studies in Turkey and the global economic crisis. Turkey and EU agreed on concrete possibilities for deepening the energy relations on February 9, 2012. Consequently, the European Commission initiated the positive agenda process to revive the accession process and to add dynamism Turkey-EU relations (Erhan and Akdemir, 2016). The main focus of the positive agenda aimed at the intensive cooperation in areas of mutual interest such as visa-free movement, migration, trade, energy, terrorism, foreign policy has been dialogue and fundamental rights areas between Turkey and the EU. On the other hand, the Positive Agenda aims to give new impetus to the process due to the chapters that have not been opened since June 2011. Stating that there is no deviation from the goal of full membership, the EU Minister stressed that it is envisaged to strengthen cooperation mechanisms on important issues such as visa exemption, political reforms, energy, the fight against terrorism and the appointment of Turkish experts in the European Commission within the framework of the Positive Agenda. In this process, there has been a slight revival in the political relations between the two sides. But the expected effect did not occur due to Arab Spring, global economic crisis, trust problem between Turkey and EU. Nevertheless, EU membership crystallized in a period that continued to manifest itself as the reality of contemporary Turkish politics and society, especially in the post-2007 period (Aydın-Düzgüt and Kaliber, 2016).

However, the economic crisis in 2008 seriously affected the whole world. The EU and EU member states have suffered from the crisis. The euro crisis did not kill enlargement, but it reduces the region to the outermost in the multi-speed Europe, which is the environment of the environment. While Balkan economies are fed by low or negative growth rates and rising unemployment, they have set the limits of the EU's growth model and undermined the narrative of rapprochement between the EU and the Western Balkans (Bechev, 2012).

This process began to be discussed would be costly for the EU enlargement process and Turkey's EU membership and is thought to cause damage. The economic crisis decreased both the EU's attractiveness and the EU's transformative power on Turkey. The crisis has also weakened Turkey's economic and political supporters. With a large number of Turkish immigrants in Germany and Austria, even before the crisis, public opinion was strongly opposed to granting Turkey EU membership. The economic crisis has further increased anti-enlargement sensitivity across Europe. This situation has affected both the EU and the membership process of Turkey (Öner, 2016). Due to the negative effect of the global crisis, EU tried to design a new structure to be effective again and some groups from EU member states offered to Turkey a new option instead of full membership. Moreover, although Turkey and EU have become strategic partner especially in the process of the refugee crisis, this cooperation seems to be short-lived. Turkey and the EU, because there is a lack of trust in each other. However, It is unlikely that the relations between Turkey and the EU will revive (Öner, 2016).

The brexit process provided an additional impetus to understand the future of European integration from this conceptual framework. Turkey, since 1999, the EU economic, political, judicial and home affairs, in terms of energy and environmental cooperation has a high degree of functional cooperation in a variety of ways. This is how EU integration affects a much wider regional area than the territory of EU member states. Even if full membership is Turkey, a rising British-dynamics such as the EU or Norway and Iceland will continue to be anchored in a similar manner to the EU European Economic Area country (Müftüler-Baç, 2018) In informal discusses on different models in EU institutions and think tanks, the Swiss model and the Free Trade Agreement models instead of the Customs Union are one of the leading alternatives (Robert, 2018).

The coup attempt on July 15, 2016 changed the course of relations. After the coup attempt. The late declaration of the EU's position on the coup attempt has created a negative atmosphere in Turkey against the EU. On the other hand, the European Parliament's recommendation for the suspension of membership negotiations with Turkey at its November 2016 meeting brought the point of resumption of relations. This situation showed that both the EU and the severed completely from the process of Turkey's full membership (Müftüler-Baç, 2018).

Turkey's accession negotiation process, suggests that shifting preferences toward one of the privileged partnership between the non-participation. Therefore, during the EU accession negotiations with Turkey and, if you agree that greater integration of efforts to meet the goal of achieving full membership, both sides must be prepared to assess the stable and permanent to create an alternative scenario (Hürsoy, 2017).

Although the samples of high interdependence in both economic and security fields, EU-Turkey relations is highly politicized in bilateral relations. As a result, Turkey's EU integration implying a substantially uniform with a participation model, now does not constitute a viable option to proceed. During fifteen years of accession negotiations, it appears that only sixteen of the thirty-five negotiation chapters have been opened, and the European Parliament (EP) has repeatedly requested formal negotiations due to radically worsening democracy, the rule of law and human rights (Cianciara and Szymanski, 2020). Meanwhile, the EU has made a series of successful cooperation with sectoral high-level dialogue on migration starting Turkey. However, the process of visa liberalization with Turkey provided to EU's own internal security and

made to Turkey as a buffer zone (Haferlacha, Tekin and Wodka, 2018). In December 2016, the European Commission proposed to start negotiations on an updated and improved customs union, but the process was blocked by the Council of Europe, especially member states in Germany. Whereas Turkey seems like an important partner in economic and technical issues, EU does not also accept full membership due to the current problems. EU does not want to lose to Turkey and focuses on a different model of integration instead of full membership (Cianciara and Szymanski, 2020). Therefore, though how much change in the EU's structure, it seems difficult for Turkey's full membership.

In the EU, discussions on alternative models for Turkey gained momentum. Dilek Aydın, a representative of the European Union in TUSIAD in Brussels, pointed out an option behalf of full membership will not a suitable solution in terms of national interests. Aydın emphasized that integration will continue intangible fields such as the Customs Union, security and energy until more positive political conditions occur. (Aydın, 2018). Similarly, Meltem Müftüler-Baç also pointed out deep cooperation with Turkey in many areas will contribute to EU increasing the effectiveness. Therefore the updating process of the customs union is considered important (Müftüler,-Baç, 2017).

When viewed in this context, Turkey's EU membership is unlikely due to the problems between Turkey and the EU. At the same time, the structure of a multi-speed Europe model also does not provide for Turkey's EU membership. Therefore, non-full membership to Turkey's relations with the EU will continue to be seen as an option.

4. CONCLUSION

European Union, have been experiencing problems due to the crises, has tried to keep up with the plans it has created after every crisis. However, the global economic crisis that took place in 2008 has severely hampered the EU and EU countries. In order to get rid of the crisis, the European Union has created a new structure called Multi-speed Europe, which has stalled the enlargement process for a time and works to move to a new structure. EU countries wishing to continue their path strongly in the aftermath of the global economic crisis and the Brexit process have vowed that the EU will be stronger in this regard in terms of security, economy, social structure and globalization.

However, the EU is now also responsible for key areas of internal security and justice. A development that cannot be thought of for many member states a few years ago. The single European market and the euro will need further deepening of cross-border integration to be successful.

One of the important issues here is how the enlargement and more integration in this new EU structure can be followed at the same time. Moreover, Turkey is wondering where the subject will take place in this process. Because the subject structure is innovated by the member countries. These member states will certainly adopt certain policies within the EU at different times. Therefore, this new structure in Turkey's EU membership seems difficult.

Turkey's membership in the European Union is of great concern, especially in some areas. Especially the free movement of people is the most important among these policies. Turkey's EU full membership in

case of finding the opportunity to work in EU countries in Turkey's young population and increasing unemployment in the EU is anxious that the EU countries. Therefore, there are some states which look favorably on Turkey's full membership in the EU. With Multi-speed Europe, even though EU member states will adapt to EU policies at different times, all member states will eventually accept and adopt all the policies. Therefore, Turkey's full EU membership seems too easy with this new structure.

On the other hand, it is still unclear how the EU will fate and where and when the integration process will begin. For this reason, it is important to first see how the EU will continue to lead and to produce policies so. However, the EU will continue on its path with a Multi-speed European model, it seems difficult for Turkey's EU membership. Therefore, alternative models than full membership for Turkey in this process will come to the agenda again. Therefore, Turkey, by following a very pragmatic way here from behaving emotionally, should set clear policies after the new structure in its relations with the EU. But, Turkey should continue to give the most useful, most flexible and most convenient way to model for it.

5. REFERENCES

Akgül-Açıkmeşe, Sinem. (2004). 'Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi'. *Uluslararası İlişkiler*, 1 (1): 1-32.

Arsava, Füsun. (2001). 'Hangi Avrupa, Ne Kadar Esneklik?'. *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 1 (1): 33-44.

Atılğan, Canan and Klein, Deborah. (2006). 'EU Integration Models Beyond Full Membership'. *Working Paper*, (158): 1-18.

Aydın, Dilek. (2018). 'Türkiye-AB İlişkilerinde Brüksel Gündemi'. <http://www.gundem.be/tr/avrupa-birligi/turkiye-ab-iliskilerinde-bruksel-gundemi>, [Accessed: 10.05.2018]

Aydın-Düzgüt, Senem and Kaliber, Alper. (2016). 'Encounters with Europe in an Era of Domestic and International Turmoil: Is Turkey a De-Europeanising Candidate Country?'. *South European Society and Politics*, 21 (1): 1-14.

Baldwin, Richard E. (2018). 'The Eastern enlargement of the European Union'. *European Economic Review*, 39: 474-481.

Bechev, Dimitar. (2012). 'The Periphery Of The Periphery: The Western Balkans And The Euro Crisis'. *ECFR*, (60): 1-16.

Cianciara, Agnieszka K. and Szymański, Adam. (2020). 'Differentiated integration: towards a new model of European Union-Turkey relations?'. *Turkish Studies*, 21 (2): 254-273.

Constitutional Rights Foundation. (2018). 'The Marshall Plan for Rebuilding Western Europe'. http://www.crf-usa.org/images/pdf/gates/Marshall_Plan.pdf, [Accessed: 13.05.2018]

Council of European Union. (2018). 'The Rome Declaration'. <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/25/rome-declaration/>, [Accessed: 12.05.2018]

- Council on Foreign Relations.** (2018). 'European Union: The French & Dutch Referendums'. <https://www.cfr.org/background/european-union-french-dutch-referendums>, [Accessed: 13.05.2018]
- Cvce.** (2018). 'The Tindemans Report'. <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/63f5fca7-54ec-4792-8723-1e626324f9e3>, [Accessed:11.05.2018]
- Eren, Tevfik Mesut.** (2014). 'Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası Ve Yumuşak Gücünün Geleceği'. *Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1): 359-374.
- Erhan, Çağrı ve Akdemir, Erhan.** (2016). 'Türkiye – Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde İlk On Yılın Muhasebesi (2005-2015)'. *Bilig*, (78): 1-30.
- Euronews.** (2018). 'Polonya Çok Vitesli Avrupa Önerisine Karşı Çıkıyor'. <http://tr.euronews.com/2017/03/10/polonya-cok-vitesli-avrupa-onerisine-karsi-cikiyor>, [Accessed: 09.05.2018]
- European Commission.** (2018a). 'Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses'. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication15887_en.pdf, [Accessed:14.05.2018]
- European Commission.** (2018b). 'Reflection Paper On The Social Dimension Of Europe'. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-social-dimension-europe_en.pdf, [Accessed:13.05.2018]
- Eylemler, Sedef.** (2015). 'Revisiting the Debates on a Model of Integration for Post-Crisis Europe: Towards A Political Union or Just More Differentiation?'. *Perceptions*, 20 (4):11-36.
- Giardoni, Guia, D'Odorico, Marina and Carrillo, Daniela.** (2015). *King Knowledge for Integration Governance Evidence on migrants' integration in Europe*, Milan: Fondazione ISMU.
- Haferlacha, Lisa, Tekin, Funda and Wódka, Jakub.** (2018). 'Friends. Foes. Frenemies? Unpacking the future of EU-Turkey relations'. *Futures*, (97): 53-62.
- Hürsoy, Siret.** (2017). 'On the edge of the EU: Turkey's choice between 'privileged partnership' and non-accession'. *Asia Europe Journal*, (15): 319–339
- Kahraman, Sevilay.** (1997). 'The European Union and the Challenge of Enlargement'. *Marmara Journal of European Studies*, 5 (2): 147-178.
- Karahan, Hatice ve Özsöz, Melih.** (2017). 'Ekonomi Perspektifinden AB'de Paradigma Değişikliği'. *SETA Analiz*, 206, İstanbul: SETA.
- Kaveshnikov, Nikolay.** (2018). 'Differentiated Integration as a Trend of Future Development of the European Union'. http://paperroom.ipso.org/papers/paper_14966.pdf, [Accessed: 13.05.2018]
- Kuneralp, Selim.** (2018). 'Turkey-EU Relations: Past, Present – and Future?'. <https://eu.boell.org/en/2017/05/02/turkey-eu-relations-past-present-and-future>, [13.05.2018]
- Kutlay, Mustafa.** (2011). 'Krizdeki Birlik: Euro Bölgesinin Borç Sarmalı ve AB'nin Geleceği'. *USAK Raporları*, 11:1-45.

Larsen, Henrik. (2010). 'The Challenges of European Enlargement Implications for the political system of the EU'. *ECTS*, 10: 1-10.

Leal-Arcas, Rafael. (2007). 'The Resumption of the Doha Round and the Future of Services Trade'. *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, 29: 338-461.

Müftüler-Baç, Meltem. (2017). 'Turkey's future with the European Union: an alternative model of differentiated integration'. *Turkish Studies Volume*, 18 (3): 416-438.

Müftüler-Baç, Meltem. (2018). 'Remolding the Turkey-EU Relationship'. *Turkish Policy Quarterly*, 17 (1): 119-128.

Oğurlu, Ebru. (2018). 'The Future Scenarios of the European Union in the shadow of ongoing crises'. (in: Ovgü Kalkan Küçükşolak and Abdullah Muhsin Yıldız-Ed., *Current Debates in International Relations and Law*, London: IJOPEC Publication, pp. 73-86.)

Oner, Selcen. (2016). 'The Influence of the Economic Crisis and Refugee Crisis on EU Politics: The Challenges and Prospects for Turkey-EU Relations'. *Marmara Journal of European Studies*, 24 (2): 59-85.

Oniş, Ziya ve Kutlay, Mustafa. (2012). 'Ekonomik Bütünleşme/Siyasal Parçalanmışlık Paradoksu: Avro Krizi ve Avrupa Birliği'nin Geleceği'. *Uluslararası İlişkiler*, 9 (33): 3-22.

Ozdemir, Haluk. (2012). *Avrupa Mantiği: Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Soyaltın, Diğdem. (2015). 'Avrupa' da Birlik ve Bütünleşme Hareketlerinin Tarihi ve Kuramsal Arka Planı'. (in: Cengiz Dinç- Ed., *Avrupa ve Avrupa Birliği: Teori, Güncel İç Gelişmeler ve Dış İlişkiler*, Ankara: Savaş Kitap, pp. 11-34).

Stubb, Alexander. (1996). 'A Categorization of Differentiated Integration'. *Journal of Common Market Studies*, 34 (2): 283-295.

Sungur, Onur, Keskini Hidayet and Dulupçu, Murat. (2013). 'Adaptation Of Turkey's Regional Policies To The Eu Acquis: An Evaluation Through Progress Reports (1998-2012)'. *Marmara Journal of European Studies*, 21 (2): 165-193.

Roberts, Aline. (2018). 'Big four' call for new European dynamic, multi-speed EU'. <https://www.euractiv.com/section/future-eu/news/big-four-call-for-new-european-dynamic-multi-speed-eu/>, [Accessed:10.05.2018]

Tekin, Funda. (2017). 'Differentiated Integration'. <http://iep-berlin.de/wp-content/uploads/2017/03/Funda-Tekin-Differentiated-Integration-Online-Paper2017.pdf>, [Accessed: 07.05.2020]

Ulger, İrfan Kaya. (2014). 'Avrupa Birliği'nde Fetret Devri ve Gelecek Senaryoları'. *Bilge Strateji*, 6 (11):107-131.

Zervakis, Peter. (2018). 'Differentiated Integration: An Alternative Path to Classical Integration?'. http://www.thefederalist.eu/site/index.php?option=com_content&view=article&id=504&lang=en, [Accessed: 14.05.2018]

RESEARCH ARTICLE/ ARAŞTIRMA MAKALESİ

TÜRK VE İSVİÇRE HUKUKUNDA EVLAT EDİNME KURUMUNUN
MİRAS HUKUKU İLE İLİŞKİSİProf. Dr. Şükran ŞİPKA¹¹Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fak. Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, İstanbul,
sukran.sipka@altinbas.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-4748-3578.Av. Ece ERGÜN²²İstanbul Barosu / Altınbaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Doktora Programı,
Öğrencisi, İstanbul, ece.ergun@koelegal.com, ORCID No: 0000-0001-8988-7784.

Received Date/Geliş Tarihi: 09.04.2020 Accepted Date/Kabul Tarihi: 22.05.2020

Öz

Evlad edinme kurumunun temel amacı; çocuk sahibi olmak isteyen bireylerin evlat edinmesini sağlamak iken, ailesi tarafından bakılmayan/terk edilen çocuklar bakımından ise bu çocuklara gerekli eğitim olanaklarının sunulmasının yanı sıra, ihtiyaç duydukları ideal aile ortamında psikolojik ve fiziksel gelişimlerini tamamlamış sağlıklı birer birey olarak topluma kazandırılmalarını sağlamaktır. Ayrıca sadece küçüklerin değil aynı zamanda belirli koşulların varlığı halinde ergin ve kısıtlıların (temyiz kudreti yoksunluğu, savurganlık, madde bağımlılığı gibi) da evlat edinilmeleri söz konusu olabilmektedir. Evlatlık kurumu gerek 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nde gerekse şu an yürürlükte bulunan 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenmiştir. Ancak her iki düzenleme arasında esaslı değişiklikler söz konusudur. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda evlatlık kurumu ile ilgili köklü değişiklikler yapılarak temel alınan İsviçre Medeni Kanunu'nun ruhuna ve amaçlarına biraz daha yaklaşılmıştır. Belirtmelidir ki, çalışmanın devamında da ele alınacağı üzere İsviçre Medeni Kanunu'nun evlatlık kurumu ile ilgili düzenlemeleri birbir alınmamış, kendine özgü karma bir sistem benimsenmiştir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda evlat edinme kurumu ile miras hukuku arasındaki ilişki düzenlenirken, 1912 yılının İsviçre Medeni Kanunu temel alınarak hazırlanmış olan 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'ndeki hükümler korunmuştur.

Anahtar Kelimeler: 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, 743 Sayılı Türk Kanuni Medenisi, İsviçre Medeni Kanunu, Evlat Edinme, Miras Hukuku

RELATIONSHIP BETWEEN ADOPTION INSTITUTION AND INHERITANCE LAW UNDER
TURKISH LAW AND SWISS LAW

Abstract

The main purpose of the adaption institution is to ensure, that children, either not taken care of or abandoned by their families, are integrated into the society as healthy individuals having completed their psychological and physical developments within an ideal family environment that they need, whilst enabling families which desire having children, to adopt a child. Moreover, not only the adoption of children but also the adoption

of adults and people with limited capacity (such as mental incapacity, wastefulness, substance addiction etc.) is possible under specific circumstances. The adoption institution was regulated under the Turkish Civil Code no. 743 and is currently regulated under the Turkish Civil Code no. 4721 which is in force. There are, however, substantial differences between these two legislations. By introducing fundamental changes under the Turkish Civil Code no. 4721, *ratio legis* and the spirit of the Swiss Civil Code were further approached which was used as base. Nevertheless, as evaluated further under the study, the relevant provisions of the Swiss Civil Code as to the adoption institution have not been identically adopted and a *sui generis* hybrid system has been adopted. While regulating the relationship between the adoption institution and inheritance law under the Turkish Civil Code no. 4721, provisions under the Turkish Civil Code no. 743 prepared based on the Swiss Civil Code dated 1912 have been preserved.

Keywords: Turkish Civil Code No. 4721, Turkish Civil Code No. 743, Swiss Civil Code, Adoption, Inheritance Law

1. GİRİŞ

Çalışmamızın ilk bölümünde evlatlık kurumuna genel bir giriş yapılarak öncelikle evlat edinme kurumunun niteliği üzerinde durulacaktır. Bu başlık altında Türk hukuku açısından evlat edinme kurumunda gerçekleşen değişiklikler ve günümüzde geldiği nokta genel olarak ele alınacaktır.

İkinci bölümde; evlat edinme ilişkisinin kurulması için gerekli olan koşullar öncelikle Türk hukuku kapsamında 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ve eski 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi karşılaştırılarak incelenecek daha sonra da İsviçre Medeni Kanunu'nda 01 Ocak 2018'de yürürlüğe giren değişiklikler kapsamında ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde ise; evlatlık kurumu ile miras hukuku ilişkisine değinilecek Türk hukukunda evlatlığın ve evlat edinenin mirasçılığı değerlendirildikten sonra İsviçre Medeni Kanunu hükümleri uyarınca evlatlığın ve evlat edinenin miras hakları üzerinde durulacaktır.

Son bölümde ise tüm çalışma kapsamında ele alınan konular her iki ülke hukukunun evlatlık ilişkisine ve bu ilişkiye miras hukukunun yansımaları hakkında karşılaştırmalar yapılarak değerlendirmelerde bulunulacaktır.

2. EVLAT EDİNME KURUMUNUN NİTELİĞİ

Evlat edinme kurumuyla ilgili gerek 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi (TKM) gerekse 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) net bir tanım kanun koyucu tarafından yapılmamıştır¹. Buna bağlı olarak da evlat edinme kurumunun tanımı yürürlükte olan kanunun uygulanaşına göre doktrin tarafından belirlenmiştir.

TMK'nın yürürlüğe girdiği 1 Ocak 2002 yılına kadar yürürlükte olan TKM'nin evlatlıkla ilgili düzenlemeleri² ışığında evlat edinme kurumu doktrin tarafından "*evlat edinme, evlat edinilen ile evlat edinen arasında yapılan, sahih nesep hükümleri doğuran, hâkimin izniyle kurulan bir aile hukuku sözleşmesi*" olarak tanımlanmıştır³.

¹ Aydoğdu, Murat; Çağdaş Hukuki Gelişmeler Işığında Evlat Edinme; İzmir; 2010, sayfa (s.)3.

² Evlatlık kurumu TKM madde (md.) 253 ila 258 arasında düzenlenmiştir.

³ Yakut, Esra; Aygün, Gözde Çağlayan; Osmanlı Hukukundan Günümüze Evlat Edinmenin Miras Hukukuna Dayalı Sonuçları; Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi; Cilt (C.) 26; 2018; s. 24. Yalman, Süleyman; Evlat Edinme ve Evlatlığın Miras Hakkı; Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi; C.5, Sayı (S.) 1-2; 1996; s. 213. Arık, K. Fikret; Evlat Edinme Bakımından Türk ve İsviçre Doktrin ve Tattbikatı Arasında Bir Mukayese, 3. Rapor; İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi; C. 2; S. 2; 1959; s. 35. Belen, Herdem; Yeni Medeni Kanun Hükümleri Uyarınca Evlat Edinme (Türk-İsviçre-Alman Karşılaştırmalı Hukuk Değerlemesiyle); İstanbul; 2005; s. 5. Aydoğdu, s.3.;

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu (HGK) da evlatlık ilişkisinin bir sözleşme ilişkisi olduğu yönünde doktrinle aynı görüşte karar vermiştir⁴. Evlatlık kurumunun doktrin ve Yargıtay tarafından sözleşmesel bir ilişki zeminine oturtulmasının sebebi kanun koyucunun, evlatlık ilişkisinin hâkimin izni ve sonrasında evlat edinen ile evlat edinilenin aralarında yapacakları evlât edinme sözleşmesiyle⁵ oluşacağı yönündeki düzenlemesidir.

2002 yılında TMK'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte evlatlık ilişkisi, tarafları arasında sözleşmesel bir ilişki olmaktan çıkmıştır. İsviçre Medeni Kanunu'nda (Zivilgesetzbuch) (ZGB) yer alan düzenlemeler temel alınarak 305 ila 320. maddeleri arasında yeniden ve daha kapsamlı olarak düzenlenmiştir. TMK'da mehaz hukuk olan İsviçre hukukundan farklı olarak sınırlı evlat edinme rejiminin⁶ düzenlenmesi ile evlat edinme kurumunun hukuki niteliği sözleşme olmaktan çıkmış artık özellikli bir aile hukuku işlemi haline almıştır⁷. Değişen hukuki nitelikte beraber evlat edinme kurumunun tanımı da değişmiştir. Doktrin, evlat edinme kurumunu ana yönünden doğum, baba yönünden evlenme, tanıma ve babalık davasının yanında evlat edinen ile evlatlık arasında soy bağının doğrudan doğruya mahkeme kararı ile kurulmasını sağlayan bir yol olarak tanımlamaktadır⁸.

TMK ile evlat edinme ilişkisinin niteliği tamamen değişmiş olsa da belirtilmelidir ki; Yürürlük Kanunu md. 14 gereği *"Türk Medeni Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önce kurulmuş olan evlat edinme sözleşmeleri, bütün hükümleri ile geçerliliğini korur"*. Bu hükme bağlı olarak, TKM döneminde kurulmuş olan evlat edinme sözleşmelerine TKM hükümleri uygulanacaktır⁹. Yani, böyle bir sözleşmenin TKM'nin yürürlükte olduğu zamanda kurulduğu iddia ediliyorsa, TKM zamanında var olan şekle ve esasa ilişkin hükümler aynen uygulama olanağı bulacaktır. Ancak; TMK'nın yürürlüğe girmesinden önce mahkemeye başvurarak izin alınmış olmasına rağmen 1 Ocak 2002 tarihine kadar evlatlık sözleşmesi yapılmamış olması durumunda TMK hükümleri doğrultusunda evlat edinme işlemi gerçekleştirilecektir¹⁰. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse mahkemenin vermiş olduğu izin herhangi bir anlam ifade etmeyecek, evlat edinmek isteyen kişilerin TMK hükümleri uyarınca mahkeme huzurunda yeniden dava açması gerekecektir.

- 4 *"(...)Evlat edinme ilişkisi evlatlıkla evlat edinen arasında düzgün soy bağıni yapay olarak düzenleyen bir aile hukuku sözleşmesidir. Evlatlık ilişkisinin temelinde bir yandan çocuğu olmayanların evlat özlernini gidererek (YHGK. 15.6.2965 gün 1117/4625 sayılı karar) diğer taraftan birçok kimsesiz çocuğu bir aile ortamı içinde şefkatle, sevgiyle büyüüp yetiştirmek ve onları topluma kazandırma amacı bulunmaktadır. Özellikle çeşitli harpler, afetler sonrası ailesiz kalan onbinlerce kimsesiz çocuk evlat edinme kurumu ile aile ortamı içinde yetiştirme olanağına kavuşabilmişlerdir. Evlat edinme ilişkisinde insanlığa hizmet etme gayesinin baskın bulunduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Zira bu ilişki evlilik dışı doğup tanıma koşulları bulunmayan çocukların da aile ortamına alınabilmesine hizmet edebilmektedir. Bu itibarla ilişkinin mirasçılardan mal kaçırma veya onların payını azaltma kastı altında veya hizmetçi gibi kullanma amacıyla kurulmasına izin verilmemesi gerekir. Evlat edinme ilişkisi bir medeni hukuk sözleşmesidir (Yargıtay İçtihadı Birleştirme kararı 10.11.1954 gün ve 17/24). Bu sözleşmenin geçerli olabilmesi için her şeyden önce onu yapanların Medeni Haklarını kullanma ehliyetine sahip olmaları, olayda iradeyi bozan bir etkenin bulunmaması gerekir. (...)"*-Yargıtay HGK, Tarih (T.) 09.03.1994, Esas (E.) 1993/2-893, Karar (K.) 1994/124.
- 5 İlgili sözleşme resmi senet niteliğinde sayılmaktaydı; ancak kanun koyucu evlât edinmeye yönelik resmi senedi düzenleyecek makama ilişkin açık bir düzenleme getirmemişti. Böyle bir açık düzenleme olmadığı için, 1512 Sayılı Noterlik Kanunu'nun 60/b.1 maddesine başvurularak, resmi senet düzenleme konusunda görevli makamın noter olması kuralı dikkate alınıyordu. Aydoğdu, s.45; Koç, Evren; HMK ve TMK Çerçevesinde Evlat Edinme ve Evlatlık İlişkisinin Kaldırılması Davasına İlişkin Bazı Tespitler; İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası; C. 73; S. 1; 2015; s. 364-365.
- 6 Sınırlı evlat edinme rejiminde en önemli husus evlat edinilen ile biyolojik ailenin arasında soy bağı varlığının sürdürmeye devam ettiridir. Aydoğdu, s. 68; Süzel, Ece Baş; Biyolojik Ailenin Evlat Edinilene Mirasçı Olması Sorunu; Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi; C. 14; S. 179-180; 2019; s. 1466; Ruhî, Ahmet Cemal; Türk Hukukunda Evlat Edinme ve Evlat Edinme İle İlgili Yabancı Mahkeme Kararlarının Türkiye'de Tanınması; Ankara; 2002; s. 21. Bu husus çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de detaylı olarak inceleneceği üzere birçok olumsuz sonucu ortaya çıkarmaktadır.
- 7 Belen, s. 6.
- 8 TMK md. 282/3, Dural, Mustafa; Ögüz, Tufan; Gümüş, Mustafa Alper; Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku; İstanbul; 2020; s. 315; Kılıçoğlu, Ahmet M.; Aile Hukuku; Ankara; 2019 ; s. 447.
- 9 Şıpka, Şükran; 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun Evlat Edinmeye İlişkin Hükümlerinin İncelenmesi; İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası; C. LVII; S. 1-2; 1999; s. 301; Aydoğdu, s.46; Konu ile ilgili ayrıca bakınız (bkz.) Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (HD), T. 8.5.2003, E. 2003/4342, K. 2003/6810.
- 10 Koç, s. 366.

3. EVLAT EDİNME İLİŞKİSİNİN KURULMASI İÇİN GENEL KOŞULLAR

3.1. Türk Hukukunda

TMK, 2002 öncesinde yürürlükte bulunan TKM'nin aksine evlat edinme ilişkisini düzenlerken küçüklerin evlat edinilmesi ile erginlerin ve kısıtlıların evlat edinilmesini ayrı koşullara tabi tutmuştur. Bu sebeple, küçüklerin evlat edinilmesi için sağlanması gereken koşulları ayrı bir başlık altında inceledikten sonra ikinci olarak ergin ve kısıtlıların evlatlık olarak alınması için gerekli koşullar incelenecektir. Çalışmanın bu şekilde planlanmasının diğer bir sebebi de; kanun koyucunun evlat edinme kurumunu hüküm altına alırken ağırlığı küçüklerin evlat edinilmesine vererek ayrıntılı düzenlemeyi bu kapsamda yapması, ergin ve kısıtlıların evlat edinilmesi için özel hükümler dışında kalan diğer tüm işlemlerin küçüklerin evlat edinilmesi hükümleri çerçevesinde uygulanacak olması gerektiği kuralıdır.

3.1.1. Küçüklerin Evlat Edinilmesi

Küçüklerin¹¹ evlat edinilmesi TMK md. 305 ile 312 arasında düzenlenmektedir. Genel koşulları düzenleyen md. 305 incelendiğinde küçüğün evlat edinilmesinde kanun koyucunun üç temel koşulun gerçekleşmesi gerektiğini aradığı görülmektedir. Evlat edinilen bir yıl süre ile evlat edinen tarafından bakılmış ve eğitilmiş olması kanun koyucunun aradığı ilk koşuldur. Bu koşul TKM'de küçüğün evlat edinilmesi için aranan koşullardan biri olarak sayılmamıştı. Koşulun amacı madde metninin gerekçesinde "*bir kimsenin bakmadığı ve eğitimine hiçbir katkısı olmadığı herhangi bir küçüğü evlat edinmesi engellenmekte ve bir çeşit deneme süresi ile tarafların birbirlerini tanımalarına da olanak sağlanmaktadır*" ifadeleri ile açıklanmıştır. Getirilmiş olan bu bir yıllık süre asgari süredir, yani sürenin kısaltılması veya kişilerin süreden muaf tutulmaları söz konusu olamaz. Ancak gerekli görüldüğü durumlarda bir yıllık süre uzatılabilir. Bir yıllık bakma ve eğitim koşulu evlat edinmek isteyen kişi/kişilerin, küçüğün sadece bakım ve eğitim giderlerini karşılaması olarak anlaşılmalıdır. Burada bahsedilen evlat edinilmek istenen küçüğün aile konutuna alınması ve aracısız olarak yani bizzat ilgilenme olarak algılanmalıdır¹².

Kanun koyucu ikinci koşul olarak evlat edinmenin küçüğün yararına olması gerektiğini düzenlemiştir. Bu koşul kapsamında yararın bulunup bulunmadığını belirlerken evlat edinecek olan kişinin küçüğün güvenliğini sağlayıp sağlayamayacağı, gelişimi için yeterli eğitimi verip veremeyeceğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Hâkim bu değerlendirmeyi re'sen yapabileceği gibi uzman yardımı ile de yapabilir¹³. Madde gerekçesinde de bu koşul evlat edinme ilişkisi için "*olmazsa olmaz koşul*" olarak nitelendirilmektedir.

11 TMK md. 11 "*Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar.*" TMK md. 12 "*On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin izniyle mahkemeye ergin kılınabilir.*" Küçük kavramı ile 18 yaşını doldurmamış kişileri ifade eder." İki madde de göz önüne alındığında "küçük" kavramından 18 yaşını doldurmamış, evlenme yoluyla veya yargısal yolla ergin kılınmamış kişiler anlaşılmalıdır. Evlat edinilecek olan kişinin 18 yaşını doldurup doldurmadığı değerlendirilirken evlat edinme başvurusunun yapıldığı an dikkate alınacaktır. Başvurunun yapılmasından sonra küçüğün ergin olması durumunda, küçüklerin evlat edinilmesi hükümlerinin uygulanması için en geç ergin olma anına kadar evlat edinilen bir yıl boyunca küçüğe bakması ve eğitmesi koşulu yerine getirilmiş olmalıdır. Dural/Öğüz/Gümüş, s. 318; Kılıçoğlu (Aile), s. 305; Belen, s.12; Baygın, Cem; Soybaşı Hukuku; İstanbul; 2010; s. 140.

12 Baygın (Soybaşı), s. 142.

13 "(...)Evlat edinmeye, ancak esaslı sayılan her türlü durum ve koşulların kapsamlı biçimde araştırılmasından, evlat edinen ile edinilen dinlenmelerinden ve gerektiğinde uzmanların görüşünün alınmasından sonra karar verilir. Araştırma özellikle evlat edinen ile edinilen kişiliği ve sağlığı, karşılıklı ilişkileri, ekonomik durumları, evlat edinilen eğitime yeteneği, evlat edinmeye yönelten sebepler ve aile ilişkileri ile bakım ilişkilerindeki gelişmelerin açıklığa kavuşturulması gerekir. Mahkemeye Türk Medeni Kanununun 305. maddesinin 1. fıkrasındaki şartın gerçekleşip gerçekleşmediği tespit edilmeden ve

Kanun koyucu evlat edinenin başka çocuklarının olması durumunda bu çocuklarının yararlarının hakkaniyete aykırı biçimde zedelenmemesi gerektiğini hüküm altına almıştır. Bu koşul, TKM'nin aksine TMK'nın altsoyu bulunan kişilerin de evlatlık edinebilmesinin önünün açılmış olması sebebi ile hüküm altına alınmıştır¹⁴. Hemen belirtilmelidir ki, miras payının azalması hakkaniyete aykırı şekilde menfaatin zedelenmesi koşulunu sağlamamaktadır¹⁵. Evlatlık ilişkisinin diğer çocukların miras menfaatlerini azaltmak kastı ya da evlatlığın ihtiyaçlarının karşılanması söz konusu olmaksızın evlat edinenin diğer çocuklarına karşı olan ekonomik ya da sosyal yükümlülüklerin yerine getirilmemesi amacı ile kurulması durumunda hakkın kötüye kullanılmasından bahsedilebilecektir¹⁶.

Genel koşulların yanı sıra küçüklerin evlat edinilmesi ile ilgili olarak kanun koyucu evlat edinme ilişkisiyle bağlantılı olan kişilerin rızalarının aranmasını öngörmüştür. Bu kapsamda değinilmesi gereken ilk nokta evli kişilerin evlat edinmesi halidir. TMK, temelini almış olduğu ZGB'den farklı olarak evli olan kişilerin birlikte evlat edinmesini zorunlu kılmıştır. Birlikte evlat edinme zorunluluğu TMK ile hukukumuzda girmiştir. TKM'de genel kural evli kişilerin tek başına evlat edinmesi ilkesi idi. Getirilen değişiklik ile kanun koyucu birlikte evlat edinme kuralı ile eşlerin her ikisinin de rızasının olması gerektiğini vurgulamaktadır¹⁷. Ayrıca en az beş yıllık bir evlilik olması veya beş yıllık olmasa da evlat edinecek olan çiftin her ikisinin de otuz yaşını doldurmuş olması kuralı aranmaktadır.

Birlikte evlat edinme kuralının istisnası ise TMK md. 306/3'de düzenlenen eşlerden birinin diğerinin çocuğunu evlat edinmesi halidir¹⁸. En az iki yıllık bir evlilik veya evlat edinecek eşin otuz yaşını doldurmuş olması koşullarından herhangi birini sağlayan eş diğerinin çocuğunu evlat edinebilecektir¹⁹. Bu istisnanın haricinde evli olan kişilerin tek başına evlat edinebilmeleri ihtimali TMK md. 307/2²⁰ de açık şekilde sayılmış olan durumlar haricinde mümkün değildir. Kanun koyucu evlat edinmek isteyen kişilerin evli olup olmamasına bakmaksızın en az otuz yaşında olması koşulunu aramaktadır.

Evlat edinilen açısından değerlendirecek olursak; TMK md. 308/2'de ayırt etme gücüne sahip küçüğün de rızasının aranması gerektiği düzenlenmektedir²¹. Küçüğün ayırt etme gücüne sahip bulunup bulunmadığı

316. maddesi gereğince kapsamlı bir araştırma yapılmadan eksik inceleme ile davanın kabulüne karar verilmesi usul ve yasaya aykırı bulunmuştur. (...) – Yargıtay 2. HD, T. 11.7.2005, E. 2005/7731, K. 2005/10957. Şıpka, s. 308; Baygın (Soybağı), s. 150.

14 TKM md. 253 sadece "sahih nesepli" (evlilik içinde doğan çocukları ana ve babaya bağlayan hisimlik bağı) alt soyu bulunmayan kişilerin evlat edinebileceğini düzenlemektedir.

15 Yargıtay 2. HD, T.30.10.1984, E. 1984/8323, K.1984/8594.

16 Dural/Öğüz/Gümüş, s.319; Serozan, Rona, Engin, Baki İlkay; Miras Hukuku; Ankara; 2019; s. 182.

17 Kendisine yasal danışman atanmış olan, başka bir şekilde ifade etmek gerekirse sınırlı ehliyetli bir kişi de yasal danışmanın onayına gerek olmaksızın evlat edinme ilişkisi kapsamında kendisi rıza gösterebilecektir. Zira yasal danışmanlık TMK md. 429 hükmü altında düzenlenmiş olup sayılan sebepler arasında evlat edinme kurumuna ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Belen, s. 34; Baygın (Soybağı), s. 154.

18 TMK md. 306/3: "Eşlerden biri, en az iki yıldan beri evli olmaları veya kendisinin otuz yaşını doldurmuş bulunması koşuluyla diğerinin çocuğunu evlat edinebilir."

19 Burada ortaya velayet konusunda sorun çıkmaktadır. Genel kural evlat edinmede velayet küçüğün ana ve babasından alınarak tamamen evlat edinene geçmesi yönündedir. Bir eşin diğer eşin çocuğunu evlat edinmesi durumunda ne olacağına ilişkin TMK'da herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. İsviçre'de bu durum özel bir düzenleme olan "birlikte velayet" kurumu ile çözülmüştür. Buna göre, ana ve baba velayet hakkını evlat edinen eş ile birlikte yürütmeye devam edecektir. Şıpka, s. 310–311.

20 Eşlerden birinin sürekli olarak ayırt etme gücünden yoksunluğu, iki yıldan fazla süredir nerede olduğunun bilinmemesi veya mahkeme kararı ile iki yıldan fazladır ayrı yaşama durumlarından herhangi birisinin mevcudiyetini ispat eden eş tek başına evlat edinebilecektir.

21 Küçüğün ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı her somut olaya göre değerlendirilmelidir. Ancak on dört yaşını doldurmuş olan küçüklerin ayırt etme gücüne sahip oldukları karine olarak kabul edilmektedir. Dural/Öğüz/Gümüş s. 323; Kılıçoğlu (Aile), s. 459, Özcan, Didem; Evlat Edinmede Rıza; İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası; C. LXXV; S. 2; 2017; s. 709; Baygın (Soybağı), s. 169.

her olayda farklılık göstermektedir. Burada değerlendirilmesi gereken kriterler küçüğün ana-baba, aile, evlat edinilmesi sonucu doğacak olan sonuçlar ve doğru-yanlış gibi kavramları idrak edebiliyor olup olmadığıdır. Yargıtay 2010 yılında vermiş olduğu bir kararında ilkokul çağındaki küçüklerin rızasının sorulması gerektiği hususunu vurgulamıştır²². TMK md. 308/3 hükmü, vesayet altındaki küçüklerin ayırt etme gücüne sahip olup olmadığına bakılmaksızın vesayet dairelerinin izni ile evlat edinilebileceklerini düzenleyerek küçüğün rızasının alınması kuralına istisna getirmiştir²³.

Evlatlık açısından aranan izinlerde ayrıca bahsedilmesi gereken evlatlık alınan kişinin ana ve babasının da, bazı özel durumlar haricinde²⁴ rızasının alınması gerekliliğidir. Aranan rızanın TKM'de kabul edilen aksine velayet hakkına değil soybağına bağlı olması sebebi ile hem anneden hem de babadan alınması gerekir²⁵. 2002 öncesi yürürlükte bulunan TKM'de sadece velayet hakkına sahip ana ve babadan rızanın alınabileceği düzenlenmekte ise de TMK, ana ve baba velayet hakkına sahip olmasalar bile soybağı söz konusu olması sebebi ile her ikisinin de mahkeme önünde yazılı veya sözlü rızalarının alınmış olması gerekeceği hükmünü düzenlemiştir²⁶. Yargıtay da verdiği kararlarda, rızanın yalnızca velayet hakkına sahip kişiden değil soybağı sebebi ile hem anne hem de babadan alınması gerektiği sonucuna varmaktadır²⁷. Ana ve babadan olmak üzere her ikisinden de rızanın alınmaması durumunda rıza koşulu hiç gerçekleşmemiş olacaktır²⁸. Belirtilmesi gerekir ki, ana ve babadan alınacak bu rıza doğumdan itibaren en az altı hafta geçmeden verilemez²⁹. Aksi durumda verilen rıza hiç verilmemiş gibi kabul edilecektir. Kanun koyucu önceden rıza vermek gibi bir kavramı kabul etmemiştir. Ayrıca, kanun koyucu verilen rızanın tutanağa geçirilmesinden sonraki ilk altı hafta içinde geri alınabileceğini düzenlemiştir. Ancak verilen rızanın süre içinde geri alınmasından sonra küçüğün anne babası tarafından evlat edinilmesine tekrar rıza gösterilmesi durumunda ikinci defa verilen bu rıza artık kesin olarak kabul edilecektir³⁰.

Son olarak bu başlık altında vurgulamak istediğimiz husus, evlat edinecek kişi/kişilerin evlat edinilecek küçükten on sekiz yaş büyük³¹ olması koşuludur³². Bu yaş farkı TMK md. 308'de açık bir şekilde hüküm altına alınmaktadır.

22 "(...) Aynı Kanun'un 308'inci maddesinin ikinci fıkrasındaki "ayırt etme gücüne sahip olan küçük, rızası olmadıkça evlat edinilemez." Hükümleri gereğince küçüklerin mahkemeye dinlenmeleri, ilköğretim çağında olmaları nedeniyle ayırt etme gücüne sahip olup olmadıkları gözlenerek evlat edinilmeye rıza gösterip göstermediklerinin sorulması gerekirken, 07.05.2008 tarihli duruşmaya da katıldıkları halde beyanları alınmadan davanın kabulüne karar verilmesi usul ve yasaya aykırı bulunmuştur (...) – Yargıtay 2. HD, T. 30.11.2010, E. 2009/16483, K. 2010/19941.

23 Baygın (Soybağı), s. 171.

24 Özel durum halleri TMK md. 311 kapsamında "1. Kim olduğu veya uzun süreden beri nereden oturduğu bilinmiyorsa veya ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksun bulunuyorsa, 2. Küçüğe karşı özen yükümlülüğünü yeterince yerine getirmiyorsa" şeklinde belirtilmiştir.

25 Evlat edinilmiş bir küçüğün tekrardan evlat edinilmesi durumunda rızası aranacak kişiler ilk gerçekleştirilen evlatlık ilişkisinin ortadan kalkması halinde küçüğün biyolojik ana- babası olacaktır. Ancak mevcut evlatlık ilişkisi devam etmekte ise yeni evlatlık ilişkisinin kurulmasında rıza gösterecek olan kişiler küçüğün biyolojik ana-babası değil mevcut bulunan evlatlık ilişkisi kapsamında evlat edinenlerdir. Özcan, s. 712.

26 Şipka, s. 313; Dural/Öğüz/Gümüş, s.324-325; Kılıçoğlu (Aile), s. 309-310; Aydoğdu, s. 192; Özcan, s. 711; Baygın (Soybağı), s. 173-174.

27 Yargıtay 2. HD, T. 08.03.2004, E. 2004/1977, K. 2004/2815. Yargıtay 2. HD, T. 09.03.2009, E. 2008/8419, K. 2009/4218.

28 Özcan, s. 713.

29 Burada belirlenen altı haftalık zamansal sınırlamadaki amaç küçüğün evlatlık verilmesine rıza gösterecek olan biyolojik ana baba için bir düşünme süresi tanınması ve en küçüğün menfaati açısından en doğru kararı verebilmeleridir. Özcan, s. 713; Baygın (Soybağı), s. 176.

30 Ana-babanın irade sakatlığı sebebi ile rıza beyanını iptal etme hakları saklıdır. Baygın (Soybağı), s. 177.

31 Evli çiftler açısından yaş farkı belirlenirken, yaşı küçük olan eş temel alınacaktır. Baygın (Soybağı), s. 158.

32 "(...) Dosyada mevcut nüfus kayıt örneklerinden, davacı Hatice'nin 1/7/1959 doğumlu olup, 1958 doğumlu davalı Sevim'den küçük olduğu anlaşılmalıdır. Evlat edinilen Sevim'in evlat edinen Hatice'den daha büyük olduğu ve bu nedenle Medeni Kanununun 308. maddesindeki şartın gerçekleşmediği gözetilmeksizin davanın reddi yerine kabulüne karar verilmesi usul ve yasaya aykırı bulunmuştur (...) – Yargıtay 2. HD, T. 21.03.2006, E. 2005/19285, K. 2006/3858.

3.1.2. Erginlerin ve Kısıtlıların Evlat Edinilmesi

TMK, ergin ve kısıtlıların evlat edinilmesini md. 313'de hüküm altına almıştır. Evlat edinilenin alt soyunun bulunması durumunda, altsoyun açık muvafakati alınmak koşulu ile³³ ve md. 313'de sayılan koşullardan birinin sağlanması ile ergin ve kısıtlıların evlat edinilmesi mümkün olabilecektir.

Ergin ve kısıtlıların evlat edinilmesi için gerekli olan koşullardan bahsetmeden önce "ergin" ve "kısıtlı" kavramlarına değinilmesi uygun olacaktır. Türk hukukunda "erginlik" kavramı 18 yaşını doldurmuş olan veya evlenme yolu veya yargı kararı ile erginliğine karar verilen kişiler için kullanılır. Türk Dil Kurumu ergin kişiyi, "kişisel haklarını kendi kullanabilmesi için yasanın gösterdiği on sekiz yaşına gelmiş olan kişi" ifadeleri ile tanımlamaktadır. TMK md. 405, 406, 407 ve 408'de hüküm altına alınan durumlardan herhangi birinin mevcudiyeti halinde mahkeme kararı ile fiil ehliyeti kısıtlanmış olanlar ise "kısıtlı kişi" olarak nitelendirilmektedir. Kural olarak erginler kısıtlanabilir³⁴.

TMK md. 313; "Evlât edinenin altsoyunun açık muvafakatiyle ergin veya kısıtlı aşağıdaki hallerde evlât edinilebilir. (1) Bedensel veya zihinsel engeli sebebiyle sürekli olarak yardıma muhtaç ve evlât edinen tarafından en az beş yıldan beri bakılıp gözetilmekte ise, (2) Evlât edinen tarafından, küçükken en az beş yıl süreyle bakılıp gözetilmiş ve eğitilmiş ise, (3) Diğer haklı sebepler mevcut ve evlât edinilen, en az beş yıldan beri evlât edinen ile aile hâlinde birlikte yaşamakta ise" hükmünü içermektedir. Madde metninde üç alternatif koşul sayılmaktadır. Bu üç alternatif koşulun bir tanesinin sağlanması ve evlat edinecek olan kişi/kişilerin altsoyu olması halinde onun da muvafakati ile evlat edinme ilişkisi kurulacaktır. Üç alternatif koşulun ortak noktası, evlat edinecek kişi ile evlat edinilenin en az beş yıl³⁵ beraber yaşaması koşuludur³⁶.

Ergin evlatlık için herhangi bir üst yaş sınırı belirlenmemiştir. Ancak evlat edinme başvurusu için aranan ve beş yıl olarak belirlenmiş olan bakım süresi ve beraber yaşam kriteri, yaşı ileri olan bir kişinin evlatlık alınmasını pratikte zorlaştırmaktadır.

Evlatlık ilişkisinin kurulmasında ayırt etme yeteneğine sahip küçüğün rızasının aranacağına çalışmamızın daha önceki bölümünde değinmiştik. Burada da kıyas yolu ile ayırt etme gücüne sahip olan ergin veya kısıtlının rızası aranmalıdır. Ergin kişi açısından kendisinin rızası haricinde yasal temsilcisinin rızası aranmayacaktır; ancak kısıtlı için durum aynı olmamaktadır. Kısıtlının her ne kadar ayırt etme gücü olursa olsun kendisinin evlatlık ilişkisine tek başına rıza göstermesi yeterli olmayacak ayrıca vasi atanmışsa vasisinin de rızasının alınması gerekecektir³⁷.

Kanun koyucu tarafından belirlenen özel koşulların haricinde ergin ve kısıtlıların evlat edinilmesine küçüklerin evlat edinilmesi hükümleri kıyasen uygulanacaktır. Örneğin, evlat edinilenin menfaatinin olması ergin ve kısıtlı için de aranacaktır. Evlat edinenlerin evlat edinilenden en az on sekiz yaş büyük olmaları gerekmektedir.

³³ 2005 yılına kadar TMK ergin ve kısıtlıların evlat edinilmesi için ZGB'deki düzenlemeyle birebir aynı olarak alt soyun bulunmaması koşulunu arıyordu. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Şipka, s. 313; Belen, s.58.

³⁴ Aydoğdu, s.96.

³⁵ Bu beş yıllık süre kesintisiz olmalıdır. Ancak belirtmek isteriz ki tatil, iş veya benzeri sebeplerden dolayı bir süre ayrı kalma durumu kanun koyucu tarafından aranan beş yıllık sürenin kesintisizliğini ortadan kaldırmayacaktır. Belen, s. 63; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 322

³⁶ Kılıçoğlu (Aile), s. 313; Aydoğdu, s. 355-363; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 322-323

³⁷ Aydoğdu, s. 347; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 324

Evlı olan bir erğinin veya kısıtlının evlat edinilmesi durumu söz konusu ise, evlat edinilecek kişinin eşinin rızası olmadan evlat edinme ilişkisi kurulamayacaktır³⁸ (TMK md. 313/2). Hükümün getiriliş amacı TMK md. 314/3 ile birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkmaktadır. TMK md. 314/3 evlat edinilen erğinin dilemesi halinde evlat edinenin soyadını alabileceğini düzenlemektedir. Evlat edinilen kişinin erkek olması halinde eşinin de bu durumdan etkilenecek olması gerekçesi ile eşin rızasını aranmaktadır³⁹. Kanımızca günümüzde bu gerekçe çok kabul edilebilir değildir. Zira kadınların evlilik birliğı içinde eşinin soyadını kullanma zorunluluğı her ne kadar bazı kanunlarda⁴⁰ yer alıyor olsa da, Türkiye'nin taraf olduğı uluslararası antlaşmalar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararı⁴¹ ve yargı kararları⁴² temel hak ve özgürlükler ile eşitlik kavramları doğrultusunda kadının dilerse evlilik öncesi soyadını kullanabileceğini hüküm altına almaktadır. Evlatlık kurumu evlat edinen/edinenler ile evlat edinilen arasında kurulan ve tarafların kişiliğı ile yakından ilgili bir hukuki ilişkidir. Eşin rıza vermemesinin tek dayanağının soyadının değışmesi olması, günümüzde konu ile ilgili gelinen nokta değerlendirildiğinde yeterli bir gerekçe olmayacaktır.

Evlat edinilen erğın kişinin evlat edinenin soyadını almak istemesi halinde Yargıtay, 2002 öncesi yürürlükte bulunan TKM döneminde, eşin rızasının alınmasının kamu düzeniyle ilgili olduğunu, bu sebeple rıza alınmadan yapılan evlatlık sözleşmesinin batıl olacağını veya iptal edilebileceğini kabul etmekteydi⁴³. Her ne kadar yukarıda belirttiğimiz gerekçelerden dolayı katılmasak da, mevcut hukuk sistemimizde TMK md. 317'de bu durum evlatlık ilişkisinin kaldırılması sebebi olarak hüküm altına alınmaktadır. Eşin vermiş olduğı rıza kesin olup, geri alınamaz ve koşula bağlanamayacaktır⁴⁴. Ancak belirtilmesi gereken önemli nokta, evlatlık ilişkisinin kaldırılması talebi sadece rızası alınmayan eş tarafından yapabilecektir.

3.2. İsviçre Hukukunda

Türk hukukundan farklı olarak, İsviçre'de 1972 yılında yapılan mevzuat değışiklikleri uyarınca tam evlat edinme (*Volladoption*) müessesesi kabul edilmektedir. ZGB'deki değışiklikler ile tam mirasçılık müessesesinin kabul edilmesi sonucunda TMK md. 500'ün muadili olan md. 465 yürürlükten kaldırılarak evlatlığın

38 "(...)Dosyada mevcut nüfus kaydında, evlat edinilmek istenilen davalının evli olduğı görülmektedir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 313. maddesinin ikinci fıkrasında "evli bir kimse ancak eşinin rızasıyla evlat edinilebilir" hükmü yer almaktadır. Mahkemece, davalının eşinin rızası alınmaksızın davanın kabulüne karar verilmesi usul ve yasaya aykırı bulunmuştur (...)" – Yargıtay 2. HD, T. 25.02.2008, E. 2007/1913, K. 2008/2226. Baygın (Soybağı), s. 192; Belen, s. 60.

39 Belen, s. 60.

40 TMK md. 187, 2525 sayılı Soyadı Kanunu md. 4; Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişin Yönetmelik md. 55.

41 "(...) Bu şartlar altında AİHM, evli kadınların aile birliğı adına kocalarının soyadını taşımak zorunda bırakılmalarının önüne kendi kızlık soyadlarını ekleyebilseler de- nesnel ve makul bir nedeni olmadığı kanısındadır. 68. Sonuç olarak, aile birliğini ortak bir aile ismi aracılığıyla yansıtırma amacı, söz konusu davada şikayet konusu olan cinsiyete dayalı farklı muamele için yeterli bir gerekçe oluşturmamaktadır (...)" Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 16.11.2004 tarihinde verilen başvuru numarası 29865/96 olan Ünal Tekeli v. Türkiye kararı.

42 "(...) 47.Uluslararası sözleşmelerin, evli erkek ve kadının evlilik sonrasında soyadları bakımından eşit haklara sahip olmasını öngören hükümleri ile evli kadının kocasının soyadını kullanması zorunluluğunu öngören iç hukuk düzenlemelerinin aynı konu hakkında farklı hükümler içermesi nedeniyle, ilgili sözleşmenin hükümlerinin somut uyumsuzluk açısından esas alınması gereken hukuk kuralı olduğı sonucuna varılmakla, başvurucunun manevi varlığı kapsamında güvence altına alınan isim hakkına yönelik müdahalenin kanunilik şartını sağlamadığı anlaşılmaktadır. (...)". Anayasa Mahkemesi'nin 19.12.2013 karar tarihli Başvuru No:2013/2187 olan Sevim Akat Ekşi Başvurusu. YHG da konu ile ilgili 2015 yılında verdiğı bir kararında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md. 8 ve 17'ye atıf yaparak evli bir kadının kızlık soyadını kullanmasını bir insan hakkı olarak kabul etmiş TMK md. 187'yi uygulamamıştır. Kararla ilgili detaylı bilgi için bkz. YHG; T. 30.09.2015; E.2014/2-889; K. 2015/2011

43 Aydoğdu, s.354.

44 Baygın (Soybağı), s. 192.

biyolojik ana babası ile arasında devam etmekte olan mirasçılık da dâhil tüm hukuki ilişkiler tamamen ortadan kaldırılmıştır⁴⁵.

Küçüklerin evlat edinilmesi ve yetişkinlerin evlat edinilmesi ayrımının mevcut olduğu İsviçre’de evlat edinme hükümleri ZGB altında md. 264 ve devamında düzenlenmekte olup⁴⁶ Türkiye’den farklı olarak evlat edinme kararı mahkemelerin yanı sıra kendisine görev ve yetki verilmiş olan idari makamlarca da verilebilmektedir⁴⁷. İsviçre’deki ilgili yetkili makamın vereceği evlat edinme kararı TMK ile paralel olarak Türkiye’deki mahkeme kararı gibi kurucu etkiye sahiptir⁴⁸. Çalışmanın bu bölümünde, 1 Ocak 2018⁴⁹ tarihinde yürürlüğe girmiş olan değişiklikler ışığında İsviçre hukuku açısından evlat edinme koşulları incelenecektir.

3.2.1. Küçüklerin Evlat Edinilmesi

ZGB md. 264 ve 265 küçükün evlat edinilmesini düzenlemektedir. Genel kural küçükün bir yıl boyunca evlat edinmek isteyen kişiler tarafından bakılıp büyütülmesi ve evlat edinmek isteyen kişi/kişilerin başka çocukları varsa onların menfaatlerinin zedelenmemesi koşulu ile küçüklerin evlat edinilmesinin mümkün olmasıdır. Genel kuralın devamında da birlikte evlat edinme, tek başına evlat edinme ve üvey çocuğun evlat edinilmesi hükümleri düzenlenmiştir.

Birlikte evlat edinme hükümlerine bakıldığında Türk hukukundan farklı olarak evlat edinme yaşı birlikte yaşayan kişiler için 28 olarak belirlenmiştir (ZGB md. 264a). Maddenin ikinci fıkrasında belirtilen asgari yaştan mutlak olmadığı belirtilerek evlat edinilenin menfaatinin bulunması halinde söz konusu yaş sınırlamasında değişiklik olabileceği vurgulanmıştır. Aynı evde yaşama koşulu ZGB bünyesinde de düzenlenmiş olmasına rağmen TMK’den daha kısa bir süre benimsenerek 3 yıl birlikte yaşamının yeterli olacağı düzenlenmiştir. 3 yıllık birlikte yaşamaktan kasıt fiili bir birliktelik olup hukukumuzdaki gibi evlilik birliği içerisinde olmak anlamına gelmemektedir.

Evli olmayan kişilerin evlat edinilmesini düzenleyen hüküm incelendiğinde ZGB’nin evli olmayan ve evlilik dışı kayıtlı birliktelik (registered partnership)⁵⁰ yaşamayan kişiler için ilgili madde hükmünü düzenlediğini görmekteyiz. Yaş sınırı birlikte evlat edinme yaşıyla aynı tutulmuş ve 28 olarak düzenlenmiştir. İlgili madde hükmünde evli olan veya evlilik dışı kayıtlı birliktelik yaşayan kişilerin sayılan üç istisnai halden⁵¹ birinin varlığı halinde tek başına evlat edinebileceklerini düzenlemiştir.

⁴⁵ Breitschmid; Basler Kommentar Zivilgesetzbuch I, Artikel (Art.)1-456 ZGB, 2014; Art.267; Numara (N.) 2; Şıpka, s. 314; Süzel, s. 1465; Belen, s. 87; Kizir, Mahmut; Türk Hukukunda Evlat Edinme; Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi; C. 17; S. 1; 2009; s. 166 atfı ile Serozan, Çocuk Hukuku, s.152 - Ayrıca Alman Hukuku’nda da küçüklerin evlat edinilmesinde, tam evlat edinme müessesesi mevcuttur. Bu kapsamda, evlâtlığın biyolojik ana babasıyla aile bağı tamamen kopmakta ve evlâtlık, tamamen evlât edinenin ailesine katılmaktadır. Bu durumun tek istisnasını ise diğer eşin çocuğunun evlat edinilmesi hali oluşturmaktadır.

⁴⁶ Koç, s. 364.

⁴⁷ Koç, s. 366;Aydoğdu, s. 429-430.

⁴⁸ Şıpka, s. 307; Koç, s. 366.

⁴⁹ <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/index.html>

⁵⁰ Evlilik dışı kayıtlı birliktelik; evliliğe benzeyen ve bazı ülkelerde (İsviçre, Danimarka, Almanya, Avusturya gibi) resmi olarak tanınan bir birliktelik türüdür. Bu birliktelik türünde eşcinsel çiftlere evliliğe benzer veya aynı olan haklar ve sorumluluklar tanınmaktadır.

⁵¹ ZGB md. 264b’nin ikinci ve üçüncü fıkralarında düzenleme aynıdır. Buna göre; (1) diğer eşin sürekli olarak temyiz kudretini kaybetmiş olması, (2) iki yıldan fazladır kendisinden haber alınamıyorsa; (3) mahkeme kararı ile üç yıldan fazladır ayrı yaşıyorlarsa diğer eşin tek başına evlat edinilmesine izin verilmiştir.

TMK'dan farklı olarak üvey evlatların evlat edinilmesi hükmü ZGB'de ayrı bir madde olarak düzenlenmiştir (ZGB md. 264c). Kanaatimizce TMK düzenlenirken bu hüküm için ayrı madde düzenlenmeyerek birlikte evlat edinme hükümleriyle aynı maddede düzenlenmesinin sebebi olarak "üvey evlat" kavramının Türk hukuku kapsamında sadece eşlerin evli olması durumunda diğer eşin çocuğu için söylenmesidir. Oysa İsviçre hukukunda evliliğin yanı sıra homoseksüel çiftlerin birlikte yaşamaları için evlilik dışı kayıtlı birliktelik ve birlikte yaşama⁵² (cohabit) kurumları da kanun koyucu tarafından kabul görmektedir. Bu kapsamda baktığımızda ZGB md. 264c uyarınca çiftlerin en az 3 yıl beraber olması koşulu ile evli olan, evlilik dışı kayıtlı birliktelik yaşayan veya birlikte yaşayan kişiler diğer eşin çocuğunu evlat edinebileceklerdir.

Rıza konusu TMK'da olduğu gibi ZGB'de de düzenlenmiştir. Buna göre ayırt etme gücüne sahip küçüğün⁵³ evlat edinme ile ilgili olarak rızası aranacaktır. Ayrıca evlat edinilecek küçüğün ailesinin rızasının da genel kural olarak aranacağı; ancak kanunda belirtilen istisnai hallerin varlığı halinde⁵⁴ ailenin rızasının alınmasına gerek olmayacağı düzenlenmiştir.

Son olarak TMK'dan farklı olarak ZGB evlat edinme ilişkisinde taraflar arasında azami ve asgari yaş sınırı belirlemiştir. Buna göre evlat edinen evlat edinilenden 16 yaş büyük olacak ve 45 yaştan büyük olamayacaktır⁵⁵. Ancak belirtmek isteriz ki, ZGB'nin düzenlemelerine baktığımızda ZGB'nin yaş sınırlaması yapmış olduğu maddelerin hemen hemen hepsinde belirlenen yaş sınırını genel kural olarak düzenlenmiş ve çocuğun menfaatine olan durumların varlığı halinde yaş sınırlamalarında istisnai olarak değişiklik yapılabileceğini hüküm altına almıştır.

3.2.2. Erginlerin Evlat Edinilmesi

ZGB'de erginlerin evlat edinilmesi md. 266'da tek bir hüküm olarak düzenlenmiştir. Erginlerin evlatlığı konusunda TMK'dan oldukça farklılık gösteren ZGB öncelikle madde başlığını sadece erginlerin evlat edinilmesi olarak düzenlemiş, kısıtlılar için herhangi bir düzenleme getirmemiştir.

TMK'da ergin ve kısıtlıların evlat edinilmesi için koşul olan alt soyun varlığı halinde alt soyun açık muvafakati ZGB tarafından aranmamış ve küçüğün evlat edinilmesi hükümleri kapsamında düzenlenen ana-baba rızası ile ilgili olan hükümler istisna tutularak, kanun koyucu tarafından belirlenen koşulların gerçekleşmesi halinde, diğer tüm konularda küçüğün evlat edinilmesine yönelik hükümlerin uygulama alanı bulacağı düzenlenmiştir⁵⁶.

52 ZGB md. 264c'nin son fıkrası birlikte yaşayan kişileri evlenmelerine veya evlilik dışı kayıtlı birliktelik yaşamalarına izin verilmeyen kişiler olarak tanımlanmaktadır.

53 Türk hukukunda olduğu gibi İsviçre hukukunda da çocuğun hangi yaştan itibaren ayırt etme gücüne sahip olup olmayacağı konusunda genel bir düzenleme bulunmamaktadır. Uygulamadaki görüş genellikle 14 yaşını doldurmuş olan çocukların özel durumları olmadıkça ayırt etme gücüne sahip oldukları yönündedir. İsviçre Federal Mahkemesi de on dört yaşını dolduran küçüğün evlat edinme açısından kural olarak ayırt etme gücüne sahip olduğunu, on yaşındaki küçüğün ise ayırt etme gücüne sahip olmadığını kabul etmektedir. Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgericht (BGE) 119 II 4, BGE 107 II 18 S 22. Aydoğdu, s. 120.

54 Ailenin rızasının aranmayacağı haller ZGB md. 265c ve 265d maddelerinde hüküm altına alınmıştır. Buna göre ana-babanın kimlikleri bilinmiyorsa, uzun süreden beri haber alınamıyorsa veya sürekli olarak ayırt etme gücünde yoksun olduğu durumlarda rızalarının aranmayacağı hüküm altına alınmıştır (ZGB md. 265c). Ana-babanın rızasının aranmadığı bir diğer özel hal ise, rızanın gerekip gerekmediğine evlat edinme ilişkisi kurulmadan önce yetkili kurumun karar vermesi gerektiği hallerde, kararın rızadan muaf tutulması gerektiği yönünde verilmesi durumlarında söz konusu olacaktır (ZGB md. 265d).

55 Yaş aralığının belirlenmesinin altında yatan temel sebep evlat edinmede de evlat edinilen ve evlat edinen/edinenler arasında biyolojik ana baba arasında olan yaş farkının sağlanabilmesi amacıdır.

56 ZGB'de 1 Ocak 2018 tarihinde yapılan değişiklikle birlikte erginlerin evlat edinilmesinin küçüklerin evlat edinilmesi hükümlerine tabi olacağı ve ilgili hükümler kapsamında aranmayacak olan tek koşulun ana baba rızası olacağı şeklinde revizyona gidilmiştir.

Ergin bir kişi; fiziksel, zekasal, psikolojik nedenlerden dolayı sürekli olarak bakıma muhtaç ve kendisini evlat edinmek isteyen kişiler tarafından en az bir yıl bakılması halinde veya evlat edinmek isteyenler tarafından küçükken en az bir yıl boyunca büyüdülp bakılmış ise veya evlat edinmek isteyenlerle birlikte en az bir yıldır beraber yaşamakta ve haklı bir sebebin de olması durumunda ise ZGB kapsamında evlat edinilebilecektir. İsviçre kanun koyucusu ergin kişinin evlat edinilmesinde sayılan bu üç koşuldun birinin gerçekleşmiş olmasını aramaktadır.

4. EVLAT EDİNME KURUMUNUN MİRAS HUKUKU İLE İLİŞKİSİ

Evlad edinme ilişkisinin sonuçlarından en önemlisi mali sonuçlar içinde sayılan miras ilişkisidir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde öncelikle Türk hukuku açısından evlat edinme kurumunun miras hukuku ile ilişkisi incelenecek daha sonra TMK'nın temel aldığı İsviçre hukuk sisteminde evlatlık kurumunun miras hukuku ile ilişkisi ele alınacaktır.

4.1. Türk Hukuku Sistemi Açısından

Evlad edinme ilişkisi açısından TMK ve TKM'deki düzenlemeler (mirasa ilişkin sonuçların değiştirilmesine yönelik sözleşme yapma serbestisi haricinde) aynıdır. Her iki kanun açısından da kimin kime mirasçı olabileceği konusunda bir değişikliğe gidilmemiş ve evlatlık ilişkisinde tek yönlü mirasçılık ilişkisi korunmuştur.

TKM döneminde evlatlık ilişkisi çalışmanın önceki bölümlerinde de açıklandığı üzere sözleşmesel bir ilişki olarak nitelendirilmiş; evlatlık sözleşmesi yapılan kadar evlatlığın ve altsoyunun mirasçılığının sınırlandırılması veya tamamen ortadan kaldırılması amacıyla sözleşme yapılabilmesi mümkün kılınmış idi (TKM md 257)⁵⁷. TMK ile bu düzenleme ortadan kaldırılmış ve evlat edinilen ve alt soyu evlat edinenin yasal mirasçısı olarak düzenlenmiştir (TMK md. 500)⁵⁸.

Tam evlat edinme sisteminin yerine sınırlı evlat edinme sisteminin benimsenmiş olması ve tek yönlü mirasçılık söz konusu olması sebebi ile evlat edinen ve evlatlığın mirasçılığı başlıklarının ayrı ayrı incelenmesinin konunun değerlendirilmesi açısından daha doğru olacağı düşüncesindeyiz.

4.1.1. Evlatlığın Mirasçılığı

Evlatlığın mirasçılığı ile ilgili detaylara girmeden önce belirtmeliyiz ki evlatlığın mirasçılığından bahsedebilmek için evlat edinen ile evlat edinilen arasında miras bırakanın vefatından önce kurulmuş (yürürlük hukuku açısından söylemek gerekirse mahkeme kararı alınmış) bir evlatlık ilişkisinin olması gerekmektedir⁵⁹. Evlat edinenin, evlat edinme başvurusunu yapmasından sonra; ancak mahkeme tarafından evlat edinme kararı verilmeden önce vefat etmesi durumunda evlatlığın mirasçılığında

⁵⁷ Kızır, s. 173. Örneğin; sadece evlatlığın yasal mirasçı sıfatını kazanabileceğini altsoyunun mirastan yararlanamayacağını veya evlat edinenin sonradan çocuğu olması halinde evlatlığın veya altsoyunun yasal mirasçı olamayacağını düzenleyen sözleşmeler yapılması mümkündür. Serozan/Engin, s. 181.

⁵⁸ TMK açısından benzer sonuca evlatlık ilişkisi kurulduktan sonra mirastan feragat sözleşmesi yaparak ulaşılabilir. İnan, Ali; Ertaş, Şeref; Albaş, Hakan; Türk Medeni Hukuku Miras Hukuku; Ankara; 2019; s. 154; Baygın, Cem; Evlat Edinmenin Sonuçları; Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi; C. VII; S. 3-4; 2003; s. 647.

⁵⁹ Kılıçoğlu, Ahmet M.; Miras Hukuku; Ankara; 2018 s. 42-43; İnan/Ertaş/Albaş, s. 149.

söz edilip edilemeyeceği hususuna değinmekte yarar görüyoruz. TMK md. 315/2 açık bir şekilde evlat edinme başvurusundan sonra evlat edinmenin ölümünün, diğer koşulların bu durumdan etkilenmemesi koşulu ile evlat edinmeye engel olmayacağını belirtmektedir. Serozan/Engin; bu düzenlemenin ceninin sağ doğmak koşulu ile mirasçı olabileceğini düzenleyen TMK md. 582 hükmü ile aynı yönde olduğunu belirtmekte ve böyle bir durumda miras paylaşımı için hakimnin evlat edinme başvurusuna ilişkin kararının beklenilmesi gerektiğinden bahsetmektedir⁶⁰. Baygın'a göre; kanun koyucu tarafından getirilen bu düzenleme evlat edinilen kişinin özellikle miras çıkarlarını gözetmek için getirilmiş bir hükümdür. Bu sebeple de evlat edinme kararı, evlat edinme başvurusu yapan kişinin ölümünden sonra verilmiş olsa da evlat edinilenin mirasçılığında bahsedilmesi gerekmektedir⁶¹. Dural/Öz ise; evlatlık ilişkisinde kan bağına dayanmayan soybağı mahkeme kararı ile kurulmaktadır. Evlat edinmek isteyen kişi her ne kadar başvuruda bulunmuş dahi olsa mahkeme kararı verilmeden başvurucunun ölümü halinde işlem tamamlanmamış bir işlem olacağından evlatlığın mirasçılığından bahsedilemeyeceği görüşündedir⁶². Kanımızca, kanun koyucunun TMK md. 315/2'de hüküm altına aldığı düzenleme her ne kadar evlat edinilenin miras hukuku anlamında hakkını gözetiyor olsa da gerek usul hukuku gerekse de TMK md. 316/2 kapsamında doğru değildir. Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde belirtildiği üzere küçüğün evlat edinilmesi koşulları arasında yer alan ve olmazsa olmaz koşul olarak nitelendirilebilecek koşullardan biri küçüğün menfaatinin bulunmasıdır. Hakimnin, evlatlık ilişkisinin kurulmasında küçüğün menfaati bulunup bulunmadığının TMK md. 316/2'de düzenlenen hususlar doğrultusunda değerlendirmesi gerekmektedir. İlgili maddede de özellikle araştırılması gereken hususlar arasında evlat edinilen ile evlat edinilenin karşılıklı ilişkisi, evlat edinmenin eğitime yeteneği, evlat edinmenin sağlığı ve kişiliği gibi hususlar yer almaktadır. Bu doğrultuda evlat edinenin fizik ve ruh sağlığı açısından çocuğa bakabilecek durumda bulunması ve çocuğun sosyo-kültürel gelişimini sağlayabilecek kültürel özelliklerde olması gerekir⁶³. İfade etmek istediğimiz husus, yargılama sürecinde başvuranın ölümü ile olmazsa olmaz koşul olan küçüğün yararı koşulu tam olarak sağlanamayacaktır. Miras hukuku kapsamında evlat edinene evlatlık ilişkisinin kurulması durumunda çok iyi bir miras kalması kanımızca kanun koyucunun aradığı hususları tam olarak karşılamamaktadır. Ayrıca; evlatlık kurumunun asıl amacı olan korunmaya muhtaç küçükleri himaye edip, aile ortamı sağlayarak, gerekli eğitimi sağlama da evlat edinmek isteyen kişinin ölümü ile tam olarak gerçekleşmemektedir. Usul hukuku açısından ise; evlat edinmek isteyen kişi başvurusu ile mevcut olmayan bir soy bağına mahkemenin kararı doğrultusunda kurulmasını talep etmekte ve bu doğrultuda yargılama sürecini başlatmaktadır. Yargılama sonucunda hakim tarafından verilecek karar ile soybağı taraflar arasında kurulmaktadır. Başvuruda bulunanın yani evlat edinenin vefat etmiş olması durumunda yargılama tarafsız kalmaktadır. Zira Yargıtay da bir kararında dava devam ederken taraflardan birinin ölmesi durumunda davada taraf ehliyetinin son bulacağı, mirasçıların sadece kendi malvarlıklarını etkileyen bir dava konusu mevcutsa davaya devam edileceği hususundan bahsetmektedir⁶⁴. Evlatlık ilişkisinin kurulmasına yönelik olan bir davanın asıl konusu bir malvarlığı hakkı değildir burada asıl amaç

⁶⁰ Serozan/Engin, s. 181.

⁶¹ Baygın (Evlat Edinme), s. 648.

⁶² Dural, Mustafa; Öz, Turgut; Türk Özel Hukuku Cilt IV Miras Hukuku; İstanbul; 2019; s. 35.

⁶³ Baygın (Soybağı), s. 148.

⁶⁴ "(...) Dava devam ederken taraflardan birisinin ölmesi durumunda, ölen kişinin taraf ehliyeti son bulur (TMK m. 28/...). Bu nedenle, davaya ölen kişi tarafından devam edilmesi mümkün değildir. Somut olayda olduğu gibi, yalnız öleni değil mirasçıları da ilgilendiren, mirasçıların malvarlığı haklarını etkileyen davalar, tarafın ölümü ile konusuz kalmaz (...)" – Yargıtay 4. HD, T. 09.01.2017, E. 2015/615598, K. 2017/58

iki taraf arasında bir bağ kurulup kurulmayacağına değerlendirilmesidir. Açıklanan sebeplerden dolayı davanın taraf ehliyeti eksildiğinden konusuz kalması gerekmektedir.

Türk hukukunda gerek TKM gerekse TMK düzenlenirken evlatlığın mirasçılığı "*çifte mirasçılık*", "*duble mirasçılık*" olarak kabul edilmiştir. Yani evlatlığın, kendisini evlat edinenlere birinci zümreden, saklı paylı mirasçı⁶⁵ olmasının yanı sıra; kendi biyolojik ailesine de mirasçılığı devam etmektedir⁶⁶. Bu durum TMK md. 500'de "*Evlâtlık ve altsoyu, evlât edinene kan hısımları gibi mirasçı olurlar. Evlâtlığın kendi ailesindeki mirasçılığı da devam eder*" şeklinde hüküm altına alınmıştır. Bu sistemin temelinde evlatlığın öz anne babası ile olan ilişkisinin korunması ve kendisini evlatlık edinene de kan hısımları gibi mirasçı olduğu karma sistem vardır. Ancak bu sistemin terk edilmesi gerektiği, bizim de katıldığımız görüşe göre, doktrinde ileri sürülmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde İsviçre hukuku ile karşılaştırma yaparken bu hususa ayrıca değinilecektir.

Evlatlığın çifte mirasçılığı zaman zaman ortaya evlat edinen ve evlatlık arasında birden fazla sayıda bulunan çizgi bağı/hattı problemini doğurmaktadır. Konuyu örneklemek gerekirse, evlatlık ilişkisi kurulduktan sonra evlat edinen kişi ile evlatlığı arasında tanıma veya babalık davası sonucu bir soy bağı kurulması durumunda veya bir büyükbabanın kendisinden önce vefat etmiş olan çocuğunun çocuğunu evlat edinmesi durumunda evlat edinilenler açısından miras paylarının nasıl hesaplanacağı sorunu ortaya çıkacaktır. İlk örnekte aynı bağ/hat üzerinden farklı sıfatlarla (evlatlık ve tanıma/babalık davası sonucu kurulan soybağı sonucu) mirasçılık söz konusudur. Bu durumda evlatlık tek sıfatla mirasçı olacaktır. İkinci örnekte ise birden çok bağ/hat (büyükbaba hattı, vefat eden biyolojik anne/baba hattı) söz konusudur. Bu durumda öğretide genellikle, evlatlığın bu iki ayrı hatta düşen mirasın toplamına sahip olacağı kabul edilmektedir⁶⁷.

Bir kişinin birden fazla kişiyi evlat edinmesi için hukukumuzda herhangi bir engel bulunmamaktadır. Evlat edinenin vefat etmesi durumunda evlatlıklar arasında miras eşit olarak evlat edinme önceliğine bakılmadan paylaşılır. Ancak bu kuralın bazı durumlarda istisnası olabileceği ve evlat edinilenlerin farklı oranlarda miras paylaşabileceği hatta bazılarının mirastan hiç pay alamayabileceği unutulmamalıdır. TKM'de en geç evlatlık ilişkisinin kurulacağı sözleşme imzalanana kadar mirasa ilişkin de bir sözleşme yaparak evlat edinen evlatlığın mirasçısı olmasını sınırlayabilmekte veya engelleyebilmekteydi. TKM'nin yürürlükte olduğu dönemde taraflar arasında imzalanmış mirasçılığı sınırlayan veya tamamen engelleyen bir sözleşme mevcutsa bu durumda miras payı bu sözleşme hükümleri gözetilerek hesaplanacaktır⁶⁸.

TMK md. 314/2'ye göre evlatlık sadece kendisini evlat edinenin mirasçısı olacaktır. Bu cümleden anlaşılması gereken evlatlığın yasal mirasçılığının sınırlı olduğudur. Yani kendisini evlat edinenin hısımlarına halefiyet

⁶⁵ Saklı pay kavramı ile amaçlanan miras bırakanın yasal mirasçılara terekesi üzerinde zarar verecek tasarruflar yapmasını engellemektir. Bunun için Türk ve İsviçre hukukunda kanun koyucu, kanun yasal mirasçı olarak sayılan kişilerin miras paylarının tamamını olmasa da belirli oranlarını koruma için miras bırakanın tasarruf yetkisi sınırlandırmaktadır. Miras paylarının belirli oranları kanun koyucu korunmuş olan kişilere saklı paylı mirasçı denilmektedir. – Antalya, Gökhan; Sağlam, İpek; Miras Hukuku; İstanbul; 2015; s. 265; Dural/Öz, s. 235-239; Gençcan, Ömer Uğur; 6100 Sayılı HMK ve Son İçtihatlarla Göre Aile Mahkemesi Davaları Açıklama – Dilekçe Örnekleri; Ankara; 2019; s. 1435.

⁶⁶ Dural/Öz, s. 35-36; Şipka, s. 315; Serozan/Engin, s.153; Belen, s. 87; Baygın (Evlât Edinme), s. 646

⁶⁷ Serozan/Engin, s. 185; Yakut/Aygün, s. 34-35; Antalya/Sağlam, s. 86

⁶⁸ Yakut/Aygün, s. 33.

yolu ile mirasçı olamayacaktır⁶⁹. Örneğin bir kişi evli biri tarafından evlat edinilmiş ise veya evlat edinen kişi daha sonradan evlenmiş ise bu durumda evlatlığın mirasçılığı sadece kendisini evlat edinen açısından söz konusu olacaktır⁷⁰.

Miras bırakan açısından evlatlık tıpkı miras bırakanın çocuğu gibi değerlendirilmiştir. Buna bağlı olarak da yasal mirasçılık⁷¹ kavramı sadece evlatlığa değil aynı zamanda evlatlığın altsoyuna da tanınmıştır. Bu durumda evlatlığın evlat edinenden önce ölmesi durumunda kök içi halefiyet esasına göre alt soy evlatlığın yerine geçecektir⁷². Altsoyun evlatlık ilişkisi kurulmasından önce veya sonra doğmuş olması açısından bir ayırımın bu kurala etkisi bulunmamaktadır⁷³. Hemen belirtmelidir ki, evlatlık ilişkisi sonucu olarak ortaya çıkan miras hakkı yalnızca evlatlık ve evlatlığın altsoyu için öngörülmüş olup, evlatlığın diğer kanuni mirasçıları (annesi, babası, eşi, kardeşi gibi) evlat edinenin mirasçısı olamazlar⁷⁴.

Ele alınması gereken noktalardan biri de evlatlığın evlatlığının evlat edinene mirasçı olup olamayacağı hususudur. TKM'nin yürürlükte olduğu dönemde doktrindeki bazı yazarlar evlatlığın evlatlığı ile evlat edinen arasında gerçek bir bağ olmadığını TKM md. 447'de evlatlığın altsoyuyla kast edilenin gerçek kan hısımlı olan altsoyu olduğunu bu sebeple de evlatlığın evlatlığının evlat edinene mirasçı olamayacağı görüşünü savunmuşlardır⁷⁵. TMK açısından ise doktrinde bir görüş, evlatlığın miras ilişkisi açısından miras sözleşmesi yapabilir yetkisi hariç TKM hükümlerinin aynen kabul edildiğinin, bu konuya ilişkin olarak da açıkça ya da dolaylı olarak bir düzenleme bulunmaması sebebi ile eski düzenlemenin halen geçerli olarak kabul edilerek evlatlığın evlatlığının evlat edinene mirasçı olamayacağını kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir⁷⁶. Kanaatimizce bu görüşe katılmak mümkün değildir. TMK'nin ilgili düzenlemelerine bakıldığında her ne kadar kan hısımlığına dayanan bir mirasçılıktan bahsedemsek de; kanun koyucunun amacının evlatlığın, miras bırakanın kan hısımlı olan altsoyuyla aynı haklara sahip olması yönünde olduğunu söyleyebiliriz⁷⁷. Kanunun lafzından da açıkça evlatlık ilişkisinin kurulması ile evlat edinilenin, evlat edinenin alt soyu olacağı anlaşılmaktadır. Mahkemenin evlatlık ilişkisinin kurulması yönündeki kararı ile çalışmanın daha önceki bölümlerinde değindiğimiz üzere ilişkinin tarafları arasında soybağı kurulmaktadır. Bu sebeple evlatlığın evlat edinmesi ile evlat edindiği kişi artık evlatlığın altsoyu olarak nitelendirilir ve zümrede halefiyet ilkesi gereğince konumuz açısından mirasçı sıfatına sahip olmalıdır.

⁶⁹ Bu durumun sebebi evlat edinilenle evlat edinen/edinenler arasında yapay bir hısımlık olmasıdır. Doktrin; evlatlık ilişkisinin kan bağına dayanmaması sebebi ile sadece evlat edinilen ve evlat edinen/edinen arasında bir hısımlık ilişkisi meydana geleceğini kabul etmektedir. Baygın (Evlat Edinme), s. 635; Belen, s. 82. Ancak belirtmek isteriz ki, evlat edinenin hısımları ile evlatlık arasında ayrıca kan hısımlığı olması durumunda evlatlık ve evlat edinenin hısımlarına aralarındaki kan hısımlığı sebebi ile mirasçı olabilecektir.

⁷⁰ Serozan/Engin, s. 183-184; Kizir, s.173; Baygın (Evlat Edinme), s. 646

⁷¹ Mirasçılık sıfatını miras bırakanın arzusuna göre değil de, doğrudan kanun hükmüne dayanarak kazanan kişilere yasal mirasçı denir. TMK md. 495-501 arasında yasal mirasçılar dört başlık altında sayılmıştır. Bunlar; belirli kan hısımları, evlatlık ve altsoyu, eş ve devlettir.

⁷² "(...)Davacı, muris ...'ün evlatlığı olan ...'ün çocuğudur. Muris ... 18.3.1986 tarihinde, evlatlığı olan ... ise 16.8.1974 tarihinde yani muristen önce vefat etmiştir. TMK'nın 500. maddesi gereğince; evlatlık ve altsoyu, evlat edinene kan hısımlı gibi mirasçı olacağından evlatlığın daha önce vefat etmiş olması onun altsoyunun evlat edinenin mirasçısı olmasına engel teşkil etmez. Bu sebeple muris ...'ün yasal mirasçısı konumunda bulunan ...'ün davacı sıfatı bulunduğu gözetilerek davanın esasının incelenmesi ve sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken belirtilen hususlar gözetilmeden yazılı şekilde hüküm kurulması doğru görülmemiştir (...)" Yargıtay 14 HD, T. 11.01.2016, E. 2015/5616, K. 2016/52.

⁷³ Serozan/Engin, s. 183; Baygın (Evlat Edinme), s. 647.

⁷⁴ Dural/Öz, s. 35-36; Serozan/Engin, s. 183-184.

⁷⁵ Kizir, s. 175 atfı ile Feyzioğlu, s. 375 ve Berki, s. 30.

⁷⁶ Kizir, s. 175.

⁷⁷ Yakut/Aygün, s. 29.

4.1.2. Evlat Edinenin Mirasçılığı

TKM md. 447/2 de evlat edinenin ve hısımlarının evlat edinilene mirasçı olamayacakları düzenlenmekteydi. Aynı ifade TMK md. 500'de "*Evlât edinen ve hısımları, evlâtlığa mirasçı olmazlar*" şeklinde düzenlenmiştir. Madde kapsamından da anlaşıldığı üzere hukukumuzda evlatlık ilişkisinde tek yönlü mirasçılığın kabul edildiğini söyleyebiliriz⁷⁸. Bu kuralın emredici nitelikte olması sebebi ile aksi kararlaştırılması mümkün değildir.

Evlat edinenin, evlatlığın mirasından yararlanmasını sağlamak için başvurulabilecek tek yol, saklı payı haricinde kalan miktar (evlatlığın mirası üzerinde tasarruf edebileceği kısım) için evlat edinen lehine ölüme bağlı tasarruf işlemi (mirasçı atayabilme veya vasiyetname ile belirli bir mal bırakabilme) yapabilmesidir⁷⁹.

Evlat edinenin evlatlığa mirasçı olamadığı bu tek yönlü mirasçılık sisteminin düzenlenmesinin altında yatan temel düşüncenin ahlaki hususlar olduğu söylenebilir. Tek yönlü sistemle engellenmek istenen ilk nokta; evlat edinmenin temel amacı olan "*yetiştirme ve bakma*", "*evladı olmayan çiftlerin çocuk sahibi olmasını sağlama*" gibi kavramlardan ziyade, maddi çıkar kaygısı ile evlat edinilmesinin engellenme çabası olduğunu söyleyebiliriz⁸⁰. Evlatlığın biyolojik anne babasının öz çocuklarına ait mirasın bir başka kimseyle paylaşmak zorunda kalmalarının engellenmesi, yani evlatlıkla öz ailesi arasında devam eden bir ilişkinin olması bu hükmün diğer bir getiriliş amacını oluşturmaktadır⁸¹. Gereğe olarak sunulan her iki görüşe de katılmamaktayız. Evlatlık kurumunun mahkeme kararı ile kurulması için sağlanan koşulların yerine getirilip getirilmediği, evlat edinen kişilerin gerekli koşulları sağlayıp sağlamadığı, evlatlığa bakım ve eğitim için yeterli olup olmadıkları, hayat koşulları vb. kavramların hakim ve konunun uzmanlarıncaya daha sıkı denetlenmesi halinde sadece maddiyat için evlat edinme amacının önüne geçilmesi sağlanacaktır. İkinci sebep olarak sunulan ve TBMM Komisyonunda da bu sistemin TMK için kabul edilmesinde gereğe olarak gösterilmiş durum ise; adaletten tamamen uzak, evlatlık kurumuyla sağlanması amaçlanan birçok kavrama ters bir gereğe olduğunu belirtmek isteriz. Evlat edinen kendisi tarafından bakılmış, büyütülmüş ve eğitilmiş olan evlatlığa mirasçı olamazken; yetişmesinde herhangi bir katkısı olmayan biyolojik ana, babanın sadece kan bağı olması sebebi ile mirasçı olmasının doğru olduğunu düşünmemekteyiz. Bu düzenleme birçok somut olayda adaletsiz sonuçlara sebep olmaktadır. Şöyle ki, küçük bir çocukken alıp büyüttükleri, eğitim aldırıp iyi bir meslek sahibi yaptıkları ve malvarlığı edinmesinde katkıda buldukları evlatlığın alt soyu bulunmadan ölmesi durumunda evlat edinilenler kendi katkıları ve emekleri ile edinilmiş olan bu malvarlığından yararlanamamaktadırlar. Buna karşılık, belki de hiç tanımadığı biyolojik ana ve babası ya da kardeşlerinin, alt soyu olmadan ölen evlatlığın mirasçıları olarak bu malvarlığından faydalanmalarının, ne kadar hakkaniyete ve adalete uygun olduğu tartışmalıdır⁸². Ayrıca uygulamada evlat edinme işlemleri devam ederken evlat edinecek olan kişi/kişilere bu konu ile ilgili bilgilendirme yapılmamakta, genellikle evlat edinilenler hukukumuzda kabul edilen bu tek yönlü mirasçılığı ve etkilerini yıllar sonra evlatlığın altsoyu olmadan vefat etmesi durumunda yaşayarak öğrenmektedirler. Oysa karar verme sürecinde

⁷⁸ Sarı, Suat; Uygulamalı Miras Hukuku; İstanbul; 2018; s. 41; Dural/Öz, s. 35-36; Antalya/Sağlam, s. 87; İmre, Zahit; Erman, Hasan; Miras Hukuku – Yasal Mirasçılık – Ölüme Bağlı Tasarruflar – Mirasın Geçmesi – Mirasın Taksimi; İstanbul; 2018; s. 35.

⁷⁹ Yalman, s. 223; Özüğür, Ali İhsan; Türk Medeni Kanununun Değişen Yeni Düzenlemeleri İle Açıklamalı İçtihatlı Kişi Hukuku – Velayet – Vesayet – Soybağı – Evlat Edinme Hukuku – Diğer Eşin Rıza ve Onamına Bağlı İşlemler; Ankara; 2016; s. 487; Serozan/Engin, s. 185; Yakut/Aygün, s. 35.

⁸⁰ Antalya/Sağlam, s. 86; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 314-315; Süzel, s. 1469.

⁸¹ Yakut/Aygün, s. 36.

⁸² Aynı görüşte; Süzel, s. 1470-1471; yazar, bu adaletsizliğin önlenmesi için miras hukukundaki mevcut kurumlar yardımı ile çözüm önerileri ileri sürmektedir. Çözüm önerileri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Süzel, s. 1472 vd.

evlat edinecekler açısından bu hususun kararı etkileyebilecek nitelikte olduğu düşüncesindeyiz. Bu düşüncemiz maddi çıkar sağlama amacı olarak algılanmamalı, aksine manevi etkisi göz önüne alınmalı ve kendilerinden önce vefat eden evlatlarının üzüntüsünü yaşayacak kişi/kişilerin bir de hayatları boyunca belki de hiç karşılaşmadıkları insanların bir anda çıkıp bir menfaat sağlama ihtimalinin olacağı konusunda uyarılmaları gerektiğini düşünüyoruz.

4.2. İsviçre Hukuku Sistemi Açısından

Evlatlık ilişkisinin sonuçlarının düzenlediği ZGB md. 267 hükmü; evlat edinilen çocuğun evlat edinenlerin, tüm yasal hakları ile birlikte, çocuğu statüsünü kazanacağını ve evlatlığın önceki ailesi ile olan ilişkisinin tamamen kesileceğini düzenlemektedir. Madde kapsamında ifade edilen "yasal haklar" ibaresi ile değinilmek istenilen konulardan biri de evlatlığın mirasçılığıdır. Evlatlık ilişkisinin kurulması ile ilişkinin tarafları arasında tam bir hısımlık ilişkisi kurulmakta olup, karşılıklı mirasçılık söz konusu olacaktır⁸³.

İsviçre hukukunda tam evlat edinme müessesesi sonucunda biyolojik ana baba ile hısımlık ilişkisinin son bulması ve mirasçılık sıfatının ortadan kalkması asıl kural olmakla birlikte, bu kuralın bir istisnası eşlerden birinin diğer eşin çocuğunu evlat edinmesi halinde karşımıza çıkmaktadır⁸⁴.

Tam evlat edinme ve hısımlığın sonucunda evlatlık ve altsoyu ile evlat edinen kişi/eşler ve onların hısımları arasında miras hakkının doğması aynı zamanda saklı pay koruması altına girmektedir. ZGB md. 470 ve 471 uyarınca, taraflar saklı payın izin verdiği oranda miras sözleşmesi yaparak kendilerine kalan mirası azaltabilecektir⁸⁵. TMK'da olduğu gibi İsviçre hukukunda da yasal miras hakkının kaldırılması ile ilgili olarak açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak sözleşme özgürlüğü kapsamında miras hakkından vazgeçmeye yönelik düzenlemelere uygun olarak evlat edinenle evlatlık arasında sözleşme yapılabileceği kabul edilmiştir⁸⁶.

Tam evlat edinme sistemi küçüklerin evlat edinilmesinde geçerli olmasına karşın erginlerin evlat edinilmesinde İsviçre hukuku Türk hukukuna daha yakın bir sistem benimsemiştir. Ergin bir kişinin evlat edinilmesinde, ergin evlatlığın ve altsoyunun hem evlat edinene hem de öz ailesine olan mirasçılığı devam eder. Ancak İsviçre hukuku küçüklerde olduğu gibi erginler için de evlat edinenin evlatlığa mirasçı olabileceği kuralını korumuştur⁸⁷.

5. TÜRK – İSVİÇRE HUKUKUNUN ÇALIŞMANIN KONUSU KAPSAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde de değinildiği üzere TMK hazırlanırken asıl olarak İsviçre hukuku temel alınmıştır. Ancak TMK'nın hazırlanması esnasında İsviçre hukukunda benimsenen tam evlatlık sistemi tam olarak alınmamıştır. Bazı hükümler bakımından evlatlık sistemi benimsenirken karşılaştırmanın yapılacağı bu bölümde tekrar değinileceği üzere bazı düzenlemeler açısından sınırlı evlatlık sistemi kabul

⁸³ Breitschmid/Basler Kommentar; Art.267; N. 2; Aydoğdu, s. 591; Baygın (Evlat Edinme), s. 648; Belen, s. 87.

⁸⁴ Aydoğdu, s. 609; Kizir, s. 166.

⁸⁵ Aydoğdu, s. 602.

⁸⁶ Aydoğdu, s. 607.

⁸⁷ Yakut/Aygün, s. 34; Belen, s. 87-88

edilmiş ve karma bir sistem oluşturulmuştur⁸⁸. Bu karma sistemin benimsenmesi beraberinde uygulamada sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

İki hukuk sistemine baktığımızda özellikle ZGB'de 1 Ocak 2018 tarihi itibarı ile yürürlüğe giren değişikliklerle beraber, evlat edinme koşulları açısından iki sistem arasında büyük farklılıklar göze çarpmaktadır.

Her ne kadar yaş sınırlaması değişiklikten önce de aynı değilse⁸⁹ ZGB ile yapılan yeni değişikliklerle TMK'da belirlenen yaş sınırından daha küçük bir yaş sınırı öngörülmüştür. Değişiklikle getirilen asgari ve azami yaş farkı ise TMK'da bulunmamaktadır. Ayrıca belirlenen yaş sınırları TMK açısından emredici nitelikte olmasına karşın, ZGB'de haklı bir sebebin varlığı halinde yaş sınırlamaları için istisnai uygulama yapılabilme yolu açık tutulmuştur.

Evlat edinme koşulları açısından değişikliklerle ortaya çıkmış bir diğer fark, gerek küçüklerin evlatlığında gerekse erginlerin evlat edinilmesi açısından evlat edinmek isteyen kişi/kişilerle birlikte yaşama, evlat edinecek kişi/kişilerin bakma yükümlülüğü sürelerinde ortaya çıkmaktadır. ZGB'de öngörülen sürelerin TMK'ya göre daha da kısaltılmış olduğunu görmekteyiz. Özellikle erginlerin evlat edinilmesi açısından TMK beş yıllık bir zaman öngörürken ZGB'nin bir yılı yeterli görmesi; birlikte evlat edinmede TMK'nın beş yıllık bir birliktelik ararken ZGB'nin üç yıllık birlikteliği yeterli görmesi iki sistem arasındaki evlat edinme koşulları açısından görülen farklardandır.

İki hukuk sistemi arasındaki evlat edinme kurumu açısından en büyük farkı ise evlat edinebilecek kişilerle ilgili düzenlenmede görüyoruz. Bu fark iki hukuk sisteminin dayandığı sosyal ve kültürel yaşamın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Türk hukukunda sadece evli kişiler veya tek başına bir kişinin evlat edinebileceği düzenlenirken, İsviçre hukukunda bu ikisine ek olarak birlikte yaşayan kişiler partnerlerinin çocuğunu ve evlilik dışı kayıtlı birliktelik yaşayan kişilerin de birlikte evlat edinebileceği düzenlenmiştir. Biraz önce de belirtildiği gibi, bu durum Türk hukukunda aynı cinsteki kişilerin birlikteliklerinin ve çiftlerin evlenmeden birlikte yaşamasının hukuk önünde korunmamasından kaynaklanmaktadır. Kanaatimizce günümüz modern dünyasında kişilerin tercihlerine saygı gösterilmemesi veya ortak bir evlat sahibi olabilmeleri için kanun koyucu tarafından evlenmenin gerekli kılınması günümüz çağına uygun olmadığı gibi çağın gerekliliklerini yerine getirmekten de fazlasıyla uzaktır.

Evlat edinmenin koşulları açısından olan farkları bir kenara bırakırsak iki hukuk sistemi arasındaki en büyük fark İsviçre hukukunda "tam evlat edinme" sistemi kabul edilmişken, Türk hukukunda "karma evlat edinme" sisteminin benimsenmiş olmasıdır. Bu farkın en büyük etkisi miras hukukunda ortaya çıkarmaktadır.

İsviçre hukukunun tam evlatlık ilişkisini benimsemesinin temel sebebi, evlat edinilen ile evlat edinen/edinenler arasında gerçek bir aile bağının hem manevi hem de maddi olarak kurulması amacıdır. Evlatlığın hayatında iki ayrı ana – babanın varlığı evlatlığın gelişiminde ve yaşamını idame ettiren yol açacak karışıklıkların psikolojik olarak evlatlığı olumsuz etkileme ihtimali göz önüne alınarak evlatlık ilişkisinin kurulması ile evlatlıkla evlat edinen/edinenler arasında gerek şahsi gerekse mali olarak tam bir soybağı kurulması amaçlanmıştır. Ayrıca tam evlat edinme müessesesi ile evlat edinenlerin öz çocukları ile evlat

⁸⁸ Yaşar, Mert; Türk Hukukunda Evlat Edinme İlişkisinin Kurulması; T.C. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi; 2003; s. 27.

⁸⁹ 01 Ocak 2018 değişikliğinden önce ZGB uyarınca evlat edinmek için yaş sınırı birlikte yaşam veya tek başına evlat edinmede 35 yaştı.

edinilen çocuk arasındaki hısımlık farkları ortadan kaldırılmıştır. Bu şekilde evlatlık kurumunun temeli olan evlatlığın yararı da fazlası ile korunmuş olunacaktır⁹⁰.

Türk hukukunda ise evlatlıkla evlat edinenler arasında soybağı kurulmakla birlikte sınırlı evlat edinme sisteminde kendini gösteren evlatlığın ailesi ile arasındaki ilişki de devam ettirilmektedir. Ayrıca bu sistemde evlat edinen ile evlatlık ve altsoyu arasında hısımlık ilişkisi kurulmakta ancak evlat edinenin hısımları ile evlatlık arasında hısımlıktan bahsetmek mümkün olmamaktadır. Evlat edinenin başka çocukları ve evlatlık arasında kardeşlik bağı bulunmamaktadır. Bunların hepsinin sonucunda tek taraflı bir mirasçılık söz konusu olmakta ve evlatlık sadece kendisini evlat edinene mirasçı olabilmektedir⁹¹.

Bir başka sorun, evlat edinenin ölmesi durumunda yasal mirasçılardan olan evlatlığının mirası almasından bir süre sonra altsoyu olmadan ve biyolojik ana babası hayattayken vefat etmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu durumda evlat edinilen kişinin en yakın yasal mirasçısı ikinci zümre olarak gözüken biyolojik ana ve babasıdır. Daha önce ölmüş olan evlat edinenin mirası dolaylı olarak miras hükümleri çerçevesinde evlatlığın birinci zümre mirasçısı olmadan ölmesi ile biyolojik ana babasına geçecektir. Bu durumun hakkaniyetle bağdaşmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Türk hukukunda biyolojik aile ile bağlarının koparılmasının en büyük sebeplerinden biri olarak gösterilen evlilik engelini devam ettirme amacı tarafımızca yukarıda değinilen hakkaniyete aykırı durumların ortaya çıkmasına göz yummak için yeterli değildir. Kaldı ki İsviçre hukukunda da evlilik engelini devam etmesi üzerinde durulmuş ve buna çözüm olarak her ne kadar evlatlık ile biyolojik ailesi arasındaki hısımlık ve mirasçılık ilişkisinin son bulacağı ZGB md. 267 uyarınca sabitse de⁹², evlenme engelini ZGB md. 95 uyarınca devam edeceği açıkça düzenlenmiştir.

Kanun koyucunun tek yönlü mirasçılığın kabul etmesinin sebeplerinden bir tanesi de, evlat edinenin, sadece maddiyat için evlat edinmesini engelleme amacıdır. Bu sorunun gerekli denetimlerin sıklaştırılması ile evlat edinecek ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının, kültürel seviyelerinin uzmanlarca araştırılması sonucu evlatlık ilişkilerinin kurulup kurulamayacağına yönelik kararlar verilmesi ile kolaylıkla çözülebileceği görüşündeyiz. İsviçre’de bunun için kurulmuş aracı kurumlarda tüm denetimler ve araştırmalar yapılmakta, evlatlık ilişkileri titizlikle incelendikten sonra kurulmaktadır.

Bir diğer önemli nokta ZGB md. 268b ve 268c kapsamında düzenlenen gizlilik prensibidir⁹³. İsviçre hukukunda evlat edinme ilişkisinin kurulması ile evlatlık ve evlat edinenler, bilgilerinin gizli tutulması hakkına sahiptirler. Bu hak sayesinde biyolojik ana baba evlat edinenlerle ilgili bilgilere ulaşamamakta ve evlatlık olarak verdikleri çocukları hakkında bilgi sahibi olamamaktadırlar. ZGB md. 268b’de biyolojik aileye bilgi verilebilmesi durumu evlat edinilen küçük veya ergin olmasına göre farklı koşullara tabi kılınmıştır. Evlat edinilenin küçük olduğu durumda, evlat edinenler ve ayırt etme gücüne sahip olması koşulu ile evlat edinilen küçüğün rızalarının birlikte bulunması aranmışken; evlat edinilenin ergin olması durumunda ergin evlatlığın tek başına rıza vermesi, biyolojik ailesine bilgi verilmesi için yeterli görülmüştür. Biyolojik ailesi

90 Yaşar, s. 24; Aydoğdu, s. 68-70; Kizir, s. 166.

91 Aydoğdu, s. 588; Yaşar, s. 25.

92 Şipka, s. 314.

93 <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/index.html>

hakkında evlatlığın bilgi edinme talebi ise ZGB md. 268c'de düzenlenmektedir. Bu kapsamda görüldüğü gibi ikili bir ayrıma gidilmiştir. Ergin evlatlık için bilgi alabilme hakkı kendi isteği doğrultusunda her zaman mümkün kılınmışken, küçükler için sadece korunmaya değer bir menfaatinin olması durumunda mümkün kılınmıştır. Mehzaz kanunda bu kadar detaylı olarak düzenlenmiş olan gizlilik prensibinin TMK kapsamında düzenlenmemiş olması kanaatimizce evlat edinme kurumu ile ilgili önemli eksikliklerden biridir.

Bu başlık altında son olarak değinmek istediğimiz husus, hem İsviçre hem de Türkiye'nin taraf devletlerden olduğu Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dayalı 1993 Tarihli La Haye Sözleşmesi'dir⁹⁴ (Sözleşme). Örnek vererek açıklamak gerekirse, mutad meskeni Türkiye olan bir küçüğün mutad meskeni İsviçre olan birey/bireyler tarafından evlat edinilmesi durumunda bu tanınmanın nasıl gerçekleşeceği sorunu ortaya çıkacaktır⁹⁵. Zira iki ülke hukuku kapsamında kabul edilen evlat edinme sistemleri çalışmanın önceki bölümlerinde değinildiği üzere farklıdır.

Sözleşme her iki evlatlık sistemini de kabul etmektedir⁹⁶. Bu durumu Sözleşme'nin "evlat edinmenin tanınması ve sonuçları" başlıklı beşinci bölümünün kaleme alınış şekliyle rahatlıkla anlamak mümkündür. Sözleşme md. 23 "Sözleşmeye uygunluğu, yapıldığı Devletin yetkili makamı tarafından tevsik edilen bir evlat edinme, diğer Akit Devletlerde kanunen tanınır" hükmü ile doğrudan tanıma kuralını getirmiştir. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse küçüğün mutad meskenindeki yetkili mercii tarafından Sözleşme'ye uygunluğu tasdik edilen evlatlık ilişkisi başka herhangi bir işleme gerek olmaksızın Sözleşme'ye taraf tüm devletlerce tanınacaktır. Doğrudan tanıma kuralı çalışmamız kapsamında değerlendirildiği üzere iki farklı evlat edinme sistemini belirleyen ülkelerde bir karışıklığa neden olacağından Sözleşme md. 27'de bu soruna bir çözüm getirilmiştir. Buna göre; taraf devlette gerçekleşen bir evlat edinme, evlat edinilenin biyolojik anne-babası ile ilişkini sona erdirmiyorsa bir başka şekilde ifade etmek gerekirse sınırlı evlat edinme mevcut ise, tanımayı gerçekleştirecek taraf devletin hukuku tam evlat edinme kuralına sahip olması durumunda bu durumda sınırlı evlat edinme tam evlat edinmeye dönüşmektedir⁹⁷.

6. SONUÇ

Evlatlık kurumu kan bağı olmadan soybağı kurulmasını sağlayan istisnai durumlardan birisidir. Amaç ana – baba sevgisinden uzak büyüyen, ihtiyacı olan çocukların aile ortamında bakılarak, eğitilerek, büyütülerek sağlıklı birer birey olarak topluma kazandırmanın yanı sıra çocuksuz kişilerin de evlat sevgisini tatmalarını sağlamaktır. Bu amacın en doğru şekilde gerçekleştirilebilmesi için evlat edinen ve evlat edinilenler arasında mümkün olduğunca sağlam bağların kurulması sağlanmalıdır. Mevcut düzenlemeler evlatlık ilişkisinin

94 Sözleşmenin ilk maddesinde Sözleşmenin getiriliş amaçları belirtilmiştir. İlgili maddeye göre Sözleşme; ülkelerarası evlat edinmelerde çocuğun korunması ve gerekli güvenlik tedbirlerin alınması, taraf devletlerarasında bu konuya ilişkin işbirliğinin sağlanması ve taraf devletlerden birinde Sözleşmeye uygun olarak kurulan evlat edinme ilişkisinin diğer taraf devletlerde de tanınmasını güvence altına almak amacıyla hazırlanmıştır. İlgili Sözleşme, İsviçre'de 2003; Türkiye'de ise 2004 yılında yürürlüğe girmiştir.

95 Burada dikkat edilmesi gereken husus evlatlık ilişkisine taraf olan bireylerin mutad meskenin iki ayrı ülke olması durumudur. Mutad meskeni aynı devlette olan iki farklı ülke vatandaşı kişiler arasında gerçekleşecek olan evlat edinme ilişkisi Sözleşme kapsamı içinde değildir. Şensöz, Ebru; Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair 1993 Tarihli La Haye Sözleşmesi Uyarınca Yabancı Adli ve İdari Evlat Edinme Kararlarının Doğrudan Tanınması ve Kontrol Usulü; İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi; Yıl. 10; S. 20; 2011; s.190.

96 Aygül, Musa; Evlat Edinme Yolu İle Vatandaşlığın Kaybedilmesi ve Kazanılması; Türkiye Barolar Birliği Dergisi; S. 99; 2012; s. 49.

97 Bahsedilen dönüşüm, tanıma kararı gibi taraf devletin yetkili makamından dönüştürme kararı alınarak gerçekleşmektedir. Evlat edinme kararında olduğu gibi Sözleşme'ye taraf devletlerde tam evlat edinmeye dönüşme kararı herhangi bir tanıma kararına gerek olmadan uygulama alanı bulacaktır. Bu husus Sözleşme md. 27'nin son fıkrasında Sözleşme md. 23'e yapılan atf ile anlaşılmaktadır. Şensöz, s.188; Aygül, s. 49.

kurulması ile taraflar arasında soybağının kurulmasını sağlamakta ise de bu durum kurumun amacının tam olarak sağlanması için yeterli değildir. Zira TMK'da ki mevcut düzenlemeler biyolojik anne ve baba ile evlat edinilen arasındaki bağları koparmamaktadır. Bir aile ortamı sağlanmak isteniyorsa kanaatimizce evlat edinilene iki anne baba sağlama amacının terk edilmesi gerekmektedir. Evlatlığın belki de hiçbir zaman tanışmayacağı, kendisini terk etmiş olan biyolojik ana ve babası ile bağlantısının tamamen kopararak İsviçre'de olduğu gibi gizlilik kuralının getirilmesi gerekmektedir.

Miras hukuku açısından değerlendirildiğinde ise TMK'daki mevcut hükümleri gereğince evlat edinen evlatlığa mirasçı olamamakta; ancak öz evladını bir başkasına veren ana baba, yetiştirilmesinde hiçbir katkısı ve emeği olmadığı halde çocuğa mirasçı olabilmektedir. Bu durum uygulamada evlatlığın hiç tanımadığı insanların kendisine günün birinde mirasçı olabilmeleri ve malvarlığı üzerinde hak iddia edebilmeleri ihtimalinin yanı sıra, evlatlığın biyolojik anne babasının evlat edinenlerin mal varlığı üzerinde mirasçı sıfatı ile hak sahibi olması ihtimalini de ortaya çıkarmaktadır. İki örnekle ifade etmek gerekirse; evlat edinen vefat ettikten sonra mirası yasal mirasçısı olan evlatlığına kalacak, evlatlığın da bir süre sonra alt soyu olmadan vefat etmesi durumunda kendi malvarlığı içinde evlat edinenin de malvarlığı bulunduğu için ikinci zümreden yasal mirasçısı olan biyolojik anne ve babasına kalacaktır. İkinci örnek ise, evlatlığın altsoyu olmadan evlat edinenden önce vefatı durumunda, şayet kendisini evlat edinenlerin desteği ve katkısı ile önemli bir malvarlığının bulunması halinde, yine onun mirası ikinci zümre yasal mirasçısı olan biyolojik anne babasına, onların yokluğu halinde kardeşlerine ya da yeğenlerine kalacaktır. Görüldüğü gibi TMK'da evlat edinen ve evlatlığa ilişkin belirlenmiş olan mirasçılık sistemi, evlatlık hükümleri ile hedeflenen sağlam bağların oluşturulmasına yardımcı olamamasının yanı sıra, hakkaniyetten de tamamen uzaktır.

Yaşanılan tüm bu hakkaniyete aykırı durumların giderilmesinin tek çözümü geniş kapsamlı bir kanun değişikliğine gidilmesidir. Bizim de katıldığımız doktrindeki baskın görüşe göre evlat edinmede karma sistemden vazgeçilmesi ve tam evlat edinme sisteminin kabul edilmesi gerekir. Özellikle küçüklerin evlat edinilmesi kapsamında tek taraflı mirasçılık sisteminden vazgeçilerek tam evlatlık sisteminin sonuçlarından biri olan çift taraflı mirasçılık kabul edilmeli ve evlat edinen de evlatlığın mirasçısı olabilmelidir.

Kanun değişikliğine yakın bir zamanda gidilmeyecek olsa bile, uygulamada evlat edinme ilişkisinin kurulması sırasında evlat edinmek isteyenlere mevcut sistem ve bunun sonuçları (özellikle miras hukuku kapsamında) detaylı yazılı bir bilgilendirmede bulunulması usul koşullarından biri olmalıdır.

7. KAYNAKÇA

Antalya, Gökhan ve Sağlam, İpek. (2015). "Miras Hukuku". Legal Yayınevi, İstanbul.

Arık, K. Fikret. (1959). "Evlat Edinme Bakımından Türk ve İsviçre Doktrin ve Tatbikatı Arasında Bir Mukayese", *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi* 2(2), 40-53.

Aydoğdu, Murat. (2010). "Çağdaş Hukuki Gelişmeler Işığında Evlat Edinme" Adalet Yayınevi (2), İzmir.

Aygül, Musa. (2012). "Evlat Edinme Yolu ile Vatandaşlığın Kaybedilmesi ve Kazanılması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* (99), 45-80.

- Baygın, Cem.** (2003). "Evlat Edinmenin Sonuçları", *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi* 7(3-4), 627-650. (Anılış: Evlat Edinme)
- Baygın, Cem.** (2010). "Soybağı Hukuku" On İki Levha Yayınları, İstanbul. (Anılış: Soybağı)
- BASLER KOMMENTAR.** (2014). *Zivilgesetzbuch I, Art.1-456 ZGB, 5. Auflage, Honsell/Vogt/Geiser (Hrsg.)*. (Anılış: Breitschmid/Basler Kommentar)
- Belen, Herdem.** (2005). "Yeni Medeni Kanun Hükümleri Uyarınca Evlat Edinme (Türk-İsviçre-Alman Karşılaştırmalı Hukuk Değerlemesiyle)" Beta Yayınları, İstanbul.
- Dural, Mustafa ve Öğüz, Tufan ve Gümüş, Mustafa Alper.** (2020). "Türk Özel Hukuku CİLT III Aile Hukuku" Filiz Kitabevi (15), İstanbul.
- Dural, Mustafa ve Öz, Turgut.** (2019). "Türk Özel Hukuku CİLT IV Miras Hukuku" Filiz Kitabevi (13), İstanbul.
- Gençcan, Ömer Uğur.** (2019). "6100 Sayılı HMK ve Son İçtihatlarla Göre Aile Mahkemesi Davaları Açıklama – Dilekçe Örnekleri" Yetkin Yayınları (3), Ankara.
- İmre, Zahit ve Erman, Hasan.** (2018). "Miras Hukuku – Yasal Mirasçılık – Ölüme Bağlı Tasarruflar – Mirasın Geçmesi – Mirasın Taksimi" DER Yayınları (14), İstanbul.
- İnan, Ali Naim ve Ertaş, Şeref ve Albaş, Hakan.** (2019). "Türk Medeni Hukuku Miras Hukuku" Seçkin Yayınları (10), Ankara.
- Kılıçoğlu, Ahmet M.** (2019). "Aile Hukuku" Turhan Kitabevi (4), Ankara. (Anılış: Aile)
- Kılıçoğlu, Ahmet, M.** (2018). "Miras Hukuku" Turhan Kitabevi (9), Ankara. (Anılış: Miras)
- Kizir, Mahmut.** (2009). "Türk Hukukunda Evlat Edinme", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17(1), 151-184.
- Koç, Evren.** (2015). "HMK ve TMK Çerçevesinde Evlat Edinme ve Evlatlık İlişkinin Kaldırılması Davasına İlişkin Bazı Tespitler", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 73(1), 363-388.
- Özcan, Didem.** (2017). "Evlat Edinmede Rıza", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 75(2), 707-722.
- Özüğür, Ali İhsan.** (2016). "Türk Medeni Kanununun Değişen Yeni Düzenlemeleriyle Açıklamalı-İçtihatlı Kişi Hukuku- Velayet – Vesayet – Soybağı – Evlat Edinme Hukuku – Diğer Eşin Rıza ve Onamına Bağlı İşlemler" Seçkin Yayınları (5), Ankara.
- Ruhi, Ahmet Cemal.** (2002). "Türk Hukukunda Evlat Edinme ve Evlat Edinme ile İlgili Yabancı Mahkeme Kararlarının Türkiye'de Tanınması" Seçkin Yayıncılık (1), Ankara.
- Sarı, Suat.** (2018). "Uygulamalı Miras Hukuku" Filiz Kitabevi (7), İstanbul.
- Serozan, Rona ve Engin, Baki İlkay.** (2019). "Miras Hukuku" Seçkin Yayınları (6), Ankara.

Süzel, Ece Baş. (2019). "Biyolojik Ailenin Evlat Edinilene Mirasçı Olması Sorunu", *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14(179-180), 1463-1488.

Şensöz, Ebru. (2011). "Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair 1993 Tarihli La Haye Sözleşmesi Uyarınca Yabancı Adli ve İdari Evlat Edinme Kararlarının Doğrudan Tanınması ve Kontrol Usulü", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10(20), 179-233.

Şipka, Şükran. (1999). "4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun Evlat Edinmeye İlişkin Hükümlerinin İncelenmesi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 57(1-2), 301-322.

Yakut, Esra ve Aygün, Gözde Çağlayan. (2018). "Osmanlı Hukukundan Günümüze Evlat Edinmenin Miras Hukukuna Dayalı Sonuçları", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26, 11-46.

Yalman, Süleyman. (1996). "Evlat Edinme ve Evlatlığın Miras Hakkı", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5(1-2), 213-224.

Yaşar, Mert. (2003). "Türk Hukukunda Evlat Edinme İlişkisinin Kurulması", *T.C. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.

RESEARCH ARTICLE/ ARAŞTIRMA MAKALESİ

FOREIGN MARKET ENTRY MODE CHOICE IN SERVICE FIRMS:
A BUSINESS MODEL PERSPECTIVEAlptegin ALBAYRAKTAROĞLU¹¹Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Doktora Öğrencisi, İstanbul
alptegin.albayraktaroglu@boun.edu.tr ORCID No: 0000-0001-8884-2939

Received Date/Geliş Tarihi: 26.01.2020 Accepted Date/Kabul Tarihi: 30.05.2020

Abstract

The topic of foreign market entry in service sector could benefit from a more granular approach, since the business model (BM) employed varies greatly across different types of services. It is argued that this in turn would affect the internationalization strategy to be employed in each service case. In this paper, services are classified along three dimensions (*inseparability, capital intensity, degree of customization*), and propositions are developed regarding the right foreign market entry mode for each of the eight service variations. The propositions are grounded in business model and general strategic management theories, since it is argued that service firms design their activity systems in host countries via tradeoffs between adjustment costs and transaction costs involved. As the service classification defines the nature of these costs for the focal firm, previous findings regarding the choice of foreign market entry mode reflects BM designs to optimize such costs. The scientific value of this paper is the introduction of the business model concept as a new perspective for research on decision making in service firm internationalization.

Keywords: Business Model, Foreign Market Entry, Service Marketing, InternationalizationHİZMET FİRMALARINDA YABANCI PAZARLARA GİRİŞ STRATEJİLERİ:
BİR İŞ MODELİ PERSPEKTİFİ

Öz

Hizmet firmalarının yabancı pazarlara girişi konusu, iş modellerinin verilen hizmetin türüne bağlı olarak önemli ölçüde farklılaşması sebebiyle, detaylı şekilde incelenmesi faydalı olabilecek bir konudur. Bu çalışmanın yola çıktığı sava göre, bir hizmet firmasının uyguladığı iş modeli uluslararasılaşma stratejisini önemli ölçüde etkileyecektir. Bu doğrultuda; bu çalışmada hizmetler üç boyutta sınıflandırılmış ve her bir hizmet varyasyonu için doğru pazara giriş stratejisi hakkında öneriler sunulmuştur. Sunulan öneriler iş modeli ve genel stratejik yönetim teorileriyle temellendirilmiştir, zira hizmet firmalarının aktivite sistemlerini tasarlarken ayarlama maliyetleri ve işlem maliyetleri arasındaki ödünleşmeden yola çıktıkları görüşü öne sürülmektedir. Hizmet firmalarının yukarıda bahsedilen üç hizmet boyutu doğrultusundaki sınıflandırması bu maliyetleri bu tip firmalar için ana hatlarıyla belirlerken, literatürdeki bulgular bu tip firmaların pazara giriş stratejilerini seçerken bu maliyetleri optimize edecek doğrultuda karar aldıkları iddiasını desteklemektedir. Bu çalışmanın bilimsel değeri, hizmet firmalarının uluslararasılaşması konusuna iş modeli perspektifinden yaklaşarak spesifik öneriler getirilmesi ve bu sayede bu alandaki yeni araştırmalara yön göstermesi olarak düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: İş Modeli, Yabancı Pazarlara Giriş, Hizmet Pazarlaması, Uluslararasılaşma

1. INTRODUCTION

The share of services in international trade increases every year due to drivers such as globalization and advances in information technology. According to recent data, international trade in services accounts for 7% of the world GDP (UNCTAD¹, 2019). In line with this trend, scholars have been exploring the characteristics of international trade in services with growing interest over the past two decades.

One of the major decisions in international trade is foreign market entry, as choosing the right mode of entry in a foreign market is crucial for success in that market (Benito & Welch, 1994). This is true for product as well as service marketing, since the level of risk and uncertainty involved is usually high in both cases (Ekeledo & Sivakumar, 1998). Therefore, there has been an increasing amount of research on service firm internationalization in line with the recent scholarly interest in international service trade.

The purpose of this paper is to build on the literature on service firm internationalization by suggesting an evaluation of services from business model perspective. With a business model view on service firms, this paper aims to cover all aspects (e.g. organizational, operational, financial) relevant for service value proposition, and explain how and why certain variables (e.g. capital intensity) may restrict the availability of foreign market entry options for service firms.

The contribution of this study to the service firm internationalization literature is twofold. First, it is among the first studies to include three dimensions to classify services in single analysis on foreign market entry mode choice. Second, this study is among the first to bring a business model perspective to service marketing, grounding the analysis in adjustment cost and transaction cost theories. Although transaction cost economics is frequently referred in the literature to account for the internationalization behavior of services, this study is the first to consider adjustment costs as comprehensively defined by Bigelow et al. (2019).

The rest of the paper is structured as follows. The next section deals with literature review and provides the conceptual basis for the model. The subsequent section introduces the model and the related propositions. Finally, the last section concludes the paper.

2. LITERATURE REVIEW AND CONCEPTUAL DEVELOPMENT

2.1. Classification of Services

Scholars in the field of internationalization have started exploring foreign market entry in service sector with the question of whether service firms differ significantly from their manufacturing counterparts regarding foreign market entry (Erramilli, 1990). Regarding the internationalization characteristics of the two, a major initial distinction was made between product and service firms via the classification of hard and soft services (Ekeledo & Sivakumar, 1998). The authors define hard services as *vehicle-based and object-based services*, while they define soft services as *contact-based and asset-based services* (Ekeledo & Sivakumar, 1998). For hard services, service production could be separated from consumption, as in advertising and

¹ United Nations Conference on Trade and Development

equipment leasing (Sanchez-Peinado et al., 2007). On the other hand, for soft services, it is impossible to separate production from consumption, as in restaurants and hospitals (Sanchez-Peinado et al., 2007).

Despite being highly instrumental in classifying services, the hard vs. soft distinction is far from sufficient in explaining the variation in service business models, since inseparability is only one of the elements which characterize services. For instance, despite both being soft in nature, hotel chains and management consultancies differ significantly in their value propositions and their underlying value creation mechanisms. Therefore, the rest of the distinguishing factors of services, namely intangibility, perishability, and heterogeneity (of the service experiences) should also be taken into consideration to develop a model for foreign market entry mode choice.

In order to explain the aforementioned variation in service business models further, scholars have introduced variables such as *capital intensity* and *degree of customization* (Pla-Barber et al., 2010). *Capital intensity* addresses the variation within services regarding the investment required (e.g. in physical assets) to start operating, differentiating hotel chains from management consultancies via addressing the differences in the degrees of intangibility and perishability of these services (Pla-Barber et al., 2010). On the other hand, *degree of customization* would help reflect the learning relationship between firm and its customers, as firms accumulate unique knowledge and thereby develop tailored services to their customers (Pla-Barber et al., 2010). In practice, degree of customization could differentiate hotel chains from private banks. Although both being soft services with high capital intensity, private banking requires considerably higher customization due to variation in the level of financial sophistication among clients, requiring relationship managers to be employed at local branches.

The relevance of this classification for foreign market entry is its exhaustiveness in covering different types of services, e.g. from private banking to plumbing. Furthermore, all three criteria (inseparability, capital intensity, degree of customization) reflect the variation in underlying business model elements for these services to a considerable extent.

The question of why the differences in business models play a role in foreign market entry mode choice is addressed with the related theory in the following sub-section.

2.2. Business Models

The business model concept provides a holistic perspective on how business is conducted, with an emphasis on value creation for all business model participants (Zott & Amit, 2010). Furthermore, the architecture of value creation, delivery, and capture mechanisms is what a business model describes (Teece, 2010).

As Zott & Amit (2013) argue, the business model is a new level and unit of analysis. The relevance of the business model construct in our case is that it grounds the aforementioned classification of services in theory. Since there are many similarities across service industries regarding the business models employed, analyzing the business model structures enables the generalization of findings beyond what is possible in industry-level studies. For instance, since value creation in both hotels and restaurant chains requires investment in property and training of staff for standardized service, grouping the two types of services

under one business model typology enables the generalization of findings at this level. On the other hand, some aspects internal to service firms are only valid at the strategic level, such as top management international experience (Herrmann & Datta, 2006). These aspects are also found to be significant in foreign market entry mode choice (Herrmann & Datta, 2006); however, they represent a higher (strategic) level of analysis compared to the business model. Although interactions between strategic and BM levels would be an interesting avenue for research, this topic is out of the scope of this paper.

In their paper, Zott & Amit (2009) introduce an *activity system* perspective to business model design. As the authors suggest, business models are in essence a system of activities spanning firm boundaries and going beyond the focal firm (Zott & Amit, 2009). Therefore, in configuring a system of activities, the focal firm makes a set of design choices, which in turn reflect the key characteristics of the business model (Zott & Amit, 2009). To further clarify the design choices that firms have to make, the authors introduce three *design elements* which define the architecture of an activity system: *content*, *structure*, and *governance* (Zott & Amit, 2009).

Activity system content is defined as the selection the activities to be performed as part of the business model (Zott & Amit, 2009). For instance; for airline businesses, procurement and maintenance of aircraft, selection of travel routes, and establishing ground operations all define the content of activities to be performed as part of the business model. On the other hand, *activity system structure* defines the linkages among these activities (Zott & Amit, 2009). In the airline example, the content of ground operations to be performed depends on the type of aircraft used, and airports in the travel route. The activity system structure defines the linkages among these interrelated set of activities. Finally, *activity system governance* touches on *who* performs the activities (Zott & Amit, 2009). In airline industry, while aircraft is supplied by specialist manufacturers, ground operations and maintenance are also usually provided by different parties. Depending on aspects such as resources and scale economies, the focal airline operator may choose to outsource activities such as these, while performing the core activities in the customer value proposition on its own.

The relevance of activity system perspective for foreign market entry mode choice is that mode choice implies a set of design choices for the underlying activity system. For instance, when a firm chooses licensing in foreign market entry, it might sacrifice the control of major aspects of service provision in favor of low-cost entry, while retaining the rights on the service script to be employed. Given the above definitions of each design element, the main element to be considered for foreign market entry mode choice is *activity system governance*. Drawing from Zott & Amit (2009), it is the element that defines the role of each stakeholder for host country BM activities. On the other hand, for the sake of simplicity, *content* and *structure* elements are assumed to be identical to the original (home country) BM in this analysis. Although there are studies that also incorporate changes in these two elements during service firm internationalization (e.g. McQuillan & Sharkey Scott, 2015); since this paper focuses on a specific internationalization topic (foreign market entry mode choice), it would benefit from simplification, leading to more clear conclusions. All in all, a *replication logic* (Volberda et al., 2015) is assumed for content and structure.

Before the introduction of the model; to further provide the theoretical grounds for the design of the governance element, two types of strategic costs rooted in economics, which are argued to be the main considerations in design tradeoffs, must be visited: *adjustment cost* and *transaction cost*.

2.3. Strategic Costs

Despite having strong roots in economics even before being utilized in the strategic management literature, the concepts of adjustment cost and transaction cost have been used only recently in business model-related research settings (e.g. Argyres et al., 2019; Bigelow et al., 2019). Nowadays, these two concepts are being considered under new light by strategic management researchers, and thus are taking on more comprehensive definitions than originally suggested in economics (Argyres et al., 2019). For the purpose of this paper, the definition of each concept, and subsequently, their relevance to this paper are presented in this sub-section.

According to transaction cost economics, as the sophistication of resources increases, the optimum form of governance for the exchanges of these resources shifts from markets to hierarchies (Williamson, 1996). Although more hierarchy means higher cost for an organization, costs related to not choosing the right governance mode for the exchange of these sophisticated resources are even higher (Argyres et al., 2009). In other words; outsourcing such sophisticated resources/assets leads to higher transaction costs, since increased uncertainty in the availability of the resource out of control leads to higher prices for the focal firm (Argyres et al., 2009).

On the other hand, adjustment cost refers to any costs (e.g. economic and organizational) related to repositioning a firm (Bigelow et al., 2019). In their literature review, Bigelow et al. (2019) present adjustment costs mentioned in the strategy literature as costs related (but not limited) to *imitating capabilities, resources and assets; accessing human capital and managerial expertise; acquiring and absorbing knowledge; overcoming lock-in from old knowledge; overcoming sunk costs or prior and credible commitments; investing in asset specificity; overcoming mobility barriers and time lags and time compression diseconomies*.

Given the definitions of transaction cost and adjustment cost, for any given firm, opting for high-control modes (e.g. Greenfield FDI) would naturally imply increased adjustment costs and decreased transaction costs. Since host country activities are governed by the focal firm, resources utilized to perform the BM activities come at lower transaction costs due to full control (Pla-Barber et al., 2010). On the other hand, investment in such resources in an uncharted territory (host country) means that the focal firm would incur increased adjustment costs, even in the case of replication of the home country BM, since adaptation to local dynamics is still required. On the flipside, opting for low-control modes (e.g. licensing) would imply increased transaction costs, since governance of a major part of the host country BM will be external to the focal firm hierarchy (Williamson, 1996; Pla-Barber et al., 2010). On the other hand, adjustment costs will naturally be lower in this case, since investment in the required resources and capabilities will not be undertaken by the focal firm in this BM design.

The relevance of adjustment and transaction costs for service firm internationalization lies not only in the strategic cost implications of foreign market entry mode choice, but also concerning the strategic

cost differentials implied by the varied nature of the existing BMs of service firms as discussed earlier. The classifications (inseparability, capital intensity, degree of customization) imply different transaction and adjustment cost profiles for each class of BMs. Therefore, the main argument which the model and propositions will be based is that *existing strategic cost profiles inform the market entry mode choice*, for the purpose of arriving at the optimal levels of tradeoff between adjustment and transaction costs incurred during foreign market entry.

2.4. Literature Wrap-Up: Foreign Market Entry Mode Choice in Services

Hard vs. Soft Services

Due to the manufacturing-like nature of hard services, initial studies have found no difference between manufacturing and hard service firms (e.g. architectural services) regarding foreign market entry behavior (e.g. Ekeledo & Sivakumar, 1998). On the other hand, for soft services (e.g. hotels), direct entry modes (e.g. Greenfield FDI or franchising) were found to be suitable as they enable the production and consumption to occur simultaneously in the host country (Ekeledo & Sivakumar, 1998).

From the strategic costs point of view, soft services imply higher transaction costs in the case of low control modes compared to hard services, due to the heterogeneity involved in the provision of this type of services (Pla-Barber et al., 2011). As the value proposition builds around customer contact, the resources and capabilities deployed to reduce heterogeneity hold a pivotal role, implying transaction costs (Erramilli, 1990). As a result, Erramilli (1990) argues that while export is an option for hard services (low control mode), options for soft services firms are limited to contractual entry, licensing/franchising and FDI; which represent medium- to full-control modes.

Regarding the role of adjustment costs in the foreign market entry mode choice of hard vs. soft services; since the options for soft services are limited to mid- to full- control modes as mentioned above due to transaction cost considerations, adjustment costs would be expected to have limited role in entry mode choice. On the other hand, as a wider range of options is available for hard services (Erramilli, 1990), if adjustment costs such as *investing in asset specificity* and *overcoming mobility barriers* (Bigelow et al., 2019) exist, these costs would be expected to lead service firms to choose low control modes.

Capital Intensity

Capital intensity is another distinguishing factor in services. It implies the level of financial commitment (usually through investment in fixed assets) required to fulfill the value proposition of the focal service firm (Pla-Barber et al., 2010). According to Pla-Barber et al. (2010), higher capital intensity increases the risk involved in entering a foreign market, as a full control mode requires considerable investment in the host country. Furthermore, Erramilli & Rao (1993) argue that capital intensity represents fixed investment, escalating resource commitments and costs of integration.

From business model perspective, the fixed investment required in services with high capital intensity is related to the fulfillment of value proposition regarding the *tangibles* element of this type of services. As

Carman (1990) argues, tangibles (tangible elements of a service such as amenities in a hotel) are a major component of perceived service quality. This is especially the case for services such as lodging, where tangibles are a very important part of the value proposition (Akbaba, 2006).

Since investment in fixed assets is inevitable for the provision of services with high capital intensity, the risks related to investing in foreign territory should be mitigated. Building on the concept of *activity systems* (Zott & Amit, 2009); decoupling the activities related to foreign market entry, most service firms apply low- to medium-control modes such as export and franchising in entering foreign markets.

As the literature evidence suggests, *adjustment cost* is the primary distinguishing factor in choosing the foreign market entry mode in service firms with high vs. low capital intensity, as investment in capital and resource commitments mentioned by Erramilli & Rao (1993) are classified as adjustment cost by Bigelow et al. (2019). On the other hand, transaction cost is not commonly referred in the literature as a distinguishing factor for choice for this service classification.

Degree of Customization

Customization refers to a learning relationship between firms and their customers through the direct firm response to customer preferences and needs over time (Pla-Barber et al., 2010). Furthermore, the customization of services helps firms develop specialized assets (Ekeledo & Sivakumar, 2004). These specialized assets reflect competitive advantage for service firms, since these assets are also hard to imitate (Teece, 2010). Fladmoe-Lindquist & Jacque (1995) give brand names and other reputation-specific assets as specialized assets, and argue that contractual modes such as franchising are not suitable for foreign market entry by firms with such assets. In line with these arguments, tacitness of know-how is given as a factor that increases the likelihood of selection of a full-control mode (Sanchez-Peinado et al., 2007).

For highly customized services, transaction cost is the main cost concern that leads service firms to opt for full-control modes (Erramilli & Rao, 1993). On the other hand, given the difficulty of acquisition/accumulation of specialized assets mentioned by Fladmoe-Lindquist & Jacque (1995), adjustment cost to adapt to host country characteristics could also be considered to some extent.

3. RESEARCH PROPOSITIONS

In the light of the literature provided above, the research question is formulated as follows:

How do inseparability, capital intensity, and degree customization characteristics of services inform foreign market entry mode choice in service firms?

The research propositions to address the research question is illustrated in Table 1. The subsequent sections provide the reasoning behind the propositions. Although there are many other determinants of market entry mode such as strategic-level variables (e.g. top management team composition as mentioned by Herrmann & Datta (2006)), the following propositions are made assuming all other factors are constant across the eight service typologies specified. Therefore, the propositions are put forward in relative terms.

Inseparability	Capital Intensity	Degree of Cust.	Example	Mode of Foreign Market Entry
Hard Service	Low	Low	Basic Software-as-a-Service (SaaS)	Low Ctrl. Mode (e.g. direct/indirect export)
Hard Service	Low	High	Architectural Services	Medium Ctrl. Mode (e.g. licensing, minority JV)
Hard Service	High	Low	Logistics	Low Ctrl. Mode (e.g. direct/indirect export)
Hard Service	High	High	Servitized Manufacturing	Medium Ctrl. Mode (e.g. JV)
Soft Service	Low	Low	In-Home Care	Med-High Ctrl. Mode (e.g. majority JV)
Soft Service	Low	High	Management Consulting	High Ctrl. Mode (e.g. majority JV, greenfield FDI)
Soft Service	High	Low	Hotel Chains, Restaurants	Low-Med Ctrl. Mode (e.g. licensing, franchising)
Soft Service	High	High	Private Banks, Hospitals	Med-High Ctrl. Mode (e.g. majority JV)

Table 1. The Propositions

3.1. Hard Service, Low Capital Intensity, Low Degree of Customization

This combination represents services that are produced separately from consumption, that do not require fixed investments to operate, and that have limited customization. Most software services and especially software-as-a-service firms represent this category. For instance, a web-based accounting platform does not require any physical presence of service personnel to aid in consumption, since the software had been configured beforehand according to the generic bookkeeping & invoicing needs of clients. Second, the main cost item in such services is selection and retention of capable software engineers, with the business model requiring little fixed investment in servers & cloud services. Third, the degree of customization is low, since such web-based platforms usually have little specialist attention to particular needs of clients, and since they usually offer a generic service at a low price by keeping the costs of marketing, sales & customization low.

As the example illustrates, transactions costs are expected to be lower in this type of services due to 1-hard service nature (Pla-Barber et al., 2011), and 2-low degree of customization (Erramilli & Rao, 1993). As this alleviates the need for full control in the governance of host country operations (Pla-Barber et al., 2010), it is plausible to argue that this type of service firms are more likely to opt for low control modes such as direct/indirect export. Therefore:

Proposition #1. Hard services firms with low capital intensity and a low degree of customization are more likely to opt for low control modes in foreign market entry.

As low capital intensity would imply lower adjustment cost of establishing presence in the host market (Erramilli & Rao, 1993; Bigelow et al. 2019), this type of firms could also consider higher control modes such as licensing when additional services to customize the service can be offered by host country partners. For instance, SAP works with local partners in host markets for customization of its general purpose enterprise resource planning (ERP) modules. However, customized ERP service would fall into the next service category.

3.2. Hard Service, Low Capital Intensity, High Degree of Customization

In this business model classification, low capital intensity and high degree of customization would urge for higher control modes, due to low adjustment cost and high transaction cost (Erramilli & Rao, 1993). On the other hand, the service being hard in nature enables production remotely from customers. This scenario would be the case for most architectural services. Although this type of firms would benefit from direct customer contact, joint venture with a local partner with market knowledge would probably be the most suitable mode of entry. A similar collaboration is applied by SAP as mentioned, this time via licensing agreements with local solution providers. Therefore:

Proposition #2. Hard services firms with low capital intensity and a high degree of customization are more likely to opt for medium control modes in foreign market entry.

3.3. Hard Service, High Capital Intensity, Low Degree of Customization

A typical example for this classification would be international logistics, where companies usually have little presence in host markets, making contractual agreements with host market counterparts to undertake local delivery. For this service classification, both low transaction costs due to separability & low degree of customization, and high adjustment costs due to high capital intensity would urge service firms to opt for low control modes such as direct/indirect export or contractual agreements. Therefore:

Proposition #3. Hard services firms with high capital intensity and a low degree of customization are more likely to opt for low control modes in foreign market entry.

3.4. Hard Service, High Capital Intensity, High Degree of Customization

In addition to the major role of tangibles which are produced separately from consumption, and high capital intensity involved in the production of these tangibles, the services provided to customers by this type of firms are also highly customized. These characteristics highly reflect the service-dominant logic of marketing in many product firms (Vargo & Lusch, 2007). While this is the business model that would raise the highest doubt in whether this type of firms should actually be categorized as service firms, it is the service-dominant nature of the value offering enables this categorization.

An example for this type of firms would be manufacturing firms which have undergone service transformation, such as Atlas Copco (Visnjic et al., 2018). This type of engineering companies undertake various service-related activities for their products operating on client site (Visnjic et al., 2018). Although

the high degree of customization implies transaction costs, the separable nature of service production from consumption would allow for export of the tangibles, while wholly-owned subsidiaries can be established in host countries for customer service. With a hybrid mode such as this, adjustment costs related to capital investment can be reduced while ensuring lower transaction costs achieved via direct customer contact.

Proposition #4. Hard services firms with high capital intensity and a high degree of customization are more likely to opt for medium or hybrid control modes in foreign market entry.

3.5. Soft Service, Low Capital Intensity, Low Degree of Customization

This type of soft services requires little capital to start operation, and do not demand much customization on the services offered. Although this type of firms with neither fixed assets nor market-related capabilities (due to customization) is rare in the international arena, some forms of event management companies could be exemplified (e.g. Cheng & Sundell, 2011).

In addition to the transaction cost aspect involved in soft services, modest adjustment costs due to low capital intensity would encourage this type of firms to consider high control modes for foreign market entry. On the other hand, low level of customization would reduce the need for full control, enabling partnerships such as joint venture with local counterparts. Therefore:

Proposition #5. Soft services firms with low capital intensity and a low degree of customization are more likely to opt for medium to high control modes in foreign market entry.

3.6. Soft Service, Low Capital Intensity, High Degree of Customization

This type of services requires direct contact with customers during service delivery, they do not require investment in fixed assets, and the service provided is highly customized. A typical example for this business model is management consulting firms. While on the one hand, scope economies and brand recognition are the main drivers of internationalization for this type of firms, the high knowledge-intensity and requirements for deep client knowledge imply liability of foreignness (Jensen & Petersen, 2014).

As previously mentioned, the transaction cost implications of soft services with high degree of customization, coupled with low adjustment costs involved in high-control modes for service firms with low capital intensity, strongly suggest a full control foreign market entry mode (e.g. greenfield FDI or acquisition) for this type of firms. Therefore:

Proposition #6. Soft services firms with low capital intensity and a high degree of customization are more likely to opt for full control modes in foreign market entry.

3.7. Soft Service, High Capital Intensity, Low Degree of Customization

Hotels and restaurants are characterized by this this classification. As fixed asset requirements (high capital intensity) increase the adjustment costs involved in entering foreign markets, a low degree of customization implies lower transaction costs. Especially via standardization tools such as service scripts, it is easy for this type of firms to mitigate the risks involved via franchising (Pla-Barber et al., 2011).

A typical example for soft service firms with high capital intensity and low degree of customization is Starbucks. While the company has a strong brand name, its business model can easily be replicated. Therefore, the company works with local partners, such as Shaya Group in the case of entry into Middle Eastern markets. Thus:

Proposition #7. Soft services firms with high capital intensity and low degree of customization are more likely to opt for medium control modes in foreign market entry.

3.8. Soft Service, High Capital Intensity, High Degree of Customization

Another variation of retail-like soft services with high capital intensity, this type of services require the attention of service providers to specific client needs. As in the case of management consulting, the service would be conducted by highly trained professionals, being a source of transaction costs. On the other hand, this type of services differs from their low-capital-intensity counterparts with significant investment in fixed assets such as branches and facilities, thus implying high adjustment costs. Typical examples for firms that employ this business model are private banking firms and hospitals. While the service in private banks is highly customized according to the sophistication of customers, serving these customers require retail branches in areas populated with affluent customer base. Regarding hospitals, specialist doctors also provide a highly customized service to patients case by case, using the advanced facilities (e.g. operating room) and equipment provided.

Due to high customization needs, this business model requires a higher-control mode compared with the previous classification. Thus:

Proposition 8. Soft services firms with high capital intensity and high degree of customization are more likely to opt for medium to high control modes in foreign market entry.

4. DISCUSSION AND CONCLUSION

The purpose of this study was to leverage the emerging theory on business models and related strategic management concepts to explain foreign market entry mode choice in services. It illustrates that adjustment and transaction costs play a pivotal role in providing the theoretical grounds for how different service classifications inform foreign market entry mode choices. Furthermore, this study is among the first of its kind to incorporate all three dimensions (inseparability, capital intensity, degree of customization) in a single model. However, given the granularity of the three-dimension classification, assumptions had to be made during model formulation to avoid further complexity.

While the model assumptions help draw a clear picture of the proposed relationships, they also account for the main limitations of this study. First, the *all other factors being equal* assumption isolates the study from the real world, diminishing the practical applicability of the model. Future studies might incorporate variables from other levels and disciplines to draw a more clear picture of foreign market mode choice for service firms. Second, service classifications are not limited to the three dimensions presented in this paper. More dimensions would add further granularity of the model; however, it may not be practical in empirical terms in terms of sample size requirements dictated by each variable introduced. Third, each dimension is assumed to have a binary nature (e.g. low vs. high) rather than operating on a continuum, making it difficult to account for nuances in practice, which may alter decision making in foreign market entry mode choice. Precisely for this reason, it was difficult to find real world examples from the service sector for some of the theoretical deductions on how a certain service classification should inform foreign market entry behavior. Fourth, the weight of each dimension in foreign market entry mode choice will likely vary in empirical designs, since some dimensions (e.g. degree of customization) may have higher explanatory power than others.

In addition to the above considerations, future studies should take online services and digital transformation of service firms into account. The strategic cost implications of digital services, and their implications for decision making would be a fruitful avenue for future research.

5. REFERENCES

Akbaba, Atilla. (2006). "Measuring service quality in the hotel industry: A study in a business hotel in Turkey". *International Journal of Hospitality Management* 25(2), 170-192.

Argyres, Nicholas, Joseph T. Mahoney, and Jackson Nickerson. (2019). "Strategic responses to shocks: Comparative adjustment costs, transaction costs, and opportunity costs". *Strategic Management Journal* 40, 357-376.

Ball, David A., Valerie J. Lindsay, and Elizabeth L. Rose. (2008). "Rethinking the Paradigm of Service Internationalisation: Less Resource-intensive Market Entry Modes for Information-intensive Soft Services". *Management International Review* 48(4), 413-431.

Benito, Gabriel R. G., and Lawrence S. Welch. (1994). "Foreign Market Servicing: Beyond Choice of Entry Mode". *Journal of International Marketing* 2(2), 7-27.

Bigelow, Lyda, Jackson A. Nickerson, and Woo-Yong Park. (2019). "When and how to shift gears: Dynamic trade-offs among adjustment, opportunity, and transaction costs in response to an innovation shock". *Strategic Management Journal* 40, 377-407.

Carman, James M. (1990). "Consumer Perceptions of Service Quality: An Assessment of the SERVQUAL Dimensions". *Journal of Retailing* 66(1), 33-55.

Cheng, Jenny and Hanna Sundell. (2011). "Foreign Market Entry Modes of Running Events -the Internationalization of Göteborgs Varvet Half Marathon". *University of Gothenburg*.

- Ekeledo, I., and K. Sivakumar.** (1998). "Foreign Market Entry Mode Choice of Service Firms: A Contingency Perspective", *Journal of the Academy of Marketing Science* 26(4), 274-92.
- Ekeledo, I., and K. Sivakumar.** (2004). "International Market Entry Mode Strategies of Manufacturing Firms and Service Firms", *International Marketing Review* 21(1), 68-101.
- Erramilli, M. K.** (1990). "Entry Mode Choice in Service Industries", *International Marketing Review* 7(5).
- Erramilli, M. K., and C. P. Rao.** (1993). "Service Firms' International Entry-Mode Choice: A Modified Transaction-Cost Analysis Approach", *Journal of Marketing* 57(3).
- Fladmoe-Lindquist, Karin, and Laurent L. Jacque.** (1995). "Control Modes in International Service Operations: The Propensity to Franchise", *Management Science* 41(7), 1238-1249.
- Grönroos, C.** (1999). "Internationalization Strategies for Services", *Journal of Services Marketing* 13(4/5), 290-97.
- Jensen, Peter D. Orberg, and Bent Petersen.** (2014). "Value Creation Logics and Internationalization of Service Firms", *International Marketing Review* 31(6), 557-575.
- McQuillan, Deidre, and Pamela Sharkey Scott.** (2015). "Models of Internationalization: A Business Model Approach to Professional Service Firm Internationalization", *Business Models and Modelling* 33, 309-345.
- Pla-Barber, Jose, Esther Sanchez-Peinado, and Anoop Madhok.** (2010). "Investment and Control Decisions in Foreign Markets: Evidence from Service Industries", *British Journal of Management* 21(3), 736-753.
- Pla-Barber, Jose, Fidel Leon-Darder, Cristina Villar.** (2011). "The internationalization of soft-services: entry modes and main determinants in the Spanish hotel industry", *Service Business* 5, 139-154.
- Herrmann, Pol, and Deepak K. Datta.** (2006). "CEO Experiences: Effects on the Choice of FDI Entry Mode", *Journal of Management Studies* 43(4), 755-778.
- Sanchez-Peinado, Esther, Jose Pla-Barber, and Louis Hebert.** (2007). "Strategic Variables That Influence Entry Mode Choice in Service Firms", *Journal of International Marketing* 15(1), 67-91.
- Teece, David J.** (2010). "Business Models, Business Strategy and Innovation", *Long Range Planning* 43(2-3), 172-94.
- UNCTAD.** (2019). "e-Handbook of Statistics", stats.unctad.org/handbook/Services/Total.html
- Vargo, Stephen L., and Robert F. Lusch.** (2007). "Service-dominant Logic: Continuing the Evolution", *Journal of the Academy of Marketing Science* 36(1), 1-10.
- Visnjic, Ivanka, Andy Neely, and Marin Jovanovic.** (2018). "The Path to Outcome Delivery: Interplay of Service Market Strategy and Open Business Models", *Technovation* 72-73, 46-59.
- Volberda, Henk, Frans van den Bosch, and Kevin Heij.** (2015). "Reinventing Business Models: How Firms Cope with Disruption", *Oxford University Press*.

Williamson, Oliver E. (1996). "Transaction cost economics and the Carnegie connection"*Journal of Economic Behavior & Organization* 31(2), 149-155.

Zott, Christoph, and Raphael H. Amit. (2009). "Designing Your Future Business Model: An Activity System Perspective",*SSRN Electronic Journal*.

Zott, Christoph, and Raphael Amit. (2010). "Business Model Design: An Activity System Perspective",*Long Range Planning* 43(2-3), 216-26.

Zott, Christoph, Raphael H. Amit, and Lorenzo Massa. (2011). "The Business Model: Recent Developments and Future Research",*SSRN Electronic Journal*.

Zott, Christoph, and Raphael Amit. (2013). "The Business Model: A Theoretically Anchored Robust Construct for Strategic Analysis",*Strategic Organization* 11(4), 403-11.

RESEARCH ARTICLE/ ARAŞTIRMA MAKALESİ

REZERV PARALARIN GELECEĞİNE İLİŞKİN BİR AMPİRİK ÇALIŞMA

Prof. Dr. Ali ALP¹¹TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Bölümü, Ankara.
aalp@etu.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-1469-5408Prof. Dr. Saim KILIÇ²²Altınbaş Üniversitesi, İşletme Bölümü, İstanbul.
saim.kilic@altinbas.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-7180-2201Hadi GÖNÜLALÇAK³³Hacettepe Üniversitesi, İşletme Doktora Öğrencisi, Ankara.
hadigonulalcak@hacettepe.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-8940-1019

Received Date/Geliş Tarihi: 13.12.2019 Accepted Date/Kabul Tarihi: 21.05.2020

Öz

Bu çalışmanın amacı, ABD Doları'nın lider rezerv para statüsünü gelecekte koruyup koruyamayacağını ve dolayısıyla da küresel ekonominin yeni bir lider rezerv para talep etme olasılığının bulunup bulunmadığını araştırmaktır. Çalışmada, önce rezerv varlık statüsünü tanımlayıcı değişkenler, ABD Doları ve Avro esas alınarak 1979-2015 dönemi için panel veri yöntemi ile modellenmiş; ardından da gelecek 15 yılda ABD Doları ve Avro ile potansiyel vadeden Yuan'ın rezerv para olarak zaman içerisindeki trendi olası senaryolar altında incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, ilk olarak, rezerv para olmanın en güçlü belirleyicilerinin ülke ekonomisinin küresel ekonomi içindeki payı, finansal piyasalarının gelişmişlik düzeyi ve paranın değerini koruması olduğu anlaşılmıştır. İkinci olarak, ABD'nin geçmiş yıllarda gözlemlenen finansal gelişimini devam ettirdiği takdirde ABD Doları'nın lider rezerv para statüsünü koruyabileceği öngörülmektedir. Aksi takdirde, ABD ekonomisinin küresel ekonomi içerisinde aldığı payın azalması ve ABD dolarındaki değer kaybının sürmesi ile birlikte, ABD Dolarının lider rezerv para statüsünü kaybedeceği beklenmektedir. Üçüncü olarak, Avro'nun tüm olası senaryolar altında rezerv varlıklar içerisindeki payında azalma trendi öngörüldüğünden, Avro'nun lider rezerv para birimi olarak talep edilemeyeceği beklenmektedir. Dördüncü olarak, Yuan'ın değer kaybetmemesi, Çin'in finans piyasalarını açması, Yuan'ı çevrilebilir (konvertibl) kılması ve Yuan cinsinden varlıkları piyasaya sürmesi durumunda, Yuan'ın yakın ve orta vadede olmasa bile uzun vadede rezerv para için güçlü bir aday olabilme kapasitesinin bulunduğu tahmin edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rezerv Para, Rezerv Biriktirme, Lider Rezerv Para, Uluslararası Para Sistemi**JEL sınıflaması:** E42, F30, G15

AN EMPIRICAL STUDY ON THE FUTURE OF RESERVE CURRENCIES

Abstract

The aim of this paper is to investigate whether the U.S. dollar will lose its hegemony as a global reserve currency in the future, and to therefore determine the likelihood of a worldwide demand for a new reserve currency. As the first stage of the study, the variables that define the reserve asset status have been modelled for the period of 1979-2015 using U.S. Dollar and Euro based-panel (data) analysis; and then the future appreciation trend of U.S. Dollar, Euro as well as Yuan as a potential global reserve currency for the next 15 years has been examined under different scenarios. The findings of the study have firstly shown that the most obvious determinants of being a reserve currency are country share of world GDP, the level of development of a country's financial markets, and a country's efforts to preserve the value of its own currency. Secondly, based on the results of this study, it is predicted that the U.S. Dollar can maintain its reserve-currency status as long as the United States preserves its financial progress as it did over the past decades. Otherwise, it is expected that the U.S. Dollar may lose its reserve-currency status if U.S. role in global economy declines further and the U.S. Dollar continues to depreciate. Thirdly, it is anticipated that there will be no global demand for Euro replacing the U.S. Dollar as the new leading reserve currency since Euro is projected to lose further share in global FX reserves under all possible scenarios. And fourthly, Yuan is seen as a currency with strong capacity for becoming the new candidate of reserve currency, not in the short or medium term maybe, but in the long run, if China keeps Yuan strong, continues to open its financial markets, makes Yuan fully convertible and issues Yuan-denominated assets.

Keywords: Reserve Currency, Reserve Accumulation, Leading Reserve Currency, International Monetary System

JEL Classification: E42, F30, G15

1. GİRİŞ

Uluslararası rezerv varlıklar; bir ülkenin dış finansman ihtiyacını karşılamak, dış borçlanmalara karşılık göstermek, döviz piyasalarına müdahalede bulunmak, ulusal para birimine ve ekonomiye güven tesis etmek için ulusal para otoritesinin hazırda bulundurduğu yabancı para cinsinden kaynaklardır. Ayrıca, muhtemel ekonomik dalgalanmalara veya acil durumlara karşı da ulusal otoriteler rezerv varlık bulundurmaktadırlar. Nitekim, uluslararası rezerv varlıkların beklenenin altında kalması; ülke risk primlerini artırması, borç sürdürülebilirliğinin sorgulanması, yabancıların yatırımlardan kaçınması gibi istenmeyen sonuçlara neden olabilmektedir.

Uluslararası rezerv varlıklar özellikle 1990 sonrasında finansal serbestleşmenin zirveye ulaşması ile birlikte önemli seviyelerde artış göstermiş, 2000 yılından sonra bu artış çeşitli sebeplerle daha da hızlanarak geleneksel kaidelerdeki rezerv yeterlilik oranlarının çok üstüne çıkmıştır (WB, 2017; Sandri, 2014; Durdu ve Diğerleri, 2007; Wen, 2011; Caballero ve Diğerleri, 2008; Mendoza ve Diğerleri, 2009; Ju ve Wei, 2010). Özellikle finansal serbestleşme sonrası dönemde sıklığı ve şiddeti artan finansal krizlerin olumsuz etkilerinden sakınmak ve ekonomilerindeki dalgalanmalarını en aza indirebilmek için cari işlemler açığı veren gelişmekte olan ülkeler, geleneksel oranların çok üstünde rezerv varlık biriktirmeye başlamışlardır

(Aizenman ve Diğerleri, 2010; Aizenman ve Ito, 2011 ve 2012). 2000 sonrası dönemde rezerv varlıklarındaki artışlar ise daha çok merkantilist politikalar izleyen Uzak Doğu Asya ülkelerinde görülmüştür (Dooley ve Diğerleri, 2004; Jeanne, 2007; Delatte ve Fouquau 2012).

2015 yılına gelindiğinde, Çin'den sonra en fazla uluslararası rezerv biriktiren ülkelerin sırasıyla Japonya, Suudi Arabistan ve İsviçre olduğu anlaşılmaktadır. Çok uzun zamandır yaşamakta olduğu deflasyonist baskılardan kurtulmak için Japonya'nın, küresel finansal kriz sonrası Franktaki değerlenmenin önüne geçebilmek için İsviçre'nin ve 2000 sonrası dönemde aşırı değerlenen petrolün Riyalde neden olduğu yukarı yönlü baskıları azaltabilmek için Suudi Arabistan'ın döviz piyasalarına müdahalede bulunmaları bu ülkelerde rezerv varlık artışlarına neden olmuştur. Bu bağlamda, döviz piyasalarına müdahale gerekçesi her bir ülke için farklı olsa da rezerv varlık artışları merkantilist politika güden ülkelere benzer bir sonuç ortaya çıkarmıştır.

Ancak, rezerv varlıklardaki artışlar bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Ülkelerin rezerv varlık biriktirerek piyasalardaki reel faizleri düşürmesi bir yandan piyasalarda kaldıraç araçlarının kullanımını yaygınlaştırarak finansal kırılganlığa yol açarken, diğer yandan risk iştahını artırarak emtia ve konut gibi varlık piyasalarında spekülasyon balonlarının oluşmasına sebebiyet vermektedir (Farhi ve Diğerleri, 2011). Bu bağlamda, tüm ülkelerin rezerv varlık biriktirmeleri gerçekte makroekonomik istikrarsızlıklara neden olmakta, bölgesel ve küresel düzeyde yaşanacak muhtemel krizlere yol açabilmektedir. 2007 yılında ABD konut piyasasında başlayan ve tüm dünyayı saran küresel finansal kriz örnek olarak verilebilir.

Ayrıca, küresel ekonominin rezerv talebinin ABD Doları cinsinden karşılanıyor olması (IMF, 2017), küresel ekonominin likiditesini ABD'nin bütçe açığına bağladığından, bu durum uluslararası para sistemini yeni bir Triffin İkilemi'ne sürüklenmesi riskini ortaya çıkarmıştır (Farhi ve Diğerleri, 2011; Obstfeld, 2011). Bilindiği gibi, Bretton-Woods sisteminin en önemli eksikliklerden biri ekonomik büyümeye paralel bir şekilde altın rezervlerinin artmaması durumuna yönelik sistematik bir politika önerisinin olmayışıdır (Triffin, 1960). Bu nedenle, ABD cari dengesindeki bozulmanın süreklilik kazanması ABD'nin \$35/ons vaadini yerine getirememesine sebebiyet vererek bir Dolar-Altın krizine neden olmuştur. Literatüre "Triffin İkilemi" olarak geçen bu kriz, Bretton-Woods sisteminin yıkılmasına sebebiyet vererek ülkeleri sabit kur sisteminden dalgalı kur rejimine geçiş yapmak durumunda bırakmıştır. Günümüzde ise artan belirsizlik ve yaşanan krizlerin yanı sıra son dönemdeki cari dengesizlikler ABD Doları cinsinden rezerv varlık talebini sürekli olarak artırmaktadır. Ancak, ABD ekonomisinin küresel ekonomi içerisindeki aldığı payın azalıyor olması, tıpkı Triffin İkilemi'ne benzer şekilde, güvenli olarak bilinen ABD Doları cinsinden varlıkların değerini koruyamamasıyla (Obstfeld, 2011) ve küresel ekonomiye kriz zamanlarında yeteri kadar likidite verememesiyle (Farhi ve Diğerleri, 2011; Obstfeld, 2011) sonlanabile ihtimalini doğurmaktadır.

Tam da bu tür endişelerin ortaya çıktığı dönemde, ABD dolarının gelecekte rezerv para olarak kalıp kalamayacağı konusunun araştırılması ekonomi literatürün gündemine girmeye başlamıştır. 1999 yılında Avro'nun yürürlüğe girmesi ve 2000 sonrası dönemde Çin ekonomisinin gösterdiği hızlı ekonomik büyüme, Avro'nun ve Yuan'ın lider rezerv para olma senaryolarını güçlendirerek, bu alanda akademik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Chinn ve Frankel (2005), Avro'nun ABD Dolarını geçerek lider rezerv para birimi olabilmesini sorguladıkları çalışmalarında, 1973-1998 yılları arasında rezerv para statüsünü belirleyen değişkenleri ampirik olarak test etmişlerdir. Çalışmada merkez bankası uluslararası rezerv varlıklar ile ülke ekonomisinin küresel ekonomi içerisinde aldığı pay, enflasyon oranı, kur oynaklığı ve döviz işlem hacmi arasında %99 gibi yüksek bir istatistiksel anlamlılık düzeyinde ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca uluslararası rezerv paraların rezerv varlıklar içerisinde aldığı payların nasıl bir eğilim göstereceği araştırılmış olup, kur oynaklıklarının ve kurlardaki değer kayıplarının aynı seviyede olacağı varsayımı altında ABD Doları'nın lider rezerv para birimi olma statüsünü koruyacağı öngörülmüştür. Çalışmada son olarak, Avrupa ülkelerinin ve özellikle İngiltere'nin Avro Bölgesi'ne katılmaları durumunda ABD Doları'nın ve Avro'nun rezerv varlıklar içerisindeki paylarının nasıl bir trend izleyeceği dört farklı senaryo altında incelemiştir. Gelişmiş bir mali piyasaya sahip İngiltere'nin ve diğer Avrupa bölgesi ülkelerinin 2020'de Avro Bölgesi'ne katılması ve ABD Doları'ndaki değer kayıplarının sürmesi durumunda, 2022 yılında Avronun lider rezerv para birimi olarak ABD Doları'nın yerini alabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Ancak, 2016 yılında gerçekleştirilen Brexit sürecinin söz konusu senaryonun gerçekleşme ihtimalini büyük oranda ortadan kaldırdığı görülmektedir.

Submariman (2011), Yuan'ın uluslararası rezerv varlıklar içerisinde aldığı payı artırarak lider rezerv para birimine gelmesini tartıştığı çalışmasında, 1900-2010 yılları arasında rezerv paraya sahip ülkeler için uluslararası rezerv varlık statüsünü belirleyen değişkenleri ampirik olarak test etmiştir. Çalışmada; para birimlerindeki değer kayıpları ve finansal gelişmişlik seviyesi yeterli veri olmaması nedeniyle kapsam dışında bırakılmış olup, merkez bankası uluslararası rezerv varlıklar ile diğer belirleyici unsurlar olan ülke ekonomisinin küresel ekonomi içerisinde aldığı pay, küresel ticaretten aldığı pay ve küresel sermaye fazlalığından aldığı pay arasında %67 oranında istatistiksel anlamlılık ilişkisi olduğu saptanmıştır. Çalışmada, ABD Doları'nın uluslararası rezerv varlıklar içerisindeki payının olması gerekenden yüksek olduğu sonucuna varılmış olup, ABD Doları için oluşan bu fazlalığın Yuan tarafından alınabileceği öne sürülmüştür. 2010 – 2030 döneminde ABD ve Avro Bölgesi ekonomilerinin küresel ekonomiden alacakları payların 5,5 ve küresel ticaretten alacakları payların 2-3 puan azalacağı öngörüsü çerçevesinde, ABD Doları'nın ve Avro'nun uluslararası rezerv varlıklar içerisindeki paylarının % 20-25 seviyelerine ineceği, dolayısıyla da bu azalışın hali hazırda en güçlü rezerv para adayı olan Yuan tarafından telafi edileceği, böylelikle Yuan'ın uluslararası rezerv varlıklar içerisinde alacağı payın 2030 yılına gelindiğinde %40-45 seviyelerine çıkabileceği iddia edilmiştir.

Dünyada finansal istikrarsızlıkların yaşandığı, kur dalgalanmalarının devam ettiği ve ticaret savaşlarının boy gösterdiği bir dönemde rezerv paraların öneminin giderek arttığı dikkate alınarak, bu alandaki sınırlı literatüre de katkı sağlamak amacıyla, rezerv paraların geleceğine ilişkin bir çalışmanın yararlı olacağı düşünülmüştür. Bu çerçevede, çalışmamızda, uluslararası rezerv para olmanın belirleyicileri ampirik olarak belirlendikten sonra, bu belirleyiciler çerçevesinde gelecek 15 yılda Dolar, Avro ve Yuan'ın lider rezerv para olma potansiyellerinin araştırılması amaçlanmıştır.

Bu kapsamda, çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Bundan sonraki ikinci bölümde, araştırmada kullanılan veri seti ve araştırmanın metodolojisi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Son bölümde ise çalışmanın sonuçları özetlenmiştir.

2. VERİ SETİ VE METODOLOJİ

Rezerv paraların geleceğinin analiz edilebilmesi için öncelikle uluslararası rezerv para statüsünde olmanın belirleyicilerinin modellenmesi gerekmektedir. Ekonomi yazınında uluslararası rezerv para statüsünün temel belirleyici unsurları, esas olarak; (i) ekonomik büyüklük, (ii) finansal sistemin gelişmişlik düzeyi, (iii) ulusal paraya olan güven ve (iv) network dışsallıkları şeklinde ortaya konulmaktadır (Chinn ve Frankel, 2005; Subramanian, 2011; Prasad ve Ye, 2013).

Ekonomik büyüklük, rezerv para için önemli bir unsurdur. Zira bir ülkenin küresel ekonomi içerisinde üretimden, ticaretten ve finansal işlemlerden aldığı pay, o ülkenin parasının kullanılabilirliğini artırmaktadır. Araştırmamızda ekonomik büyüklük göstergesi olarak, gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) küresel ekonomi içerisindeki payı alınmıştır. Araştırmamızda "GDP" olarak adlandırılan bu değişkene ilişkin veri, Dünya Bankası veri setlerinden elde edilmiştir (WB, 2018). İkinci olarak, rezerv para için açık, gelişmiş ve derinleşmiş bir finans sistemine gereksinim vardır. Finansal sistemin gelişmişlik göstergesi olarak, sermaye piyasaları kapitalizasyonunun GSYİH'ya oranı seçilmiştir. Araştırmamızda "StockCap" olarak ifade edilen bu veri, Federal Reserve Bank of St. Louis veri setlerinden temin edilmiştir (FRED, 2018a ve 2018b). Rezerv para olmanın üçüncü belirleyici unsuru, paranın değerinde ciddi dalgalanmaların olmaması ve değerini koruyabilmesidir. Zira gelecekte paranın değerini yitireceği beklentisi varsa, söz konusu paradan kaçışlar hızlanacaktır. Bu unsurun göstergesi olarak da tüketici fiyat endeksi baz alınmıştır. 1979 – 1999 yıllarını kapsayan dönemde tüketici fiyat endeksi, bu döneme ait İngiltere hariç ECU ülkelerinin tüketici fiyat endeksi verilerinin ortalaması olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte çalışma kapsamına sadece ABD Doları ve Avro para birimlerinin dahil edilmesinden dolayı, para birimlerindeki değer kaybını gösteren salt enflasyon verisi yerine, diğer rezerv paraya sahip ülkelerin enflasyon verilerinin ortalamasından yüzdesel olarak ne kadar saptığı dikkate alınmıştır. Böylelikle, çalışmada tüm rezerv paralarda yaşanan değer kayıplarının birlikte dikkate alınması sağlanmıştır. Araştırmamızda "Inflation" olarak ifade edilen bu veri, Dünya Bankası veri setlerinden elde edilmiştir (WB, 2018). Son olarak, network dışsallıkları olarak bilinen ulusal ticaretin küresel ticaret içindeki payının da rezerv para olmada etkili olduğu ekonomi yazınında kabul edilmektedir. Ancak, Chinn ve Frankel (2005) çalışmasında, bu unsurun etkisinin istatistiksel olarak anlamlı çıkmadığı ve diğer önemli belirleyici unsur olan GSYİH'nin içerisinde zaten yer aldığı dikkate alınarak araştırmamızda kapsam dışında bırakılmıştır.

Araştırmanın belirleyici değişkenleri arasındaki korelasyon sayıları, değişkenler arasında çoklu bağlantı sorunu olmadığını göstermektedir (Tablo 1).

	GDP	Inflation	StockCap
GDP	1		
Inflation	-0,3095	1	
StockCap	0,3240	0,4758	1

Tablo 1. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Matrisi

Kurulacak olan modelin bağımlı değişkeni olan rezerv para olma statüsü (COFER) ise, rezerv paranın merkez bankalarındaki tüm uluslararası döviz rezerv varlıkları içerisinde aldığı pay ile ifade edilmiştir. Araştırma

1979-2015 dönemini kapsadığından, 1979-1998 döneminde Avro için ECU'nun, Frank'ın, Guilder'in ve Mark'ın ilgili yıllara ait rezerv varlıklar içerisinde aldığı payların toplamı dikkate alınmıştır. Bu değişkene ilişkin veriler ise Uluslararası Para Fonunun veri setinden sağlanmıştır.

Rezerv varlık statüsü göstergesi olarak kullanılan merkez bankalarındaki döviz rezerv varlık oranları 1978'den 1979 yılına geçişte Dolar için yüzde 20 gibi bir düşüş gösterdiğinden, çalışmanın güvenilirliği açısından, çalışma 1979 yılından başlatılmış ve araştırmanın dönemi 1979-2015 olarak belirlenmiştir. Söz konusu 37 yıllık dönemde ABD ve Avrupa Birliği için ayrı ayrı olmak üzere rezerv varlık payı, ekonomik büyüklük, enflasyon ve sermaye piyasaları kapitalizasyonu değişkenleri için panel veri elde edilmiştir.

Merkez bankalarındaki uluslararası döviz rezerv varlıkları (*COFER*) ile ekonomik büyüklük (*GDP*), finansal sistemin gelişmişlik düzeyi (*StockCap*) ve ulusal paraya olan güven (*Inflation*) arasındaki ilişkinin tahmini amacıyla (1) numaralı regresyon modeli oluşturulmuştur.

$$COFER = \alpha + \beta_1 GDP + \beta_2 Inflation + \beta_3 StockCap + \varepsilon \quad (1)$$

Söz konusu model tahmininde panel en küçük kareler modelinin mi yoksa klasik küçük kareler modelinin mi uygun olduğunu tespit etmek amacıyla Lagrange Çarpanı (LM) testleri uygulanmıştır. Tablo 2'de yer alan test sonuçlarına göre "Panel etki yoktur." şeklindeki temel hipotez reddedildiğinden, panel en küçük kareler yöntemi ile tahmin yapılmasının daha uygun olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle, model tahmini, panel en küçük kareler yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

	Yatay kesit	Dönem	Her İkisi
Breusch-Pagan	47,70603 (0.0000)	2,07570 (0.1497)	49,78173 (0.0000)
Honda	6,90696 (0.0000)	1,44073 (0.0748)	5,90271 (0.0000)
King-Wu	6,90696 (0.0000)	1,44073 (0.0748)	7,04983 (0.0000)
SLM	37,85974 (0.0000)	1,48290 (0.0690)	-- --
GHM	-- --	-- --	49,78173 (0.0000)

H₀: Panel etki yoktur (klasik en küçük kareler modeli uygundur).

Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

Tablo 2. Lagrange Çarpanı (LM) Testi Sonuçları

Araştırmanın ikinci aşamasında ise halen lider uluslararası rezerv para olan Dolar, önemli rezerv para olan Euro ile rezerv para olma potansiyeli bulunan Yuan'ın gelecek 15 yılda nasıl bir gelişme kaydedebileceği tahmin edilmiştir. Araştırmanın bu kısmında, 1979-2015 dönemi için yapılan panel regresyon analizi sonucunda elde edilen katsayılar, Model (1)'de yerlerine koyularak merkez bankalarındaki döviz rezerv varlık oranlarının gelecekteki değerleri tahmin edilmiştir.

Bu kapsamda, model değişkenlerinden ekonomik büyüklük (GDP) değişkeni için OECD'nin gelecekteki ekonomik büyüme tahminleri kullanılmış (OECD, 2018), piyasa kapitalizasyonu (StockCap) ve enflasyon (Inflation) değişkenleri ise en uygun tahmin metodu olan trend analizi yoluyla elde edilmiştir. Ancak, finansal gelişmişlik göstergesi olarak kullanılan piyasa kapitalizasyonu verisi için trend analizi yapılırken yıl başlangıcının farklılaştırılması gereği doğmuştur. Zira 1980'lerde başlayan finansal serbestleşme hareketleri ve 1990 sonrası dönemde bilgi teknolojilerindeki ilerlemeler, özellikle ABD ekonomisinin hızlı bir finansal gelişmişlik düzeyine ulaşmasını sağlayarak ABD dolarının lider rezerv para statüsünde kalmasında önemli katkıları olmuştur. Dolayısıyla gelecekte de buna benzer farklı gelişmelerin olması veya olmaması durumunun uluslararası rezerv varlıklardaki trendi Dolar ve Avro için nasıl etkileyeceğini görmek amacıyla, piyasa kapitalizasyonunun GSYİH'ye oranı için yapılan trend analizinde 1979-2015, 1990-2015 ve 2000-2015 olmak üzere üç farklı dönem esas alınmıştır. Benzer şekilde, enflasyonun Yuan üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla Çin'in enflasyon verisi için trend analizi 1986-2015 ve 2000-2015 şeklinde iki farklı dönem esas alınarak gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmada, panel veri analizi öncesinde, modelde yer alan değişkenlerin zaman serisi niteliği taşımalarından dolayı birim kök içerip içermediğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Panel veride, uygulanacak birim kök testleri, yatay kesitler arasında bağımlılık bulunup bulunmadığına göre farklılaşmaktadır. Eğer yatay kesitler arasında bağımlılık varsa, ikinci nesil birim kök testlerinin uygulanması daha doğrudur.

Tablo 3'de yer alan yatay bağımlılık testlerinin sonuçlarına göre "*Yatay kesitler arasında bağımlılık yoktur.*" temel hipotezi reddedilmiş olup, birimler arasında bağımlılık bulunduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle ikinci nesil birim kök testleri uygulanmalıdır.

Test	İstatistik	d.f.	P-değeri
Breusch-Pagan LM	12,05835	1	0.0005
Pesaran scaled LM	7,81943		0.0000
Pesaran CD	3,47251		0.0005

H_0 : Yatay kesitler arasında bağımlılık yoktur.

Tablo 3. Yatay Kesit Bağımlılık Testi Sonuçları

Regresyonda kullanılan veriler için uygulanan ikinci nesil Pesaran (CIPS) panel birim kök test sonuçları Tablo 4'de verilmiştir. Test sonuçlarına göre tüm değişkenlerin düzeylerinde durağan olmadıkları (birim kök içerdikleri), birinci farkları alındığından %95 güven aralığında I(1) durağan hale geldikleri anlaşılmıştır. Bu kapsamda, model tahmininde değişkenlerin birinci farkları alınmıştır.

Seviye		Sabit		Sabit ve Trend	
		chi_sq	p-değeri	chi_sq	p-değeri
Seviye	COFER	2.128	0.983	1.680	0.954
	GDP	-0.431	0.333	1.013	0.844
	Inflation	0.598	0.725	-0.241	0.405
	StockCap	1.378	0.916	1.397	0.919
Birinci Fark	COFER	-5.575	0.000	-4.885	0.000
	GDP	-2.507	0.006	-1.709	0.044
	Inflation	-3.747	0.000	-2.684	0.004
	StockCap	-5.283	0.000	-4.690	0.000

Tablo 4. Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Modelde kullanılan verilerin durağan olmaları sağlandıktan sonra, araştırmanın birinci aşamasını oluşturan rezerv para belirleyicilerine ilişkin Model (1) tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre ekonomik büyüklük ve finansal piyasaların gelişmişlik düzeyi değişkenleri ile rezerv para olma statüsü arasında pozitif, ulusal paraya olan güvensizlik ile rezerv para olma statüsü arasında negatif ilişki mevcuttur. Tespit edilen bu ilişkiler, sırasıyla %95, %99 ve %90 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlıdır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü ise %21 düzeyinde olup, sınırlı kaldığı gözlenmektedir.

Bağımlı Değişken: COFER

Yatay kesit: Sabit etkili model

Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	P-değeri
GDP	0.484098	2,440106	0.0173**
Inflation	-0.154034	-3,192599	0.0021*
StockCap	0.061347	1,895858	0.0622***
Sabit Terim	0.000410	0,134005	0.8938
R2	0,211883		
F-statistic	6,349801		
Prob(F-statistic)	0.000736		

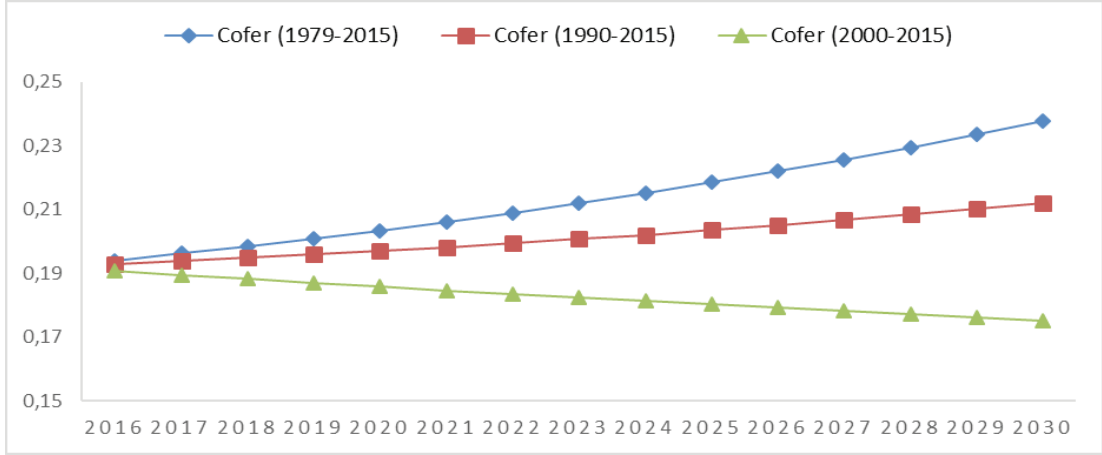
(*), (**) ve (***) sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyelerinde anlamlıdır.

Tablo 5. Panel Regresyon Sonuçları

Bu kapsamda, modelin tahmin sonuçları çerçevesinde hesaplanan katsayılara göre aşağıda yer alan eşitlik oluşturulmuştur:

$$COFER_t = 0,484098GDP_t - 0,154034Inflation_t + 0,005489StockCap_t$$

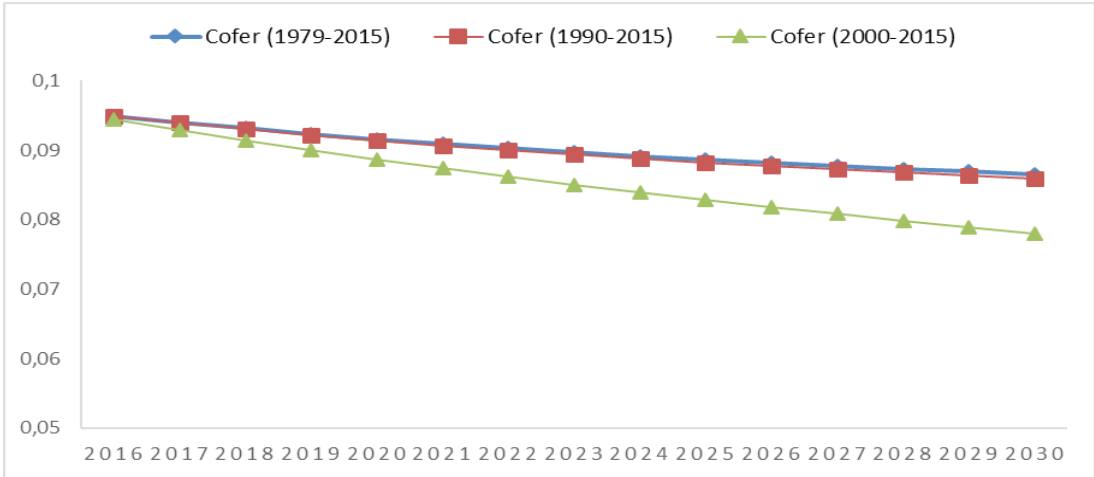
Araştırmanın ikinci aşamasında, metodoloji kısmında açıklandığı üzere, geleceğe ilişkin OECD tahminleri ve trend analizi yoluyla elde edilen açıklayıcı değişken verileri söz konusu eşitlikte yerlerine koyularak farklı senaryolarla gelecek 15 yıla ilişkin COFER değerleri elde edilmiştir. Bu şekilde elde edilen COFER değerlerinin Dolar için nasıl bir trend izleyeceği Grafik 1'de gösterilmektedir.

Grafik 1. ABD Doları'na İlişkin Gelecek Tahmin Sonuçları

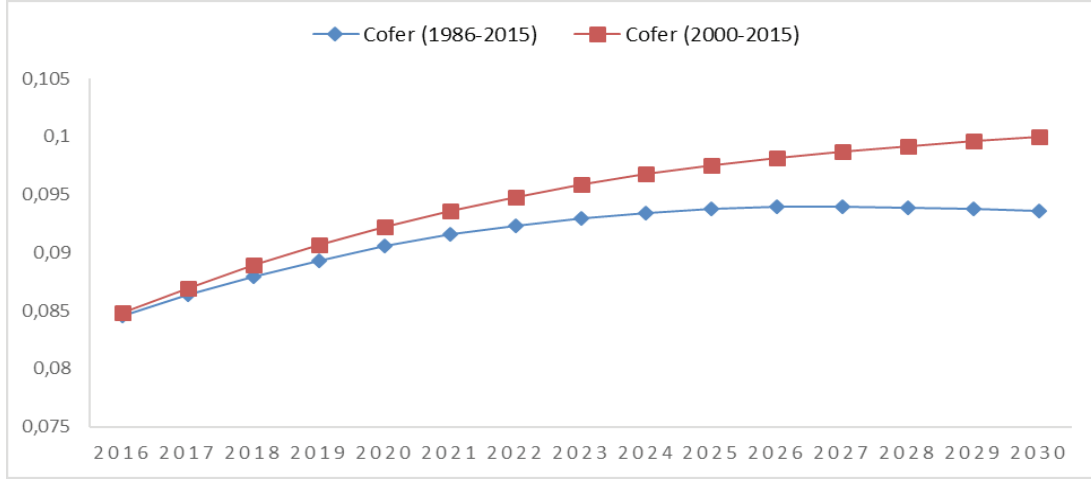
Dolar için yapılan tahmin sonuçları, ABD'nin finans piyasalarına yönelik talep artırıcı yenilikleri küresel ekonominin hizmetine sunmasının rezerv para olmasında belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Finansal gelişmelerde 2000-2015 döneminde görülen yavaşlamanın COFER değerlerini aşağı yönde etkilediği grafikten açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla finansal piyasalardaki gelişme zayıf kalmaya devam ettiği takdirde, ABD ekonomisinin küresel ekonomi içerisinde aldığı payın azalması ve ABD Doları'ndaki değer kayıplarının sürmesiyle birlikte, kısa ve orta vadede olmasa da uzun vadede ABD Doları'nın lider rezerv para statüsünden çıkma olasılığı bulunmaktadır.

ABD Doları'nın yerine lider rezerv para pozisyonunu alabilecek en güçlü aday olan Avro için farklı senaryolar altında yapılan gelecek tahminleri Grafik 2'de gösterilmiş olup, Avro'nun uluslararası rezerv varlıkları içerisinde payının zaman içerisinde azalma trendi ortaya koyduğundan, Avro'nun yakın gelecekte ABD Doları'nın yerini almasının beklenemeyeceğine işaret etmektedir.

Grafik 2. Avro'ya İlişkin Gelecek Tahmin Sonuçları

Son olarak, rezerv para adayı olma potansiyeli bulunan Yuan için yapılan tahminler; Yuan'daki değer kaybı ne kadar az olursa, rezerv varlıklar içerisinde alacağı paydaki artışın o kadar hızlı olacağını, aksi takdirde rezerv para statüsü için GDP'nin sağladığı pozitif katkının enflasyonda yaşanacak olası bir artış (Yuan'da değer kaybı) ile ortadan kaybolacağını göstermektedir. Dolayısıyla, kısa ve orta vadede olmasa uzun vadede, Yuan'daki değer kaybının az olması ile birlikte hızlı büyümenin devam etmesi ve finansal piyasaların açılmasına bağlı olarak, merkez bankalarındaki rezerv varlıklar içinde Yuan'ın zamanla yer alması muhtemel görülmektedir.

Grafik 3: Yuan'a İlişkin Gelecek Tahmin Sonuçları

4. SONUÇ

Finansal serbestleşme ile birlikte artan belirsizlik ve yaşanan krizlerin yanı sıra son dönemde küresel ekonomide ortaya çıkan cari dengesizlikler beklenmedik rezerv artışlarına neden olmuştur. Öte yandan, küresel rezerv varlıklardaki yoğunlaşmanın sürekli olarak cari açığı büyüyen ve kamu borcu gayri safi yurtiçi hasılasının yüzde 97'sine ulaşan ABD ekonomisine bağlı olmasının, küresel ekonomiyi yeni bir "Triffin İkilemi"ne sürüklemeye olası olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler, çok da uzak olmayan gelecekte küresel ekonominin yeni bir lider rezerv para talep etmesini muhtemel kılmaktadır.

Bu çalışmada, ABD Doları'nın gelecekte lider rezerv para konumunu koruyabilmesi ve dolayısıyla da küresel ekonominin yeni bir lider rezerv paralar talep etme senaryosu ele alınmıştır. Bu amaçla, öncelikle ABD Doları ve Avro esas alınarak rezerv para olmanın belirleyici unsurları araştırılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, önceki çalışmalara paralel olarak, rezerv para statüsüne sahip olmanın belirleyici unsurlarının; ülkenin küresel ekonomi içerisinde aldığı pay, finansal gelişmişlik düzeyi ve ulusal paranın değerini koruyabilmesi olduğu güçlü bir şekilde tespit edilmiştir.

Daha sonra çalışmada ABD Doları, Avro ve Yuan'ın gelecek 15 yılda rezerv para olma bakımından nasıl bir trend izleyebileceği analiz edilmiştir. ABD Doları halen uluslararası ticarete lider faturalandırma ve aracı para birimi olup, rezerv para olmasının devamı diğer ülkelerden ziyade ABD ekonomisinin gidişatına

bağlıdır. Araştırmamızda gerçekleştirilen ampirik çalışmadan yola çıkarak yürütülen tahminlerde ABD ekonomisinin, finans piyasalarına yönelik talep artırıcı yenilikleri küresel ekonominin hizmetine sunması durumunda ABD Doları'nın lider rezerv para statüsünü koruyabileceğini göstermektedir. Bu olmadığı takdirde, ABD ekonomisinin küresel ekonomi içerisinde aldığı pay azaldığında ve ABD Doları'ndaki değer kaybının sürdüğünde, kısa ve orta vadede olmasa da uzun vadede ABD Doları'nı lider rezerv para statüsünden çıkarma olasılığı ortaya çıkabilecektir.

ABD Doları'ndan sonra uluslararası para sistemi içerisinde en güçlü para birimi Avro'dur. Neredeyse ABD ekonomisi kadar büyüklükte bir ekonomiye sahip Avro Bölgesi'nin de likit ve açık bir finansal sistemi vardır. Fakat Avro'nun kullanımının sadece Avro Bölgesi ile sınırlı kalması, bölgeler arasındaki aşırı ekonomik farklılıklar ve son dönemde yaşanan borç krizi, Avro'nun tam anlamıyla uluslararası rezerv para statüsüne çıkışını engellemiştir. Ayrıca, Avro Bölgesi'nin bankacılık ve sermaye piyasalarındaki parçalı yapısı bölgenin ölçek ekonomisinden ve network dışsallıklarından yararlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum Avro Bölgesi'nin finans piyasalarının derinlik kazanmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim Avro'nun 1999 yılında ortaya çıkışından beri merkez bankalarındaki rezerv varlıklar içerisinde aldığı payın neredeyse hiç değişmediği görülmektedir (BIS, 2016). Çalışmamızın sonuçlarına göre, Avro Bölgesi'nin finans piyasalarına yönelik derinlik kazandırıcı önlemler almaması durumunda Avro'nun rezerv varlıklar içerisindeki payın azalacağını göstermektedir.

ABD Dolarının lider rezerv para pozisyonunu alabilme potansiyeline aday diğer para birimi Yuan'dır. Dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahip olan Çin, ABD ve Avro Bölgesi'nden sonra en fazla ticaret hacmine sahip ülke konumundadır. Ayrıca, Çin ekonomisindeki büyüme trendinin gelecekte de sürdürüleceği öngörülmektedir. Ancak, Yuan hali hazırda bir rezerv para birimi değildir ve Yuanın rezerv para birimi olabilmesi için Çin'in bazı önemli adımlar atması gerekmektedir. Bu kapsamda, finansal sistemin uluslararası piyasalara açılması, Yuan'ın çevrilebilir (konvertibl) hale getirilmesi ve Yuan'a bağlı finansal varlıkların piyasaya sürülmesi önem arz etmektedir. Yine, finansal piyasaların gerektirdiği istikrarlı ve güçlü bir Yuan için Çin'in, ülkenin zayıf bir Yuan isteyen üretim sektörünün ağırlığından kurtulması gereklidir. Nitekim araştırma kapsamında yürütülen tahminler, Yuan'daki değer kaybı ne kadar az olursa, rezerv varlıklar içerisinde alacağı paydaki artışın o kadar fazla olabileceğini göstermektedir. Aksi halde, rezerv para statüsü için GDP'nin sağladığı pozitif katkı, enflasyonda yaşanacak olası bir artış ile ortadan kaybolabilecektir.

Sonuç olarak, yakın bir gelecekte küresel ekonominin ABD Doları'na alternatif olarak Avro'yu veya Yuan'ı lider rezerv para birimi olarak talep etmesi, bu para birimine sahip ekonomilerin durumu göz önüne alındığında olası görülmemektedir. ABD Doları'nın kısa ve orta vadede rezerv para statüsünü koruyacağına yönelik öngörü, bu durumdan kaynaklanan sorunlara yönelik alternatif çözüm önerilerini gerekli kılmaktadır. Özellikle uluslararası finansal sistemin küresel çapta düzenlenmesi ve denetlenmesi, uluslararası swap anlaşmalarının kapsamının genişletilmesi, gelişmekte olan ülkelerin finans piyasalarının izlenmesi gibi uluslararası rezerv varlıklara yönelik talep kısıcı önlemlerin, bir yandan rezerv biriktiren ülkelerin katlanmak zorunda oldukları maliyeti azaltması diğer yandan uluslararası finansal piyasaların istikrarını desteklemesi beklenmektedir.

5. KAYNAKÇA

Aizenman, Joshua and Hiro Ito. 2011. "The "Impossible Trinity," the International Monetary Framework, and the Pacific Rim," Forthcoming in I. N. Kaurand N. Singh ed., *Handbook of the Economics of the Pacific Rim* (Oxford University Press).

Aizenman, Joshua and Hiro Ito. 2012. "Trilemma policy convergence patterns and output volatility", *The North American Journal of Economics and Finance*, Vol 23 (3), 269-285

Aizenman, Joshua, Menzie D. Chinn, and Hiro Ito. 2010. "The Emerging Global Financial Architecture: Tracing and Evaluating New Patterns of the Trilemma Configuration", *Journal of International Money and Finance*, Vol 29 (4), 615-641

BIS. 2016. "Triennial Central Bank Survey – Foreign Exchange Turnover in April 2016".

Caballero Ricardo J., Emmanuel Farhi, and Pierre-Olivier Gourinchas. 2008. "An Equilibrium Model of "Global Imbalances" and Low Interest Rates." *American Economic Review*, 98(1), 358-393.

Chinn, Menzie and Jeffery Frankel. 2005. "Will the Euro Eventually Surpass the Dollar as Leading International Reserve Currency?" *National Bureau of Economic Research, Working Paper* 11510

Delatte, Anne-Laure and Julien, Fouquau. 2012. "What Drove the Massive Hoarding of International Reserves in Emerging Countries? A Time-Varying Approach" *Review of International Economics*, Vol 20 (1), 164-176

Dooley, Michael P., David Folkerts-Landau and Peter Garber. 2004. "The Revived Bretton Woods System," *International Journal of Finance and Economics*, Vol 9(4), 307-313

Durdu, Ceyhan Bora, Enrique G. Mendoza, and Marco E. Terrones. 2009. "Precautionary demand for foreign assets in Sudden Stop economies: An assessment of the New Mercantilism," *Journal of Development Economics*, Vol 89(2), 194-209

Emanuel, Farhi, Pierre-Olivier Gourinchas, and Helene Rey. 2011. "Reforming the International Monetary System" *Center for Economic Policy Research*, 76

IMF. 2017. "World Currency Composition of Official Foreign Exchange Reserves" Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018. <http://data.imf.org/?sk=E6A5F467-C14B-4AA8-9F6D-5A09EC4E62A4>

Jeanne, Olivier. 2007. International Reserves in Emerging Market Countries: Too Much of a Good Thing? *Brookings Papers on Economic Activity* 1, 1-79.

Ju, Jiandongg and Shang-Jin Wei. 2010. "Domestic Institutions and the Bypass Effect of Financial Globalization" *American Economic Journal: Economic Policy*, 173-305

Mendoza, G. Enrique, Vincenzo Quadrini, and Jose´ -Victor Rios-Rull. 2009. "Financial Integration, Financial Development, and Global Imbalances" *Journal of Political Economy*, Vol 117 (3)

- Obstfeld, Maurice.** 2011. "International Liquidity: The Fiscal Dimension." *NBER Working Paper No.17379*
- OECD.** 2018. "Long-term baseline projections - Gross domestic product, volume in USD, at constant 2010 purchasing power parities" Erişim Tarihi: 24.11.2018. https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=EO103_LTB&lang=en#
- Prasad, Eswar and Lei Ye.** 2013. "The Renminbi's Prospects as a Global Reserve Currency". *Cato Journal*, Vol 33(3)
- Sandri, Damiano.** 2014. "Growth and Capital Flows with Risky Entrepreneurship" *American Economic Journal: Macroeconomics*, Vol 6 (3), 102-123.
- Subramanian, Arvind.** 2011. "Renminbi Rules: The Conditional Imminence of the Reserve Currency Transition" *Peterson Institute for International Economics Working Paper No. 11-14*
- Triffin, Robert.** 1960. The International Role and Fate of the Dollar, *Foreign Affairs*, Vol 57 (2), 269-286
- Wen, Yi.** 2011. "Making Sense of China's Excessive Foreign Reserves" *Federal Reserve Bank of St. Louis Working Paper Series No. 2011-006A*
- FRED,** 2018a. "Stock Market Capitalization to GDP for Euro Area". Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018. <https://fred.stlouisfed.org/series/DDDM01EZA156NWDB>
- FRED,** 2018b. "Stock Market Capitalization to GDP for United States". Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018. <https://fred.stlouisfed.org/series/DDDM01USA156NWDB>
- WB,** 2017. "Uluslararası Rezervler". Erişim Tarihi: 28 Haziran 2017. <http://data.worldbank.org/indicator/FI.RES.TOTL.CD>
- WB,** 2018."GSYH (Current \$)".Erişim Tarihi: 06 Şubat 2018.
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
- WB,** 2018."Consumer Price Index (2010=100)". Erişim Tarihi: 06 Şubat 2018.
<https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL>

REVIEW ARTICLE/ DERLEME MAKALE

SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA EKOPSİKOLOJİYİ DÜŞÜNMEK

Filiz ER¹

¹Sosyal Hizmet Uzmanı, Van İl Sağlık Müdürlüğü, İpek Yolu İlçe Sağlık Müdürlüğü,
filliztokgoz@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5065-3809

Çiğdem CANATAN²

²Sosyal Hizmet Uzmanı, Çankırı İl Sağlık Müdürlüğü, Sağlıklı Hayat Merkezi,
cigdemcanatan@outlook.com.tr, ORCID ID: 0000-0002-3031-5965

Berçem BARUT³

³Öğr. Gör. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü
bercembarut@hitit.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-9134-9456

Yunus KARA⁴

⁴Arş.Gör. Altınbaş Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
yunus.kara@altinbas.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-7812-5845

Received Date/Geliş Tarihi: 17.03.2020 Accepted Date/Kabul Tarihi: 21.05.2020

73

Öz

İnsanlığın doğa ve çevre ile kurduğu iletişimin ve etkileşiminin tarihsel bir sürece dayandığını ve süreklilik barındırdığını söylemek mümkündür. Bireylerin bedensel, ruhsal, bilişsel ve sosyal iyilik halleri yaşadıkları çevre ile doğrudan ilişkilidir. Bu ilişki doğa ve insanın aktif-pasif konumlarındaki değişikliklerle de karakterizedir. Tam bu noktada, insan ve çevre arasındaki etkileşime odaklanan ve insanların doğal çevre ile yerleşik bir bağlantısı olduğu fikrine dayanan ekopsikoloji kavramı karşımıza çıkmaktadır. Ekopsikoloji insanların bir parçası oldukları doğal çevreleri ile kurduğu bağlantıyı keşfetmelerine ve bu bağlantıyı insan-çevre odaklı karşılıklı işlevselliğe dönüştürmeye yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Doğa ile bağlantıların yeniden şekillendirilmesi ve işlevsellik kazandırılması, çevresi içinde birey yaklaşımının önemli olduğu sosyal hizmet disiplini açısından da dikkate değerdir. Bu çalışma ekopsikolojiyi ve amaçladıklarını sosyal hizmet uygulamalarında göz önünde bulundurulmasını ve sunacağı katkıları ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Doğa, Ekoloji, Ekopsikoloji, Sosyal Hizmet

THINKING ECOPSYCHOLOGY IN SOCIAL WORK PRACTICE

Abstract

It is possible to say that the communication and interaction of humanity with nature and the environment is based on a historical process and has continuity. The physical, mental, cognitive and social well-being of

individuals is directly related to the environment in which they live. This relationship is also characterized by changes in the active and passive positions of nature and man. At this point, we come across the concept of eco-psychology, which focuses on the interaction between man and the environment and is based on the idea that humans have an established connection with the natural environment. Ecopsychology aims to help people discover the connection they have with the natural environment they are a part of and to turn this connection into human-environment oriented mutual functionality. Reshaping and functionalizing connections with nature is also remarkable in terms of social work discipline, in which the individual's approach is important. This study discusses ecopsychology and what it aims to consider in social work practices and its contributions.

Keywords: Human, Nature, Ecology, Ecopsychology, Social Work

1. GİRİŞ

Ekoloji, canlı organizmaları ve içinde yaşadıkları çevre arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilimdir. Organizmaların, yaşam alanı, yerleri ve üreme koşulları, çiftleşme modelleri ve türler arası ilişkilerine odaklanmaktadır. İnsanların çevreleri ile etkileşimleri insan ekolojisi olarak adlandırılabilir ve bu ekoloji dalı insanların, çevre ile olan etkileşiminin yanı sıra doğada var olan birçok olgunun ve durumun (su kaynaklarının tükenmesi, hava kirliliği, küresel ısınma, ormanların tahrip edilmesi, türlerin yok olması vd.) etkilerinin açıklanabilmesini de kapsamaktadır. İnsan, biyolojik yapısının yanında, kendine özgü kültürel, bilişsel ve psikolojik yapısı olan bir canlıdır. Genetik yapısıyla ilişkili, doğuştan gelen ve potansiyel enerji halinde bulunan bir takım becerilere sahiptir. İnsanlar diğer canlı organizmalardan farklı olarak da biyolojik, kültürel, bilişsel ve psikolojik yapısı ve özelliklerini çevrenin etkisiyle de geliştirebilir bir varlıktır (Ridley, 2000; Lewis, 2005). Canlı bir varlık olan çevre, yine kendisi gibi canlı bir varlık olan insanla yaşamı boyunca sürekli birlikte olmayı gerektirecek bir zorunluluğun da parçasıdır (Gül, 2013).

İnsanların çevre ile olan ilişkileri aktif ve pasif kontak şeklinde açıklanabilmektedir (Ulrich ve Parson, 1992). İnsanların doğa ile beslenme, üretim, kaynakların kullanımı ve yeniden şekillendirilmesi üzerine kurduğu fiziksel temas ve etkileşim direkt bir biçimde olması itibarıyla aktif kontak olarak adlandırılırken; doğal çevresinde parktaki çiçekleri seyretme veya bir pencereden ağaçlara bakması gibi eylemleri ise yalnız izleme eylemini içermesi itibarıyla pasif kontaklıdır. İnsanların doğa ile sadece aktif paylaşımının değil aynı zamanda pasif ilişki kurmasının da psikolojik faydalar sağladığına değinilmektedir. Ayrıca pasif kontakta bulunulması, bireylerde doğa ve çevre ile ilişkili alanların yakınında mevcut olduğu hissini uyandırmakta ve istenildiğinde bu alanlara katılım gösterebilme düşüncesinin insanlara çeşitli psikolojik faydalar sağladığı belirtilmektedir.

İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin şekli, doğurduğu olumlu ve olumsuz sonuçlar bakımından önemli bir konudur. Bu etkileşim birey ve çevrede yaşanan değişimlerin hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir. Bireylerin çevrelerinde yaşanan değişimin onlar üzerinde yarattığı etkiler de farklılıklarına göre iki ayrı sınıfta ele alınmaktadır. Çevresel değişimlerin etkilerini ani-travmatik etki ve kademeli etki olarak ikiye ayırmak mümkündür. Ani-travmatik etkilerde çevresel değişimlerin (deprem, tsunami, salgın hastalıklar, türlerin yok olması vb.) sağlığa etkisi süregelen olup fiziksel ve duygusal etkileri aniden ortaya çıkabilmektedir.

Kademeli etki ise çevresel değişimlerin (kuraklık, hava kirliliği, iklim değişikliği vb.) bireylerde kademeli olarak fiziksel, psikolojik ve duygusal değişikliklere etki etmesidir. Bu bağlamda yaşanan çevredeki her türlü olumlu veya olumsuz etmenler, bireylerin büyüme ve gelişmesi, sağlığı ve performansı başta olmak üzere anatomik, fizyolojik, psikolojik, bilişsel ve sosyal yapısını etkileyebilmektedir (Akın, 2014).

İnsanlığın doğa deneyimlerinin çok eskilere dayandığı birçok disiplin tarafından vurgulanmıştır. Bu doğa deneyimleri modern beyin fonksiyonlarının çoğu yönünü şekillendirmiştir. İnsanlık, hayatta kalma zorunluluğunu, besin ve barınak bularak, tehlikeden kaçınarak, akıl yürütmeyi zekice yollarla muhakeme ederek devam ettirmiştir. Örneğin insanların uyku düzenini ve iyilik halini doğal gün ışığının düzenlediği görülmektedir (Mantler ve Logan, 2015). Bunun yanı sıra ebeveynlerin üreme sistemini etkileyen herhangi bir olgu (ağır bir işte çalışmak, alkol ve uyuşturucu kullanımı, radyasyona maruz kalmak vb.) döllenme öncesi ve sonrası dönemde fetüsü etkilemektedir. Özetle çevrenin insan üzerindeki etkilerini fiziksel, psikolojik-duygusal ve bilişsel olarak kategorize etmek mümkündür (Tablo 1).

Fiziksel Etkiler	Psikolojik ve Duygusal Etkiler	Bilişsel Etkiler
Bağıklık sistemini çalışma ve vücudu iyileştirme (Ulrich, 1984; Özgüner, 2004)	Stresi azaltma ve genel iyilik halinin güçlenmesi (Speldewinde Cook, Davies, Weinstein, 2009)	Zihin yorgunluğunun azalması, dikkatin artması (Hartig, Mang ve Evans, 1991; Tennesen ve Cimp-rich, 1995)
Hastalıkların kolay iyileşmesi (Verderber, 1986)	İletişim becerilerinin artması, benlik saygısının yükselmesi (Fried ve Wichrowski, 2008)	Yaratıcılığın güçlenmesi ve merak duygusunun artması (McHugh ve Ord, 2018)
Koklama, dokunma, görme, tatma gibi duyuları uyarma (Diehl ve Park Brown, 2016)	Empatik olma, duygusal stabilite, yoğun sevgi hissi, özgecilik (Baydar ve Ersoy, 2017)	Dışa dönüklülüğün artması (Yurcu, 2016)
Temiz havada bulunarak canlılık hissinin artması	Yalnızlık ve sakinlik hissi	Doğa tarihini öğrenme

Tablo 1. Çevrenin İnsan Üzerindeki Etkileri

1.1. Ekopsikoloji Kavramı

Ekopsikoloji kavramı, kaynağını 1984 yılında Edward O. Wilson'ın insan benliği ve diğer yaşayan sistemler arasında içgüdüsel bir bağ olduğunu öne sürdüğü biyofili hipotezinden almaktadır (Roszak, 1995). Bu hipotez, daha sonrasında, insanların doğa ile duygusal bir bağı olduğuna yönelik olarak teorize edilmiş ve kavramsallaştırılmıştır (Roszak, 2001).

Ekopsikoloji, ekoloji ve psikoloji bilim dallarının ilkelerini bir araya getirerek insanların doğayla içsel bağlantılarının farkına varmalarına ve bozulan bağı onarılmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Endüstriyel toplumlarda insanlar ve dünya arasında sıklıkla var olan yıkıcı ilişkiyi düzeltmeye çalışmak için ekopsikolojiye olan ilgi artmaktadır. Günümüzde bu ilgi giderek çeşitli şekillerde kendisini göstermektedir.

Böylece temelini ekopsikolojiden alan fikirlerle birlikte ekoterapi, doğa çalışmaları, doğa temelli terapi ve yeşil psikoloji gibi farklı çalışma alanları ortaya çıkmıştır. Ekopsikoloji, farklı kültürlerden gelen insanların kendilerini ifade edebilecekleri ve ortak bir zemin paylaşabilecekleri dans terapi, hortikültürel terapi ve permakültür gibi çeşitli alanların oluşumu için zemin de hazırlamaktadır (Clayton ve Myers, 2009). Ayrıca özne ve nesne, kişi ve yer, zihin ve doğa algısı gibi düşünce sistemlerini somutlaştırması açısından önem taşımaktadır. Ekopsikolojinin temel ilkeleri çeşitli şekillerde kendisine uygulama alanı bulmakta ve genellikle “yeşil bakım” şemsiyesi altında sınıflandırılmaktadır (Tablo 2).

Uygulama Alanı	Özellikleri
Ekoterapi	Çevreye yarar sağlarken, bireylerin sağlığını ve refahını artırmak için tasarlanmış, koruyucu/destekleyici faaliyetler yoluyla çevrenin terapötik kullanımınıdır.
Yeşil Egzersiz	Doğal bir ortamda yapılan egzersizi içerir. Genellikle ormanda veya başka bir doğal ortamda yürüyüş şeklinde olabilir.
Vahşi doğa terapisi	Bireylerin kişisel gelişimlerini ve var olan iyilik hallerini artırmak için doğaya dalması/doğanın merkezine inmesi olarak tanımlanır.
Yeşil spor salonları	Hem bireysel hem de doğal çevre için faydalar sunan, doğal ortamda farklı pratik koruma projelerinin/faaliyetlerinin uygulanmasıdır.
Hortikültürel terapi	Bireylerin fiziksel, duygusal, psikolojik, bilişsel ve sosyal kazanımlar elde etmesi için bitkilerin ve bahçeciliğin aktif kullanımını içerir.
Doğa destekli terapi	Bir hastalıktan kurtulmaya yardımcı olmak için doğanın veya doğal çevrenin kullanılmasıdır.

Tablo 2. Ekopsikolojinin Uygulama Alanları

Ekopsikoloji günümüz insanının karşılaştığı sorunların temelinde onun doğadan kopuşu ve doğaya yabancılaşması olduğunu iddia eder. Ekopsikoloji görüşü, bu bakış açısıyla modern dünyada insanın mutsuzluğunun ve huzursuzluğunun çaresi olarak doğayı gösterir (Ayaz, 2014), zihnin temelinde ekolojik bilinçdışının olduğunu varsayar ve her insanın doğuştan doğaya dair bir bilince sahip olduğunu belirtir (Adams, 2012). Ekolojik bilinçdışında, tarihin ilk zamanlarından bu yana uzanan kozmik evrimin kayıtları bulunmaktadır. Dünyanın ve kişinin iyiliği arasında “sinerjik” bir etkileşim vardır. Bu yüzden dünyanın ihtiyaçları insanın da ihtiyaçlarıdır; insanın hakları, dünyanın da haklarıdır. Ekopsikolojinin amacı, insanın doğuştan sahip olduğu ve ekolojik bilinçdışında bulunan doğa ve insanın karşılıklı ilişkisine dair bilgiyi uyandırmaktır. Bununla birlikte ekopsikoloji, insan gelişiminin hayati aşamasının çocukluk dönemi olduğunu belirterek, çocukların çevresel bilincinin daha yüksek olabileceği öngörüsüyle, bu bilinci yetişkinlerde de uyandırmayı amaçlar. Çocuklukta çevresel bilincin gelişmesi için doğa dostu hikâyelerin, masalların ve ninnilerin anlatılması önem kazanmaktadır. Ekolojik bilincin gelişmesiyle insan, doğaya ve diğer insanlara karşı bir sorumluluk duygusuna sahip olur ve ekopsikoloji bu sorumluluk duygusunun sosyal ilişkilerde ve politik kararlarda söz sahibi olmasını amaçlar. Bu sorumluluk duygusunun, doğayı bir yabancı gibi

gören ve ona hükmetmeye çalışan, politik gücün de kaynağı olan “eril” karakter özelliklerini yeniden ele alıp düzenleyeceği söylenebilir (Enns, 2004).

1.2. Ekopsikoloji ve Sosyal Hizmet

Ekopsikolojinin temel ilkelerinden biri, doğal dünyayla olan duygusal ilişkiler de dahil olmak üzere psikolojik iyilik halinin ifade edilmesi ve incelenmesidir (Schroll, 2007; Scull, 2008). Bununla birlikte, ekopsikolojiyi multi-disipliner bir biçimde ifade etmek ve diğer disiplinlerin insan-doğa ilişkisini nasıl ifade ettiğini ve bunu pratiğe nasıl döktüklerini incelemek de önem arz etmektedir. Sosyal hizmet mesleği, insanın onur ve değerini korumak ve insan ilişkilerinin korunmasına yönelik uygulamalar gerçekleştiren bir meslektir. Bununla beraber gerçekleştirdiği uygulamalarla kişiyi ve çevresini odak alarak kendisini diğer yardım eden mesleklerden farklılaştırmıştır. Bu farklılaşma sosyal hizmetin bireyi ve toplumu güçlendirmesinde önemli bir nokta olmuştur; ancak doğal çevreyi dışlaması nedeniyle de eleştirilen bir teorik zemin haline gelmiştir (Purutçuoğlu ve Doğan, 2017).

Ekopsikoloji, insanın iyilik halinin doğrudan çevrenin sağlığıyla ilişkili olduğunu savunur. Bu nedenle, fiziksel, duygusal ve ruhsal rahatsızlıklar, insanların doğal dünyayla bağlantılarını yitirdiklerinde artmaktadır. Bu görüşe paralel olarak Karls ve Wandrei (1996), sosyal hizmet mesleğinde önemli bir yeri olan çevresi içinde birey kavramını, kişilerin problemlerini tanımak, kodlamak ve sınıflandırmak amacıyla kullanmakta, sosyal sorunlar, çevre sorunları, mental bozukluklar ve fiziksel bozukluklar boyutlarıyla sistemleştirmektedir. Böylece çevresi içinde birey yaklaşımı, çevre sorunlarının da dahil edildiği bir sosyal hizmet yaklaşımı olabilmektedir. Sosyal hizmet insanlık için temel olan fiziksel çevreyi görme eğilimindedir fakat genel olarak buna ayrıntılı bir şekilde dikkat edilememektedir. Çevrenin ve doğa olaylarının insanların günlük aktiviteleri, sosyal iletişimleri ve genel iyilik hali üzerinde güçlü etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür.

Ekopsikoloji ve sosyal hizmet çalışmalarında ortaklıklar vardır ve en önemli ortaklık her iki disiplinin de eklektik bilgi temellerinin olmasıdır (Park, 1996). Bu bağlamda ekopsikoloji yaklaşımının sosyal hizmet mesleği ve disiplinini etkileme potansiyeli gösterebileceği söylenebilir. İnsan ve çevre etkileşimi içerisinde, ekopsikoloji yaklaşımı, çevresel yıkımı, insan ve doğa arasındaki etkileşimi açıklamaya yardım edebilir. Bu, insanın güçlenmesi ve iyilik halinin daha geniş bir görünümünü desteklemenin bir yolu olarak, doğal çevrenin de dâhil olduğu bir çevresi içinde birey kavramını dönüştürme çabalarında sosyal hizmet uzmanlarına bir bakış kazandırır.

Ekopsikoloji yaklaşımına dayalı müdahalelerin sosyal hizmet uygulamasına katkılarının olabileceğini söylemek mümkündür (Barut ve Kara, 2020). Mikro düzey; bireylerin doğayla ilişkilerinin değerlendirilmesi ve buna yönelik müdahale yöntemlerinin geliştirilmesidir. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçılara yönelik biyopsikososyal değerlendirmeler yapmak konusunda önemli bir eğitim alırlar, ancak çoğu zaman doğa ve çevrenin müracaatçıların yaşamlarında oynadığı rolü görmezden gelirler (Besthorn ve Saleeby, 2003). Örneğin evcil hayvanının ölmesi ya da kişinin çevresine yabancılaştığını düşünmesi depresyonunu etkileyebilir. Doğanın müracaatçılar üzerindeki etkisi görmezden gelindiğinde, bireylerin yaşadıkları depresyon, kaygı, öfke gibi duyguların kaynağı tam olarak anlaşılmayabilir. Ayrıca müracaatçıların başa çıkma mekanizmalarının kapsamlı bir değerlendirmesinin ele alınması da gözden kaçabilir bir durum olacaktır. Örneğin, bir müracaatçı kendini

üzgün hissettiğinde, yürüyüş için sadece dışarı çıkması gerektiği söylenebilir. Müracaatçı için anlamlı bir yürüyüş olduğunu varsayarsak ve dışarıda olmanın ne anlama geldiğini sormayı unutursak, doğal dünyanın bireyin hayatı üzerindeki etkisini kaçırabiliriz. Ekopsikolojinin bireylerde yaratmayı amaçladığı farkındalık biyopsikososyal değerlendirmelerimizi ekolojik değerlendirmeye dönüştürmemize yardımcı olmaktadır. Mezzo düzey ise örgütsel değişime odaklanılması, çevre konusunda toplulukların bilinçlendirilmesi ve harekete geçirilmesidir. Sosyal hizmet alanındaki kurum ve kuruluşların, insani kalkınma üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bu kurumların insan refahı üzerindeki önemi göz önüne alındığında, sosyal hizmet uzmanları için bu kurumların bir biçimde doğal dünyayı ve çevreyi kapsamasını sağlamak önem arz etmektedir (Dodge ve Pettit, 2003). Hastaneler, hapishaneler, okullar, sosyal hizmet merkezleri, psikiyatrik tesisler gibi ortamlar insanlığın doğaya bağlı olması gereken derin ihtiyacı göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, herhangi bir kurum bünyesinde bitkilere, ağaçlara, çeşmelere sahip olunabilir ya da bu tür bir yeşil alanı içerecek bina düzeni ve tasarımı oluşturulabilir (Barut ve Kara, 2020). Doğal unsurların varlığı mevcut değilse, doğal dünyanın ya da çevrenin resmi, fotoğrafı kullanılabilir. Ortak bir payda olarak, organizasyonel değişiklikler, hem sosyal hizmet uzmanları hem de müracaatçılar için doğal dünya ile etkileşimde kalmayı sağlayan zenginleştirilmiş ortamlar yaratmayı içerir. Makro düzey; çevresel adalet, yeşil aktivizm, katılımcı eylem araştırmalarını kapsamaktadır. Çevre kirliliği ve doğanın tahrip edilmesi, farklı ırk, etnik köken ve sosyo-ekonomik durumda olan kişileri orantısız bir biçimde etkilemektedir (Arora ve Cason, 1999). Sosyal hizmet mesleğinin sosyal adalete olan bağlılığını, çevresel adalet ile birleştirmesi, ekopsikolojinin kişisel ve gezegensel refah arasındaki sinerjik ilişkiye olan inancı ile buluşturması gerekmektedir. Sosyal hizmet, çevresel adaletsizliğe makro düzeyde yanıt vererek, çevre ve doğa olaylarından olumsuz olarak etkilenen topluluk üyelerini belirlemeli, doğa ile olan ilişkilerin ve etkileşimin geliştirilmesi için katılımcı eylem araştırmalarını kullanmalıdır. Bu yeşil aktivizm ve çevresel adalet yöntemi daha sağlıklı toplulukların gelişimi ile bağlantılıdır ve toplumu, çevresel adaletsizliğin topluma ve gezegene maliyetleri, yıkıcı etkileri konusunda eğitmek ve bilgilendirmek için kritik bir öneme sahiptir (Minkler, 2000). Sosyal hizmet mesleğinin hem kişinin hem de doğal çevrenin refahını sağlamak amacıyla savunuculuk rolünü üstlenmede benzersiz bir konuma sahip olabileceği unutulmamalıdır. Bununla beraber sosyal hizmet uygulamalarında ekolojik değerlendirmeleri içeren ileri genelci yaklaşım, yerelden küresele doğru bir iyilik ve gelişimi desteklemektedir (Derezotes, 1999). Birey, grup ve toplum düzeyinde yapılacak savunuculuk faaliyetlerinin, sorunların önlenmesinde ve çözülmesinde önemli bir yeri olduğu da unutulmamalıdır (Danış ve Kara, 2016).

Sosyal hizmette ekolojik yaklaşım bireyler ve çevreleri arasındaki ilişkiye odaklanarak, bu ilişkinin kapsamlı ve farklı boyutlarda olduğuna dikkat çekmiştir. Yaklaşımın da belirttiği üzere fiziksel çevre, sosyo-kültürel bağlam, mevcut sistem ve çevrenin yarattığı baskı grupları, sosyal kirlilik, ekosistemde meydana gelen deformasyonlar ve ekolojik çevredeki farklılıklar birey ve çevre arasındaki etkileşimde önemli unsurlardır (Duyan, 2010). Bu unsurların bireyleri etkilemesi kadar bireylerin de fiziksel çevre ve özellikle doğal çevreyi etkilemesi kaçınılmaz olmuştur. İnsan-doğa ilişkisi, doğal çevrede meydana gelen değişikliklerle ve bireylerin yaşadığı dünya üzerindeki tahakküm kurma ve kontrol ihtiyacıyla birlikte birbirinden beslenen simbiyotik (*symbiotic*) bir ilişki olmaktan çıkmış ve yerini de insanlığa hizmet eden ve pasif konuma geçen doğal çevre algısına bırakmıştır. Bu pasif konum, bireylerin yaşadığı sorunların tüm süreçlerinde, doğanın bireylerde yaratacağı olumlu etkisini unutturmuş, doğaya ilişkin farkındalıkların azalarak doğal çevreye ve gezegene ilişkin sorumlulukların da azalmasını beraberinde getirmiştir.

2. SONUÇ

Bireylerin ekosistemin önemli bir parçası olması, insan ve çevre kavramlarını birçok disiplinde birlikte yer edinmesini ve disiplinler arası çalışmalarda ekoloji vurgusunun ön plana çıkmasını kolaylaştırmıştır. Birey ve toplum sorunlarının değerlendirilmesinde ve tedavisinde insan-doğa etkileşiminin göz ardı edilemeyeceği açıktır. Özellikle çevresi içinde birey kavramı ile kendine diğer disiplinlerden farklı bir yer edinen sosyal hizmetin, uygulama ve müdahalelerinde odağını yalnız sosyal ve kültürel çevrede tutmak yerine daha kapsamlı olarak dış dünyaya ve doğal çevreye yönlendirmesi de önemli bir gerekliliktir.

Günümüzde insanların kapalı mekânlarda daha fazla vakit geçirmesi, hareketsiz bir yaşama sahip olması, çevresel krizlerin artması ve bundan bireylerin sosyal ve ruhsal olarak etkilenmesi gibi yeni sorun alanlarının ortaya çıkması, bize doğanın ne kadar önemli olduğunu gösterirken, yeşil alanların ve doğanın değerinin yalnızca ekonomik olarak ölçülemeyeceğini kanıtlamıştır. Bu durum modernleşen dünya insanının doğaya yeniden yüzünü dönmesi ile birlikte doğadaki tüm canlı ve/veya cansız varlıklara saygı duymasına imkân verir. Yerel ve küresel düzeyde sosyal adaletin sağlanmasını hedefleyen sosyal hizmet mesleğinin, ekopsikolojik düşünceyi de içeren bir bakış açısı ile birlikte hem gezegenin hem de canlıların iyilik haline katkı sağlayabileceği unutulmamalıdır.

Sosyal hizmet mesleği ve disiplini, bireysel ve toplumsal sorunların çözümünde, kaynak oluşturma ve baş etme becerilerini artırmak için ekopsikoloji felsefesini yeni bir kaynak ve düşünce biçimi olarak kullanabilir. Karşılıklı ilişkilerin önemini vurgulayan sosyal hizmet çevre ile etkileşimin insan ruh sağlığını etkilediğini ifade eden ekopsikolojiyi uygulamalarında göz önünde bulundurabilme fırsatına da sahiptir.

Çevresi içinde birey görüşünün de vurguladığı gibi, insanlar aslında daha büyük bir sistemin parçasıdır. Sosyal hizmet mesleği, bu yaklaşımı çeşitli sosyal hizmet uygulama düzeyleriyle birleştirirse, doğada yaşayan diğer canlılar için büyük bir empati geliştirilebilir, çevresel sürdürülebilirliği artırabilir ve büyük ölçüde bir bütün olarak gezegenin esenliğine katkı sağlayabilir. Doğal çevreyi içeren bir *"çevresi içinde bireyi"* anlayışını tanımlamak ve disiplinler arası bir çatı yaratmak önemlidir.

Çevresi ile girdiği etkileşimden ve bu etkileşimin bir parçası olarak da yaşadığı değişimlerden birey, aile, toplum ve organizasyonların etkilenmesi kaçınılmaz bir durumdur. Bu etkileşim bireyde olduğu kadar ekolojik sistemde de birtakım etkilere yol açmaktadır. Çevresel krizlerin, doğal olayların, ekolojik tahribatların ve küresel ekolojik değişikliklerin bireylerdeki sosyal, fiziksel ve düşünsel düzeydeki etkisi inkar edilemezken sosyal hizmet uygulamalarında bu noktada farkındalık yaratmak uygulamaların ve müdahalelerin önemli bir parçasını oluşturacaktır. Mikro düzeyde sosyal hizmet müdahalelerinden makro düzeyde uygulamalara kadar bireyden bütüne, yerelden küresele giden işlevselleştirici ve dönüştürücü bu müdahale süreci sosyal hizmetin felsefesini oluşturduğu kadar dünyaya ve ekolojik sisteme karşı duyarlılığı arttırmayı ve bireyleri harekete geçirmeyi hedefleyen ekopsikolojinin de bütünlüklü amacını oluşturmaktadır. Ekopsikolojinin bireylerde uyandırmak istediği bu düşünsel devinim sosyal hizmet müdahalelerinde uygulamalarda yer bulabilecek bir konumdadır. Bireyin yaşadığı dünyaya ilişkin sorumluluk duygusunun artması, onu çevresine ve dünya ile kurduğu ilişkinin niteliğinin artmasına aracılık edecektir. Dönüştürücü ve yapıcı bu ilişkinin sosyal hizmet uygulamalarında kullanılması müracaatçı gruplarına olduğu kadar profesyonellerde de yarar sağlayacak ve ekolojik sistemin kendisine de kayda değer katkılar sunacaktır. Düşünsel olarak

başlayan bu sürecin uygulamalarla hayata geçmesi sosyal hizmet ve ekopsikolojinin sorumluluğu olduğu kadar, ekolojik sistemin düşünen ve düşündükleriyle harekete geçebilen tek organizması olan insanların da ekolojik bir varlık olarak temel sorumluluğu olduğu unutulmamalıdır.

Sosyal hizmet teori ve uygulamalarının canlı ve/veya cansız varlıkların da iyilik halini güçlendirebilecek bir seviyeye getirilmesi, tüm yaşam formlarının karşılıklılık ilkesiyle uyum içinde yaşaması desteklenmelidir. Sosyal hizmet eğitim programlarında, ekoloji, doğa, iklim değişikliği, ekopsikoloji, yeşil sosyal hizmet gibi kavram ve yaklaşımlara yer verilmesi, sosyal hizmet akademisinin ilgili kavramlarla ilişkili konulara daha çok ağırlık vererek, bu yönde uygulamalar ve politikalar üretmesi önem arz etmektedir.

Tüm disiplinlerde olduğu gibi sosyal hizmetin de sosyal, kültürel, politik ve küresel değişimlerden etkilenmesi ve bu değişimlerin mesleğin uygulamalarını, teorik çerçevesini, eğitim ve öğretim müfredatlarını ve yerel-küresel ağlarını dönüştürmesi kaçınılmazdır. Ekopsikoloji felsefesinin farklı ve çeşitli uygulama alanlarını bünyesinde barındıran sosyal hizmet mesleği ve disiplinine yenilikçi ve ekolojik bir perspektif kazandırabileceği söylenebilir. Bununla birlikte, ekopsikoloji ve sosyal hizmete ilişkin yeni araştırmaların ve uygulama örneklerinin gerçekleştirilmesi, ekolojik bakış açısının, sosyal hizmetin mikro, mezo ve makro düzeylerinde, insanların canlı ve/veya cansız varlıklarla olan ilişki çerçevesinde yeniden tanımlanması gerekmektedir.

3. KAYNAKLAR

Adams, M. (2012). A social engagement: How ecopsychology can benefit from dialogue with the social sciences. *Ecopsychology*, 4, 216–222.

Akın G. (2014). İnsan sağlığı ve çevre etkileşimi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54 (1), 105-116.

Arora, S., Cason, T. N. (1999). Do community characteristics influence environmental outcomes? Evidence from the toxics release inventory. *Southern Economic Journal*, 65 (4), 691–716.

Ayaz, H. (2014). Çevreci eleştiri üzerine genel bir değerlendirme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3 (1), 278-292.

Barut, B. ve Kara, Y. (2020). Ekolojik sosyal hizmet perspektifinden hortikültürel terapi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31 (1), 218-240.

Baydar, V., Ersoy, A. F. (2017). Sosyal hizmet ve çevre: Ekososyal yaklaşım. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 52 (2), 236-247.

Besthorn, F. H., Saleeby, D. (2003). Nature, genetics and the biophilia connection: Exploring the link with social work values and practice. *Advances in Social Work*, 4 (1), 1–18.

Clayton, S., Myers, G. (2009). *Conservation psychology: Understanding and promoting human care for nature*. Wiley-Blackwell.

- Daniş, M. Z., Kara, H. Z.** (2016). Sosyal hizmette problem çözme yaklaşımı. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, 45, 1-10.
- Derezotes, D.** (1999). *Advanced generalist social work practice*. SAGE Publications.
- Diehl, E., Park Brown, S.** (2016). Horticultural Therapy. (Erişim: <<https://edis.ifas.ufl.edu/ep145>>).
- Dodge, K. A., Pettit, G. S.** (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental Psychology*, 39 (2), 349-371.
- Duyan, V.** (2010). *Sosyal hizmet: Temelleri, yaklaşımları ve müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- Enns, C. Z.** (2004). *Feminist theories and feminist psychotherapies* (2nd ed.). New York: Routledge.
- Fried, G. G. and Wichrowski, M. J.** (2008). Horticultural therapy: A psychosocial treatment option at the Stephen D. Hassenfeld children's center for cancer and blood disorders. *Primary Psychiatry*, 15 (7), 73-77.
- Gutheil, I. A.** (1992). Considering the physical environment: An essential component of good practice. *Social Work*, 37 (5), 391-396.
- Gül, F.** (2013). İnsan-doğa ilişkisi bağlamında çevre sorunları ve felsefe. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14, 17-21.
- Hartig, T., Mang, M., Evans, G. W.** (1991). Restorative effects of natural environment experiences. *Environment and Behavior*, 23 (1), 3-26.
- Karls, J. M., Wandrei, K. E.** (1996). A new language for social work. *Social Work*, 37 (1), 80-85.
- Keleş R., Hamamcı, C.** (1993). *Çevrebilim*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Lewis, R.** (2005). *Human genetics, concepts and applications*. Boston: The Mc Graw Hill.
- Mantler, A., Logan A. C.** (2015). Natural environments and mental health. *Advances In Integrative Medicine*, 2 (1), 5-12.
- Minkler, M.** (2000). Using participatory action research to build healthy communities. *Public Health Reports*, 115 (2/3), 191-197.
- McHugh, A., Ord, G.** (2018). *Therapeutic gardening*. Washington State University.
- Norton, C. L.** (2009). Ecopsychology and social work: Creating an interdisciplinary framework for redefining person-in-environment. *Ecopsychology* 1 (3), 139-145. <https://doi.org/10.1089/eco.2009.0046>.
- Özgüner, H.** (2004). Doğal peyzajın insanların psikolojik ve fiziksel sağlığı üzerine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 97-107.

Park, K. M. (1996). The personal is ecological: Environmentalism of social work. *Social Work*, 41 (3), 320–323. <https://doi.org/10.1093/sw/41.3.320>.

Purutçuoğlu, E. ve Doğan, İ. (2017). Ekolojik sosyal hizmet uygulamaları için sürdürülebilir kalkınmada sosyal hizmetin yeri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (51), 1083-1100.

Ridley, M. (2000). *Genom, bir türün yirmi üç bölümlük otobiyografisi* (Çev. Mehmet Doğan, Nivart Taşçı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Roszak T. (1995). Where psyche meets gaia. In: Roszak, T., Gomes, M. E., Kanner, A. D. (eds.) *Ecopsychology: Restoring the earth, healing the mind*. San Francisco: Sierra Club Books.

Roszak, T. (2001). *The voice of the earth: An exploration of ecopsychology*. Grand Rapids: Phanes Press.

Scull, J. (2008). Ecopsychology: Where does it fit in psychology in 2009? *The Trumpeter*, 23 (3), 68-85.

Scroll, M. A. (2007). Wrestling with Arne Naess: A chronicle of ecopsychology's origins. *The Trumpeter*, 23 (1), 28-57.

Speldewinde P. C., Cook, A., Davies, P., Weinstein, P. (2009). A relationship between environmental degradation and mental health in rural Western Australia. *Health Place*, 15 (3), 865-872. doi: 10.1016/j.healthplace.2009.02.011.

Tennessen, C. M., Cimprich, B. (1995). Views to nature: Effects on attention. *Environmental Psychology*, 15, 77-85.

Ulrich, R. S. (1984). View through a window may influence recovery from surgery. *Science*, 224, 420-421.

Ulrich, R. S., Parsons R. (1992). Influences of passive experiences with plants on individual well-being and health. In: D. Relf (Ed), *The role of horticulture in human well-being and social development*. Oregon: Timber Press.

Verderber, S. (1986). Dimensions of person-window transactions in the hospital environment. *Environment and Behavior*, 18, 450-466.

Yurcu, G. (2016). Rekreasyon faaliyetlerine katılan bireylerin kişilik özelliklerinin ekopsikoloji algılarına etkisi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 3 (2), 23-35.

SANAT ELEŞTİRİSİ/ ART CRITICISM

SANATTA KONU OLARAK HASTALIK

Dr. Öğr. Üyesi Fırat ARAPOĞLU¹

¹Altınbaş Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Bölümü, İstanbul.
firat.arapoglu@altinbas.edu.tr ORCID No: 0000-0003-0312-6920

Received Date/Geliş Tarihi: 24.05.2020 Accepted Date/Kabul Tarihi: 25.05.2020

Öz

Hastalığın sanatta ele alınışı ve etkisi nasıl değerlendirilebilir? Sanatçıların üretimleri ve bu üretimlerin hastalıkla ilişkisi sanat tarihi bağlamında nasıl yorumlanabilir? Bu denemede Covid-19 ve sanatta hastalık konusuna dair bazı parametreler ele alınmakta ve bunlara dair sorular sorulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sanat, Hastalık, Eleştiri.

DISEASES AS A SUBJECT MATTER IN THE ART

Abstract

How can one consider the place and effect of diseases in art? How can artists' productions and the relation of those to the disease be interpreted in the context of art history? In this essay some parameters on the Covid-19 pandemic and the place of disease in art as a subject-matter are explored.

Keywords: Art, Illness, Criticism

1- GİRİŞ

Covid-19 pandemisi yaşamımıza girdiği günden itibaren kendimizi bir yandan televizyonda her akşam günlük istatistikleri takip ederken öte yandan ızgara-biçiminde bölünmüş ekranlarda sevdiğimizle görüşürken ya da çalışma hayatımıza devam ederken bulduk. Bu buluşmalar birer dayanışma pratiği olarak görülmekte ama, kanımca aksine yalnızlık hissimizi daha da arttırıyor. İnzivaya çekilerek çalışmaya aşına olanlar bile kendilerini mekanların içinde hapsedilmiş hissediyorlar. Normalde insan hastalandığında bu durumu kendisine özel hisseder, çünkü herkesin yakalandığı bir hastalık bile olsa acısını bireysel olarak çekmektedir. Covid-19 pandemisiye tüm insanlığı izole ederek, kolektif hissedilen bir durum yaratmıştır. İç mekanlarda perspektif ve geometri hissi kaybolurken, "zoom" buluşmaları bu kaybı ortadan kaldırmamaktadır.

Gelecekte pandemiyi aktarmak için çok sayıda imge ve metin üretilecek. Bugünün krizini ve trajedisini gelecek kuşaklara aktaracak imgelerin birikmesi için henüz çok erken görünmektedir. Şu an için temsile dair en güçlü imajlar New York'tan, İstanbul'a, Paris'ten İtalya'ya bomboş görüntüleriyle şehir meydanlarıdır.

Çünkü, sokakların boş ve ofis ışıklarının kapalı görüntüleri, ancak bilgisayar oyunlarında ya da Hollywood yapımlarında görülebilirdi. Oldukça ürkütücü bu sahneler insanları bir tür insanlık-sonrası bir dünyaya ve insanların inşa ettiği ama içlerinde ol(a)madıkları bir manzaraya hazırlıyor.

Hastalık insan bedeniyle ilgili bir olgu olarak farklı kültürlerde çeşitli formlarda temsil edilmiştir. Fakat şu ana kadar Covid-19 pandemisi sürecinde insan bedenlerinin aksine, İran'daki ve New York eyaletindeki toplu mezarlara ve morglar ya da hastanelerin görüntülerine tanık olundu. Bedenlerse saydam bir malzemeye kaplanmış sedyelerde, oksijen desteği sağlayan ventilatör cihazıyla nefes almaya çalışan insanlar olarak görüntülerde yer aldı, tüm yalnızlıklarıyla. Peki, salgın konusu sanat tarihinde nasıl işlenmişti?

Orta Çağ'da "Kara Ölüm" olarak isimlendirilen veba salgınından iki yıl sonra yazılan Decameron'da, Giovanni Bocaccio bu konuya değiniyordu. Floransa'daki veba salgınıyla başlayan kitapta yedi erkek ve üç kadın vebadan kaçmak için izole bir kasabaya kaçıyor ve vakit geçirmek için birbirlerine hikayeler anlatıyorlardı. Öte yandan bugün Covid-19 pandemisinin yarattığı izolasyonun yarattığı ruh durumuna karşı evlerinin pencerelerinden şarkılar söyleyen insanların reflekslerinde görüldüğü gibi, Orta Çağ'da insanlar vebadan kurtulmak için düzenlenen dini tören alaylarında söylenen ilahlara pencerelerden eşlik ediyorlardı. Flaman usta Yaşlı Bruegel'in "Ölümün Zaferi" çalışmasında da salgın bir Avrupa kasabasının Kara Ölüm sürecindeki yıkımı gösterilirken, ölüm bir iskeletler ordusu halinde gelmektedir. Sınıf eleştirisi Kara Ölüm betimlemelerinde örtük olarak verilir, ama ölüm kasabayı kuşatırken, zengin ile fakir arasında ayırım kalmamaktadır (**Resim 1**).

Resim 1: Yaşlı Peter Bruegel, "Ölümün Zaferi", 1562-63, Prado Müzesi.

Eric Hobsbawm'un "Aşırılıklar Çağı" olarak isimlendirdiği geçtiğimiz yüzyıl soykırımlar ve dünya savaşlarının yanında pandemiler de getirmişti ve bunların başında İspanyol Gribi geliyordu. Birçok kişi akciğer semptomlarına yakalandı. Akciğerler köpüklü ve kanlı bir özle dolduğu için solunum yetmezliği çekiyorlar ve insanların rengi maviye dönüyordu. Avusturyalı ressam Egon Schiele, eşi Edith'i hamileliğin altıncı ayında İspanyol Gribi'nden kaybederken, üç gün sonra da kendisi kurbanlar kervanına katılacaktı. Coronavirüs pandemisinde sağlık çalışanlarının ve hastalığa yakalananların öz-çekimlerinin, sanatçıların İspanyol Gribi'ndeki oto-portrelerinin güncel versiyonları olduğu bu minvalde düşünülebilir. İnsanların "Çılgılık" tablosuyla tanıdığı ve İspanyol Gribi'nden kurtulanlar arasında olan Edvard Munch'ın 1919 tarihli "İspanyol Gribinden Sonra Oto-portre" çalışması izole edilmiş halde, izleyiciye bakan ressamı betimlemektedir (**Resim 2 ve Resim 3**).

Resim 2: Edvard Munch, "İspanyol Gribi'nden Sonra Oto-portre", 1919, Munch Müzesi

Resim 3: Egon Schiele, Aile, 1918.

Susan Sontag "Metafor Olarak Hastalık" ve "AIDS ve Metaforları" makalelerinde hastalıklar konusunda kullanılan metaforlar için insanları uyarırken, onları tanımlamak için kullanılan dili ve hastalığa maruz kalanlara toplumun nasıl ahlaksızlık attığını ele alıyordu. İlk kez 1959 yılında görülen AIDS'e yol açan HIV, 1980 ve 1990'ların başlarında yayılmaya başlamıştı. Milyonlarca insan hala bu hastalıkla yaşamaya devam ederken, milyonlarca da bu pandemiden dolayı yaşamını kaybetti. Hastalık, uzunca bir süre eşcinsellere dair bir hastalık olarak görüldü ve bugün Coronavirüs pandemisinden dolayı Çin başta olmak üzere Asyatik halklara karşı geliştirilen yabancı düşmanlığı, ilgili yıllarda eşcinsel bireylere yönelmişti. Amerikalı sanatçı Keith Haring'e 1988 yılında tanı konuldu. Ertesi yıl tasarladığı posterde hiçbir şeyi görmeyen, duymayan ve söylemeyen figürler betimlemiştir (Three Wise Monkeys). Sessizliğin ölüme eşit olduğu sloganı 1987'de şekillenen Act Up (AIDS Coalition to Unleash Power) grubunun slogandır. AIDS'le yaşamak zorunda olan insanlar ve doğru enformasyona sahip olmayan ve epidemiyeye uygun edimleri göstermeyen birey/grupların mücadelelerini görselleştirmiştir. Bu süreçte hükümetin eşitsizliğe dayalı politikaları, sağlık hizmetlerinin ve ilaçların pahalılığı ekseninde HIV taşıyan insanlar kendi kaderlerine terk edildiler. Poster tasarlamasından bir yıl sonra Keith Haring 31 yaşında yaşamını kaybetmişti (**Resim 4**).

Resim 4: Keith Haring, *Cehalet = Korku*, 1989, Poster Collection Noirmontartproduction, Paris.

2- SONUÇ

İzolasyon sonrasında hayatın nasıl görüneceğini bilmek mümkün değil, ama insanların hayata bakışının değişeceği muhakkak. Covid-19 görülmeyen bir şey ve onu bireysel bir şekilde düşünmeyip, dikkate almama lüksümüz yok. 2020 salgını da diğerlerinde olduğu gibi, sanata bakışımızı değiştirecek ve nitekim sanatçılar ve yazarlar yeni değişimleri ve kayıpları aydınlatan metinler kaleme almaya ya da görüntüler üretmeye başladılar. Bunlar bugünün trajedisinin gelecekteki yansımaları olacaktır.

KİTAP İNCELEMESİ/ BOOK REVIEW

ŞEHNAZ TAHİR GÜRÇAĞLAR, KELİMELERİN KIYISINDA: TÜRKİYE'DE KADIN ÇEVİRMENLER (DERLEME), İSTANBUL: İTHAKİ YAYINLARI, 2019, 378 SAYFA.Dr. Öğr. Üyesi Gözde ORHAN¹¹Altınbaş Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Bölümü, İstanbul.
gozde.orhan@altinbas.edu.tr ORCID NO: 0000-0002-1381-4025**Received Date/Geliş Tarihi:** 16.12.2019 **Accepted Date/Kabul Tarihi:** 01.05.2020

Kelimelerin Kıyısında: Türkiye'de Kadın Çevirmenler on altı önemli kadın çevirmenin hayat hikâyelerindeki bilinmeyenleri gün ışığına çıkartıyor ve yayıncılık dünyasında çeviri yaparak kendilerine yer açan bu kadınların entelektüel dünyaya katkılarını gözler önüne seriyor. 2019 yazında ilk baskısını yapan eser, daha önce *Türkiye'de Çevirinin Politikası ve Poetikası 1923-1960* ile çeviribilim alanında adından sıkça söz ettiren Şehnaz Tahir Gürçağlar tarafından derlenmiş. Kadın çevirmenler üzerine bir kitap yayımlama fikrinin temelleri, Gürçağlar'ın bir doktora dersine uzanıyor. İlk etapta beş kadın çevirmenin yaşam öyküsü etrafında planlanan seçki, yeni isimlerin eklenmesi ve kapsamın genişletilmesiyle derinleşiyor. Kitabın giriş yazısında Gürçağlar, odaklanılan Osmanlı son dönemi ve erken Cumhuriyet döneminin bütünü düşünüldüğünde dışarıda bırakılan pek çok kadın çevirmen olabileceğini ifade ediyor; ancak başka yeni araştırmalara ilham verecek bir ilk çalışma olarak *Kelimelerin Kıyısında'nın* eşsiz bir kaynak olduğu şüphesiz.

Gürçağlar ilk olarak, çeviribilime öznenin girişi bağlamında kadın çevirmenleri ele almanın önemi ve imkânları üzerinde duruyor. Ona göre çeviriye değil çeviriyi yapana odaklanmak, çeviribilimdeki ikili zıtlıklara bir alternatif oluşturabilmektedir. Öyle ki böyle bir bakış açısı çeviriyi telif karşısında, ereği kaynak karşısında, yerli olanı yabancı olan karşısında, çevreyi merkez karşısında konumlandırma eğilimini aşındırabilir, insan unsurunu denkleme katarak canlı, dinamik bir açılım sağlayabilir ve çeviri sürecinin değişip dönüşebilirliğine vurgu yapabilir. Diğer bir deyişle eser yalnızca biyografik aktarımlara başvurarak kadın çevirmenlerin emeklerini, toplumsal ve kültürel yaşamı zenginleştirmekte üstlendikleri rolü görünür kılmayı hedeflemez; aynı zamanda çeviribilimde bir yöntem olarak özneye dönüşü ve metnin özneyle ilişkisini yeniden, farklı bir perspektiften düşünmeyi önerir. Çevirmenin bir özne olarak yeniden tanımlanması, kadın çevirmenin toplumsal cinsiyet kimliğini gözetmeyi ve anlamayı, onun çeviri ile kadın kimliği arasında kurduğu bağları çözümlemeyi, metni de bu çerçeveden ele almayı gerektirir.

Eserde sırasıyla Halide Edib, Sabiha Sertel, Seniha Bedri Göknil, Azra Erhat, Melahat Togar, Adalet Cimcoz, Mina Urgan, Güzin Dino, Nihal Yeğınobalı, Gönül ve Gülten Suveren kardeşler, Tomris Uyar, Pınar Kür ve sözlü çevirinin öncüsü Belgin Dölay, Fatma Artunkal ve Zeynep Bekdik'e yer verilmiş. Bu isimlerin belki de en önemli ortak noktası, yaşadıkları dönemde sosyokültürel düzeyi toplumun geri kalanından belirgin şekilde farklılaşmış ailelere mensup, iyi eğitim alma olanağına erişebilmiş az sayıda kadın arasında olmalarıdır. Halide Edib Osmanlı toplumunda seçkin zümreden bir ailenin kızıdır ve içinde yaşadığı kültürel habitat

sayesinde küçük yaşta birden fazla dili çok iyi konuşup yazacak düzeyde öğrenebilmiştir. Sabiha Sertel Selanik'te doğmuş, Selanik'teki "Jön Türk devrimini destekleyen bir ev ortamında" Avrupalı profesörlerden eğitim alarak kendisini geliştirmiştir. İlk kadın tiyatro çevirmeni Seniha Bedri bakan kızıdır, İtalyan okulunda okumuş, evde aldığı özel dersler sayesinde Fransızca ve Almanca da öğrenmiş, sanat çevreleriyle temas halinde büyümüştür. Azra Erhat, tütün eksperisi olan babasının işi dolayısıyla çocukluğunu Avrupa'da geçirmiş, bu sayede Batı dillerini hızlıca öğrenmiştir. Aile kökleri Ahmet Cevdet Paşa'ya kadar uzanan Melahat Togar, erken Cumhuriyet döneminde Almanya'ya eğitime gönderilen ilk kadın yabancı dil öğretmenlerinden biridir. Adalet Cimcoz, Alman asıllı annesinin yönlendirmeleri sayesinde tıpkı erkek kardeşleri gibi Almanya'da eğitim alma şansına erişir. Mina Urgan ve Nihan Yeğinobalı ailelerinin teşvikiyle Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde okur. Paşa torunu bir babanın kızı olan Güzin Dino İstanbul'da "Fransızcanın konuşulduğu bir evde büyümüştür." Gönül ve Gülten Suveren kardeşler kolej eğitimi aldıktan sonra üniversiteye, ardından ABD'ye gönderilir. Hukukçu bir anne babanın kızı olarak dünyaya gelen Tomris Uyar yalnızca iyi bir eğitim almakla kalmaz ailesinin sosyal ve kültürel çevresi sayesinde sıradan birinin giremeyeceği ortamlara kolaylıkla girer ve kendisini kabul ettirir. Pınar Kür annesinin ve babasının yurtdışı görevleri sayesinde İngiltere'de ve ABD'de eğitim alır. Zeynep Bekdik ve Belgin Dölay Robert Kolej'de, Fatma Artunkal Alman Lisesi'nde öğrenim görür.

Ortaya çıkan resim, yazarlardan Merve Akbaş ve Özüm Arzık Erzurumlu'nun da altını çizdiği gibi yalnızca eğitim düzeyi ile sınıfsal konum arasındaki doğrusal ilişkiye işaret etmez aynı zamanda açık fikirli ailelerin genç kadınların entelektüel yolculuğunda ne kadar önemli olduğunu da gösterir. Öyle ki bu kadınlardan Halide Edib bir çevirisiyle Sultan Abdülhamid tarafından şefkat nişanıyla ödüllendirildiğinde "bana şereften ziyade zillet gibi geldi" diyebilecek kadar etrafında olan bitenin farkındadır.¹ Mina Urgan Soyadı Kanunu çıktığında aldığı eğitim ve dünyayı tanımanın getirdiği özgüven sayesinde henüz 18 yaşındayken soyadını kendisi seçer. Nihal Yeğinobalı, bugün artık çevirmenin emeğinin teslim edilmesi açısından tartışılmaz bir uygulama olarak kabul gören "kitap kapağında mutlaka çevirmenin adı bulunmalıdır" ilkesinde ısrar eder. Güzin Dino, Sabiha Sertel ve daha niceleri "hami" konumuna gelmiş, hangi metinlerin çevrileceğinden kimin çevireceğine kadar yazın dünyasını belirleme gücünü elde edebilmiştir. *Kelimelerin Kıyısında*'da toplanan makalelerin verdiği belki de en önemli mesaj, söz konusu kadınları güçlü birer özneye dönüştüren ve hem özel hayatlarında hem yaptıkları işte pasif alıcılar olmak yerine süreçleri belirleyen failer haline getiren şeyin bu kadınların sahip olduğu kültürel ve sembolik sermayeler olduğudur.

Kitabı ilginç kılan bir diğer özellik, yalnızca kitap tercümesi yapan kadınları değil sözlü çeviri gibi pek bilinmeyen bir alanda mesleğe yön veren kadınları da kapsamasıdır. Belgin Dölay, Fatma Artunkal ve Zeynep Bekdik kitapta yer verilen diğer kadınlar kadar tanınır değilseler de sözlü çevirmenlik mesleğinin Türkiye'de yerleşmesi, sözlü çeviri eğitiminin üniversite seviyesine taşınması ve kurumsallaşması sürecinde önemli roller oynamışlardır. Özüm Arzık Erzurumlu'nun kaleme aldığı ve bu üç kadın çevirmenle yapılan mülakatlara dayanan son makalede, meslekte kadınların ağırlıklı olmasının nedenleri de sorulur görüşmecilere. Belgin Dölay'a göre bunun nedeni, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de evin ekmeğini kazanan figür olarak erkeğin görülmesi ve çevirmenlik mesleğinin güvencesiz ve süresiz yapısı nedeniyle erkeklerin bu emek piyasasından uzaklaşmasıdır. İronik bir biçimde mesleğin istikrarsız ve kırılabilir yapısı kadınların önünü açmış, onların meslekte yükselmesine katkı sağlamıştır.

1 Bunu elbette ancak 1963 gibi geç bir tarihte *Mor Salkımlı Ev*'de ifade edebilecekti.

Emekleri genelde görünmez kılınsa da kadınların çeviri alanında bu denli güçlü olabilmelerinin bir nedeni Gürçağlar'a göre "imece" ve işbirliğidir. Derlemedeki özyaşamöyküleri çeviri faaliyetinin bugünkü gibi yalnız bir uğraş olmadığını; yayınevleri, yazarlar, eleştirmenler, sanatçılar ve diğer bileşenlerden oluşan zengin bir ortamda, bu kesimlerle etkileşim içinde yapıldığını gösteriyor. Ahu Selin Erkul Yağcı'nın Nihal Yeğınobal'dan aktardığı bilgilerden 1950'li ve 1960'lı yıllarda yayınevi politikasının oluşmasında çevirmenlerin önerilerinin önemli yer tuttuğunu, çevirmenlerin yayınevi sahipleri ve çalışanlarıyla ortak çalışarak kitaplara karar verdiklerini ve seçimden basıma kadar tüm aşamaların içinde olduğunu öğreniyoruz. Bu da çeviri politikalarının farklı dönemlerini karşılaştırmak açısından önemli bir veri sunmaktadır.

Sonuç olarak, *Kelimelerin Kıyısında* çok farklı dönemlerde yaşamış ve yaptığı iş gereği yaşadığı dönemin sosyal, kültürel ve politik ortamından fazlasıyla etkilenmiş kadınların metinlerle ve yayıncılık dünyasıyla kurduğu ilişkileri doyurucu bir şekilde aktarıyor. Eserde mercek altına alınan on altı yaşam öyküsü, erkek egemen entelektüel mecralarda varoluş mücadelesi veren farklı jenerasyonlardan kadınların ortaklaşan sorunları ve deneyimleri hakkında düşünme fırsatı sunuyor. Diğer yandan Gürçağlar'ın derlemesi; tarih boyunca "özgün" olan karşısında ikincil olarak nitelenen "çeviri" ile tarih boyunca erkek karşısında ikincil konuma itilen kadın kimliği arasındaki "kader ortaklığını" kırma yolunda önemli bir girişim olarak takdiri hak ediyor.

KİTAP İNCELEMESİ/ BOOK REVIEW

İHSAN FAZLIOĞLU, "ON HISTORY OF SCIENCE WITH FUAT SEZGİN".
TURKISH STUDIES JOURNAL, VOLUME 2, ISSUE 4, 2004 – 2: 355-370.Dr. Mehmet Hamdi Örüm¹¹Kahta Devlet Hastanesi, Psikiyatri, Adıyaman.

mhorum@hotmail.com ORCID NO: 0000-0002-4154-0738

Received Date/Geliş Tarihi: 07.11.2019 Accepted Date/Kabul Tarihi: 01.04.2020

Sublimation is a concept that evokes width and eternity and expresses the elevation/exaltation of the individual. When the *sublime* point of view is negatively affected, chaos emerges. Sublimation capacity is critical in understanding the relationship between emotional burden and problems and creativity. If an artist can eliminate psychopathology and somehow transform or elevate his emotional conflicts and personal passions into creative work, these conflicts and passions act as engines and take the work forward. A good self design enhances one's subjective awareness and strengthens one's spiritual integration. When this integration is combined with genius, a deep work of art directly addressed to the viewer (Blum, 2001; Bloom, 1973; Chessick, 2015).

It is difficult to say that there is a systematic definition and scope of the concept of *sublime* that has always continued its popularity. The first definition referring to antiquity rhetoric and placed in a philosophical status in the second half of the eighteenth century refers to the morally enriched rise of the subject. Freudian point of view, that is, psychoanalytic approach refers to the series of psychic transformations that the ego has undergone. Analytical discourses emphasizing the importance of the channeling of libidinal energy in the sublimation defence mechanism is quite high. In other words, *sublimate* means that the object is connected psychically to the old purpose, but socially valuable and acceptable. Psychoanalysis is also expected to be used in literary studies, which has a perspective that can be adapted to every aspect of art (Hartmann, 1955; Civitarese, 2016).

The attribution of aesthetic qualities to natural sciences and mathematics dates back to Aristotle, which defines order and symmetry in mathematical relations (Hanly, 1986). Weinberg gives a good sampling of these words while discussing the role of *sublime* in theory formulation: *spooky, weird, amazing, and strange* (Weinberg, 1992). The *sublime* is associated with the feelings accompanying contemplation of the infinite, the unformed, and the unrepresentable aspects of either reality or our own rational activities. These feelings traditionally are not feelings of pleasure, the type of feelings associated with contemplation of the beautiful or good. And also, the most beautiful emotion we can experience is the mysterious. It is the fundamental emotion that stands at the cradle of all true art and science. It is the common wish of scientists to reveal the unknown, to look at the unknown from different angles (Walhout, 2009; Kivy, 1991; McAllister, 1996). Is working on the history of science even above that? So it's a science that explores the scientists of science. One of the first names that come to mind on such a subject is Fuat Sezgin, who is

accepted as one of the greatest Islamic science historians in the world. Fuat Sezgin has carried out many works for a better understanding of Islamic culture and civilization. The relationship between its 'greatest' feature and 'sublime' is examined in this review.

"There was a teacher. And a great teacher. That was enough." Sezgin's answer to Ihsan Fazlioglu's question, "Who were your teachers who guided you?" was this sentence. The words preferred in this first reply show us that we will reach a lot of data about sublimation in the continuation of the interview. Sezgin went on this path for better and more beautiful, with a 'great' person: Helmut Ritter. Given that progress in the field of science, art and literature has a close relationship with 'curiosity', it is observed that Sezgin has chosen the words carefully. The hunger to learn was felt tremendously in Sezgin. Ritter was a great and difficult man, but Sezgin had enough passion, power, impulse to overcome these challenges. In order to be better –and at the end of the road it will be 'best' - he has increased the working hours first. It started with Ritter's suggestion and became the dominant Arab language in six months. Taking a sample of a person in sublimation is an important point. Sezgin specifically stated that Ritter was a model and suggested this to young scientists towards the end of his speech. It makes the person better able to use the existing sublimation capacity when what is *sublimated* is useful and deemed valuable by the people. However, in the opposite cases, the sublimation capacity is kept and the expected progress is not achieved. One important thing that determines the sublimation capacity is the potential to resist adversity. It is felt in many parts of the speech of Sezgin that he said: *"They told me you can not do it, but I did it."* Ritter's *"no one in the world can do this"* has paved the way for Sezgin to be *"the best."* The goal was to be the greatest of the greatest. Sezgin has turned it into an advantage, while no one can afford to be around Ritter. The astonishment of Ritter in relation to his work has shown that Sezgin is actually getting closer to his goal. In his own life, astonishment has always been a driving force for him. The excitement and the astonishment of learning something new. After the middle of the speech, Sezgin began to express his own influence with Ritter: *"At that time, in Istanbul, even in Turkey, we were the only ones who were seriously interested in hand writings especially in Arabic; I mean, I am with Ritter..."* In fact, after a while, he said that Ritter was saying words that implied that he was beyond that: *"When my guess was better, he was joking such as 'That's it! I see the horn has passed the ear.'"*

If we state the sublimation as *setting mind*, it does not be wrong: *"The secret power behind creativity."* He said he did not believe him for the first time with Ritter saying, "no one can do this". He had reached the point of being the best. In fact, according to Ritter, no one could ever do it again. Sezgin described the characteristics of a scientist as follows: *"What kind of person? It is a person who is excited about it, who is self-employed. Unfortunately, there is almost no such person in the world."*

Towards the end, he said he was the target now on his way to his destination. He pointed out the institute and its sources which he established for those who want to do research on Islamic science history. As with all creative people, "truth" anxiety is evident in Sezgin. Both to see and to show the truth: *"The truth does not tolerate exaggeration in either negative or positive terms."* Sezgin uses energy with patience, stubbornness and almost with a needle to dig the well and tries to reach the *sublimes*. According to him, the main factor that brings success is to work more persistently than inspiration. Sezgin has brought the feeling of *not being in the center* to the goal of settling in a center. At a stage where this was not enough, he created a new world center (institute) and placed himself in the middle of it.

REFERENCES

- Bloom, H.** (1973). *The anxiety of influence: A theory of poetry*. New York: Oxford University Press.
- Blum, H. P.** (2001). Psychoanalysis and art, Freud and Leonardo. *J Am Psychoanal Assoc*, 49(4): 1409-1425.
- Chessick, R. D.** (2005). What grounds creativity? *J Am Acad Psychoanal Dyn Psychiatry*, 33(1): 3-27.
- Civitarese, G.** (2016). On sublimation. *Int J Psychoanal*, 97(5): 1369-1392.
- Hanly, C. M.** (1986). Psychoanalytic aesthetics: A defense and an elaboration. *Psychoanal Q*, 55(1): 1-22.
- Hartmann, H.** (1955). Notes on the theory of sublimation. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 10(1): 9-29.
- Kivy, P.** (1991). Science and aesthetic appreciation. *Midwest Studies in Philosophy*, 16: 180-195.
- Mcallister, J. W.** (1996). *Beauty and revolution in science*. Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Press.
- Walhout, P. K.** (2009). The beautiful and the sublime in natural science. *Zygon*, 44(4): 757-776.
- Weinberg, S.** (1992). *Dreams of a final theory*. New York: Pantheon.

YAZIM KURALLARI**(Aurum Sosyal Bilimler Dergisi Yazım Kuralları Yaz 2018 Sayısı İtibari İle Revize Edilmiştir)****BAŞLIK YAZIMI**

İngilizce metinler için Türkçe başlık, Türkçe metinler için İngilizce başlık verilmelidir.

[BAŞLIK]

(Başlık ortalı ve tüm kelimeler büyük harfle, bold yazılmalıdır)

TEK YAZAR VE YAZAR BİLGİLERİ

Yazar adı ve SOYADI¹

(Yazar adı ortalı olmalı ve Soyadı Büyük harf ile yazılmalıdır)

¹Bağlı Olunan Üniversite, Fakülte, Bölüm ve Şehir

(Bilgiler ortalı ve ilk harfler büyük harf ile yazılı olmalıdır)

e-posta

(Aktif e-posta adresi verilmelidir)

BİRDEN FAZLA YAZAR VE YAZAR BİLGİLERİ

Yazar adı SOYADI¹ , Yazar adı SOYADI²

(Yazar adı ortalı olmalı ve Soyadı Büyük harf ile yazılmalıdır. Araya virgül konulur. Ve ardışık olarak numaralandırılır)

¹Bağlı Olunan Üniversite, Fakülte, Bölüm ve Şehir

(Bilgiler ortalı ve ilk harfler büyük harf ile yazılı olmalıdır)

²Bağlı Olunan Üniversite, Fakülte, Bölüm ve Şehir

(Ardışık numaralandırılmalıdır. Bilgiler ortalı ve ilk harfler büyük harf ile yazılı olmalıdır)

e-posta, e-posta

(Aktif e-postalar sırası ile yazılmalı araya virgül konulmalıdır.)

ÖZET VE ABSTRACT

Özet / Abstract (Herhangi bir numaralandırma yapılmaz. Bold ve Baş harf büyük, gerisi küçük harf ile yazılır.)

Makale başlığının altında en fazla 200 kelimelik bir özet yer alır. Makalenin odak, kapsam, argüman ve sonuçlarını bir bütün halinde içerir.

İngilizce metinler için Türkçe özet, Türkçe metinler için İngilizce özet verilmelidir.

ANAHTAR KELİMELER/KEYWORDS

Anahtar Kelimeler: [En fazla 5 adet anahtar kelime, aralarında virgül ile ayrılarak, ilk harfler büyük olacak şekilde verilmelidir]

GİRİŞ VE BÖLÜM BAŞLIKLARI

1. GİRİŞ (Başlık numaralandırılır ve tüm kelime büyük harf ile, bold yazılır.)

Giriş bölümü, çalışmanın amacını ve çalışmanın arka planını oluşturan alanlarda yeterli miktarda bilgi vermelidir. Literatür taraması bu kısımda yer alır. Yazarlar, aynı yazının başka bir yayın içerisinde yer almadığının ya da yer alması için başvuruda bulunulmadığının belirtmek durumundadır. Yazının büyük bir kısmı daha önce yayınlanmıyorsa AURUM Sosyal Bilimler Dergisi bu yazıyı kabul etmez. Sadece orijinal çalışmaya değer katabilecek önemde çalışmalar ve çalışma sonuçlarını gözle görülür bir şekilde etkileyebilecek metodolojik eklemelerin olduğu çalışmalar kabul edilebilir. Özgün makaleler, inceleme makaleleri, durum çalışmaları, kitap incelemeleri, editöre mektuplar türlerinde yayınlar Kabul edilecektir. Lütfen başvuru esnasında doğru yayın tipini seçtiğinize emin olun.

1.1 Ana Bölüm

Bu bölüm, çalışmadaki analizlerin derinliği ve kapsamına göre daha fazla bölünebilir. Başlıklar koyu ve kelimelerin ilk harfleri büyük olacak şekilde yazılır. Çalışmanın tekrara yer verilmeden detaylı bir şekilde anlattığı, açık ve net sonuçların bildirildiği ve tartışmanın yapıldığı kısım burasıdır.

1.1.1 (Üçüncü Derece Başlık)

Açıkça belirtilen şekilde istenilen kadar numaralandırma yapılabilir. Başlıklar koyu ve kelimelerin ilk harfleri büyük olacak şekilde yazılır.

SONUÇ YAZIMI

2. SONUÇ (Başlık numaralandırılır ve tüm kelime büyük harf ile, bold yazılır.)

KAYNAKLAR / REFERENCES YAZIMI

3. KAYNAKLAR (Başlık numaralandırılır ve tüm kelime büyük harf ile, bold yazılır.)

Kitap**a. Tek Yazarlı**

Michael Pollan. (2006). *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of Four*. Penguin, New York.

b. İki ya da Daha Çok Yazar

Geoffrey C. Ward and Ken Burns. (2007). *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York, Knopf.

Makale**a. Basılı Dergide Makale**

Joshua I. Weinstein.(2009). The Market in Plato's Republic. *Classical Philology* 104, 440.

b. E-dergide Makale

Eğer kullandığınız makalenin DOI (Digital Object Identifier) numarası varsa belirtilir. DOI numarası yoksa, URL adresini ve erişim tarihini verilir.

Gueorgi Kossinets ve Duncan J. Watts. (2009). Origins of Homophily in an Evolving Social Network. *American Journal of Sociology* 115, 411, erişim tarihi 28 Şubat 2010, doi:10.1086/599247.

Makalenin Biçemi

Yazılar, 12 punto okunabilir bir yazı karakteriyle (Times, Arial, Calibri, vs.) teslim edilmelidir. Ana metin ve dipnotlar çift aralıklı ve sola hizalı olmalıdır. Aurum dipnotlara ve kaynakçaya yer vermektedir. Alıntı biçimini dönüştürmek editörlerin sorumluluğunda değildir. Yazım kurallarına uymayan makalelerin yazar tarafından biçimlendirmesi talep edilebilir. Bu da yayın süresini uzatabilir.

a. Uzunluk: Makaleler dipnotlar ve kaynakça dahil olmak üzere 10.000 kelimeyi geçmemelidir

b. Başlık: Makaledeki başlıklar ve alt başlıklar, cümle tarzında (ilk kelime ve özel isimler büyük harfle başlayacak şekilde) yazılacaktır.

c. Tablo, Şekil ve Resimler: Bunları ayrı bir belge halinde sağlayın. Ana metinde nereye yerleştirileceğini belirtin ve resim altı bilgilerini belirtin.

d. Yazar Notu: Numarasız olarak belirtilir. Teşekkür ve benzeri açıklamaları kapsar.

Kitap İncelemesi Biçemi

a. Uzunluk: 1500 kelimeyi geçmemelidir.

b. Başlık: Kitap incelemeleri başlık taşımaz. Bir kitap incelemesinin başlığı, incelenen kitabın sayfa sayısını da içeren (xi + 321 sayfa) tam referansıdır.

c. Referanslar: Değerlendirilmiş kitabın sayfalarına referans verirken parantez içinde ilgili sayfa belirtilir. (s.21 ya da ss. 22-23).

d. Dipnotlar ve Kaynakça: Kitap incelemelerinde dipnot ve kaynakça bulunmaz, diğer eserlere referans verilmesi önerilmez. İkincil kaynaklara değinilmesi argüman açısından mutlaka gerekli ise belirtilir.

İnceleme Makale Biçemi

a. Uzunluk: İnceleme makaleleri dipnot ve kaynakça dahil olmak üzere 7500 kelimeyi geçmemelidir.

b. Başlık: Bir inceleme makalesinin başlığı altında incelenen kitapların sayfa sayısını da içeren (xi + 321 s.) tam referansı verilir.

c. Özet: İnceleme makaleleri özet içermez.

Yorumlar ve Editörün Notu Biçemi

Yorumlar ve editörün notu makale biçimini takip eder ancak özet içermez.

Alıntılar ve Atıflar

a. Alıntıların Biçemi

Üç satırdan az veya yaklaşık 40 kelimelik alıntılar için Aurum çift tırnak işareti kullanır. Alıntı içindeki alıntılar tek tırnak içine alınır. Dipnot numarası tırnak işaretinden sonra gelir.

La Baronne Durand De Fontmagne, who lived in Istanbul during and after the Crimean War, writes that "Turks adore children and when they do not have their own, they willingly adopt an 'enfant de l'âme'."³³

Üç satırdan veya 40 kelimedenden uzun alıntılar tırnak işareti olmadan, bir blok halinde ana metinden daha içeride biçimlendirilir. Blok alıntılar içindeki alıntılar çift tırnak içine alınır. Dipnot numarası son cümlelerin sonundaki noktadan sonra gelir.

b. Dipnot Atıf Tarzı

- Bir esere ilk atıfta tam dipnot tarzı atıf kullanın.

³⁴ Philippe Ariés, *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life* (New York: Vintage, 1962), 34.

- Aynı esere hemen sonraki notta yeniden atıf için italik yapmaksızın Age. kullanın.

³⁵ Age., 35.

- Daha sonraki atıflarda yazarın soyadı, kısa başlık ve sayfa numarası formu kullanabilirsiniz.

⁵⁰ Ariés, *Centuries of Childhood*, 40.

Görseller

a. Fotoğraflar : Dijital fotoğraflar dosyaları mümkün olan en büyük boyut ve çözünürlükte (en az 200 dpi) ayrı dosyalar halinde iletilmelidir. Yazarlar, gönderdikleri görsellerin izinlerini temin etmekle yükümlüdür.

b. Çizelgeler, Şemalar, Tablolar: Çizelgeler, şemalar ve tablolar ayrı ve düzenlenebilir belgeler (Word, excel ya da benzer formatlarda) olarak sağlanacaktır. Yazarlar veri setlerinin kullanım izinlerini temin etmekle yükümlü ve kullandıkları verilerin doğruluğundan sorumludurlar.

c. Yerleştirme ve Başlıklar: Tüm görsellerin konulması gereken yer ana metinde belirtilmelidir. Görselin başlığı ve gerekli kaynak/izin bilgisi görselin altında bulunur.

Örnek

Ana metin içerisinde görselin eklenilmesinin istenildiği alana:

Tablo 1 BURAYA

Tablo 1. İstanbul Mekteb-i Sanayiden Paris'e Gönderilen Öğrenciler (1870–1872)

Kaynak: Şişman, Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839–1876), 93–158.

Örnek

Fotoğraf 1 BURAYA

Fotoğraf 1. Darülaceze Viladethanesi

Kaynak: Fotoğrafçı bilinmiyor, İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, Fotoğraf Albümler Dizini, 779-39-0023.

STYLE GUIDE

(Aurum Journal of Social Sciences Style Guide has been revised as of its Summer 2018 issue)

HEADINGS

Titles should be provided in Turkish for English articles and in English for Turkish articles.

[TITLE]

(The title should be centered and bolded in uppercase)

WORKS BY SINGLE AUTHOR:

Author's Name and LAST NAME¹

(Author's name should be centered and author's last name should be written in uppercase)

¹Name of the University, Faculty, Department and City

(The information provided should be centered and each word should be capitalized)

Email

(Provide a valid email address)

WORKS BY MULTIPLE AUTHORS

Author's name LAST NAME¹ , Author's name LAST NAME²

(The name of the author should be centered and the last name should be capitalized. if multiple authors, use commas between and number the names of the authors consecutively)

¹University, Faculty, Department and City

(The information provided should be centered and each word should be capitalized)

²University, Faculty, Department and City

(Use consecutive numbering. The information provided should be centered and each word should be capitalized)

e-mail, e-mail

(Write the valid emails consecutively and use commas between.)

ABSTRACT

Abstract (You do not need to format page numbers in the abstract. Abstract should be bolded and capitalized.)

The texts should start with an abstract (no longer than 200 words). The abstract should comprise the scope, focus, arguments and conclusions as a whole.

An abstract should be provided in English for Turkish articles and in Turkish for English articles.

KEYWORDS

Key Words: [provide up to 5 keywords. Separate keywords with a comma. Capitalize each word.]

1. INTRODUCTION (Title should be numbered; each word should be bolded and capitalized.)

The introduction should include the objectives of the work and an adequate background. Literature survey should also be a part of this section. The authors must implicitly accept that their submission has been neither published nor submitted to another journal. If a major part of the paper has already been published, the paper cannot be accepted for publication in Aurum Journal of Social Sciences. Papers that have been submitted in proceedings can be accepted for publication only if substantial extensions to the original proceeding paper are made, and some additional methodological contributions possibly with more significant impact than the extension results are offered. Original papers, review articles, case studies, short communications, book reviews, letters to the editors are welcome. Please ensure that you select the appropriate article type from the list of options when making your submission

1.1 Main Body

Main body of the text may be divided into multiple sections depending on the depth of analysis and results given in the paper. Titles should be bolded and each word should be capitalized. This section should first extend, not repeat, the background to the article already dealt with in the Introduction and should lay the foundation for the results. Then results and discussion should be presented. Results should be clear and concise.

1.1.1 (Third Degree Title)

Divide your article into clearly defined and numbered sections. Subsections should be numbered and each word should be capitalized.

CONCLUSIONS

2. CONCLUSION (Title should be numbered and each word should be bolded and capitalized.)

REFERENCES

3. REFERENCES (Title should be numbered and each word should be bolded and capitalized.)

For books:

a. One author

Michael Pollan. (2006). *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of Four*. Penguin, New York.

b. Two or more authors

Geoffrey C. Ward and Ken Burns. (2007). *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York, Knopf.

Journal Article

a. Article in a print journal

Joshua I. Weinstein.(2009). The Market in Plato's Republic. *Classical Philology* 104, 440.

b. Article in an online journal

Include a DOI (Digital Object Identifier) if the journal lists one. If no DOI is available, list a URL and date of access.

Gueorgi Kossinets ve Duncan J. Watts. (2009). Origins of Homophily in an Evolving Social Network. *American Journal of Sociology* 115, 411, erişim tarihi 28 Şubat 2010, doi:10.1086/599247.

Formatting the manuscript

Manuscripts should be submitted in size 12 in a readable font (Times, Arial, Calibri, etc.). The main text and footnotes should both be double-spaced and left-aligned. Aurum uses both footnotes and a final reference list. It is not the responsibility of the editors to convert your citation style. If you do not follow these guidelines you will be asked to reformat your paper prior to editing and this may cause publication delays.

a. Length: Articles should not exceed 10,000 words, including footnotes and final reference list.

b. Title: Titles and subtitles in the article are to be capitalized sentence style (i.e., only the first word and proper nouns).

c. Tables, figures and images: Provide these in a separate document. Indicate their preferred placement in the main text, and provide a full caption and citation/permission beneath.

d. Author note: Author(s) note is included on an unnumbered note. It may also be used for any acknowledgements.

Book Review Format

a. Length: Book reviews should not exceed 1,500 words.

b. Title: Book reviews carry no title. The title of a book review is a full reference to the reviewed book, including the number of its pages (xi + 321 pages).

c. References: References in the text to pages of the reviewed book appear in brackets in the text preceded by the abbreviation (p. 21 or pp. 22–23).

d. Footnotes and reference list: Book reviews do not carry footnotes or a reference list, and references to other works are discouraged. If citations of secondary sources are absolutely necessary to the argument, they may be included.

Review Article Format

a. Length: Review articles should not exceed 7,500 words, including footnotes and final reference list.

b. Title: Under the title of a review article, list the books under review with a full reference to the reviewed book, listing the number of its pages (xi + 321 pages).

c. Abstract: Review articles do not include an abstract.

Commentary and Editorial Format

Commentaries and editorials follow article format but do not include an abstract.

Quotations and Citations

a. Formatting Quotations

To enclose quoted material of less than three lines or ~40 words, Aurum uses double quotes. Quotes within quotes are enclosed in single quotation marks. The footnote number comes after the closed quotation marks.

La Baronne Durand De Fontmagne, who lived in Istanbul during and after the Crimean War, writes that “Turks adore children and when they do not have their own, they willingly adopt an ‘enfant l’âme’.”³³

For quoted material of more than three lines or ~40 words, format it as a block quote inset by a tab space without any quotation marks. Quotes within block quotes are enclosed in double quotation marks. The footnote number comes after the period in the final sentence.

b. Footnote Citation Style

- Use a full footnote style citation on the first mention of a work

³⁴ Philippe Ariés *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life* (New York: Vintage, 1962), ³⁴.

- When references to the same work follow without interruption use the abbreviation Ibid. in Roman, not italic.

³⁵ Ibid., 35.

- For subsequent mentions, use a shortened form of the citation, with the author surname, short title, and any page/part reference.

⁵⁰ Ariés, *Centuries of Childhood*, 40.

Figures

a. Images: Digital files of images should be of the maximum size and resolution possible, with a minimum resolution of 200 dpi, and are to be provided as separate files. Authors are responsible for acquiring their own image permissions.

b. Graphs, Charts, Tables: Graphs, charts and tables are to be provided in a separate, editable document (either word processor or spreadsheet). Authors are responsible for acquiring permission to use datasets and for the accuracy of the data they use.

c. Placement and captions: The preferred location of all figures should be indicated in the main text. A full caption and any source citation / permission should be provided beneath the location of each figure.

TABLE 1 ABOUT HERE

Table 1. Students Sent to Paris from Istanbul Industrial School (1870–1872)

Source: Table is prepared based on the data provided by Şişman, *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri* (1839–1876), 93–158.

FIG 1 ABOUT HERE

Figure 1. Maternity Ward (*Viladethane*) of Darülaceze.

Source: Unknown photographer, İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, *Fotoğraf Albümler Dizini*, 779-39-0023.